

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XVII-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

XXX заседание, вторникъ, 2 декемврий 1914 г.

(Открито отъ председателя г. д-ръ Д. К. Вачовъ, въ 3 ч. 45 м. слѣдъ пладне)

Председателъ: (Звъни) Въ отсъствие на г. г. секретаритѣ, г. подпредседателъ ще прочете списъка на г. г. народнитѣ представители.

Отъ лѣвицата и крайната лѣвица: Нѣма право.

Председателъ: Опредѣлено е, кои дни, кои ще секретарствуватъ, но отъ толкова секретари сега тукъ нѣма нито единъ.

Подпредседателъ д-ръ И. Момчиловъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ представители: Михаилъ Аврамовъ, Константинъ Апостоловъ, Салимъ Ахмедовъ, Тефикъ х. Ахмедовъ, Недѣлко Бракаловъ, Йонко Веселиновъ, Илия Вълчевъ, Тома Вълчевъ, Павелъ Генадиевъ, Дѣлчо Георгиевъ, Тодоръ Георгиевъ, Иванъ Гешовъ, Георги Дананловъ, д-ръ Димитъръ Димитровъ, Христо х. Димитровъ, Василь Димчевъ, Константинъ Досевъ, Иванъ Желевъ, Георги Занковъ, Никола Калчевъ, Велизаръ Каракашевъ, Илия Кирковъ, Василь Коларовъ, Иванъ Костовъ, Лазаръ Лазаровъ, Дамянъ Лихарски, Григоръ Маджунковъ, Христо Марковски, Александъръ Механджийски, Мехмедъ Паша, Василь Милевъ, Георги Миневъ, Никола Наумовъ, д-ръ Василь Нейчевъ, Никола Ненчовъ, Василь Николовъ, Михаилъ Патовъ, Тома Пенковъ, Александъръ Пенчевъ, Методий Петровъ, Коста Ранковъ, д-ръ Фоти Симеоновъ, д-ръ Никола Стойчевъ, Георги Стоиловъ, д-ръ Паскалъ Табурновъ, Константинъ Торлаковъ, Исмаилъ Хакъбей, Хашимъ-бей, Хюсни Хюсеиновъ, Крумъ Чапрашиковъ, Христо Черношѣвъ, Панайотъ Чорбаджиевъ и х. Махмудъ Шукриевъ)

Председателъ: Отъ 245 народни представители отсъствуватъ 53, налице сж 192. Значи, има достатъчно число народни представители, за да се състои заседанието.

Дадени сж слѣднитѣ отпуски:

На старозагорския народенъ представителъ г. Василь Милевъ — 1-дневенъ отпускъ, за 29 т. м.;

На търновския народенъ представителъ г. Александъръ Пенчевъ — 2-дневенъ отпускъ, за днесъ и утрѣ.

Бургаскиятъ народенъ представителъ г. Димитъръ Поповъ, който се е ползувалъ досега съ 3 дена отпускъ, иска още 10 дни. Които сж съгласни

да му се даде исканиятъ отпускъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Пристъпваме къмъ питанята.

На първо мѣсто г. министърътъ на търговията, промишлеността и труда иска да отговори на питанята, които му сж отправени отъ г. Илия Януловъ.

Н. Пастуховъ: Имаме днесъ подадени питання, които по реда си трѣбва да бъдатъ прочетени и послѣ изпратени въ прѣписъ по принадлежностъ.

Председателъ: Г. г. министритѣ, особено г. военниятъ министъръ, отсъствуватъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Да се потърси военниятъ министъръ чрезъ „Държавенъ вѣстникъ“, помъ като го нѣма никакъвъ.

Председателъ: Има думата г. Илия Януловъ, за да развие питането си.

И. Януловъ: Г. г. народни представители! Желаяйки да слушамъ, и сигуренъ съмъ, че всички желаете да слушате, интересната рѣчь на г. д-ръ Сакарова, азъ ще бъда съвършено кратъкъ, а пакъ мисля, че е и врѣме да бъдемъ съвършено кратки въ своитѣ питання и запитвания.

И тъй, направо запитвамъ г. министра на търговията, промишлеността и труда: сериозно ли се внесоха 6-тѣ законопроекта за закрила на труда и то обявени съ една соленелностъ много рѣдка, обявени въ рѣчта на царя, и ако тѣ се внесоха сериозно, въ което не се съмнѣвамъ, защото азъ продължавамъ да вѣрвамъ, че е възможно и при сегашния строй, и при сегашния режимъ, и при сегашното правителство даже да се направи нѣщо въ областта на социалното законодателство, защо се изпуска сегашниятъ моментъ именно, когато се занимаваме съ бюджета, да се внесатъ законопроектитѣ: за професионалния рискъ, за парнитѣ котли, за унификацията на фондоветѣ и т. н.? Всички тѣзи въпроси сж свързани съ бюджета и заради тѣхъ е необходимо да се прѣвдидятъ извѣстни суми въ самия бюджетъ. Ние веднѣжъ завинаги трѣбва да прѣстанемъ да отговаряме на този въпросъ съ фразата „нѣма пари“, защото създаденото по този начинъ социално законодателство е хвърляне прахъ въ

очитъ не само на работниците, а на цялото обществено мѣстѣ, та и въ вашитѣ собствени очи. Като съ надѣвамъ, че г. министърътъ на търговията, промишлеността и труда ще употреби необходимитѣ старания сега поне, слѣдъ като му отправихме двѣ питання по този въпросъ и една интерпелация, да накара своитѣ чиновници въ министерството да побързатъ съ изработването на поменатитѣ въ тронната рѣчь законопроекти, и да ги внесе още сега, докато става разискването по бюджета. Азъ мисля, че по този начинъ той ще удовлетвори не само нашето желание, но и вашето, като народни прѣдставители, които държатъ на своитѣ си задължения и на своята честъ.

Второто питане се отнася до хигиеническитѣ условия на килимарството въ Панагюрище, и не само въ Панагюрище, но изобщо на килимарската индустрия въ България. Ние гледаме съ голѣми симпатии на развитието на килимарството въ България. Сега засега сж заети въ него хиляди момичета; само въ Панагюрище достигатъ 1.000—1.200 момичета, а въ известни случаи достигатъ и повече. Въ 1905 г. имамъ случай да посоча на извънредно нехигиеничнитѣ условия на килимарската индустрия въ Панагюрище. Хубавитѣ килими, на които ние стоиме, сж не само поросени съ работническа кръвь отъ много често ставащитѣ злополуки, но много жѣти струватъ живота на десетки жени, на десетки дѣца. Тогава изложихъ на Народното събрание случаи на 40 умаления на работнички въ тѣзи зандани, въ които се развива тази индустрия, умирация отъ скоротечна охтика. И си припомнямъ, макаръ че не бѣхъ тогава депутатъ, че се отнесохме до прѣдседателя на Народното събрание, и президентътъ на Министерския съветъ, тогава министъръ Петковъ, дѣйствително направи единъ симпатиченъ жестъ: нemoжейки да прѣмахнемъ тази индустрия, защото всички искаме нейното развитие, нemoжейки да оставимъ въ сѣщото врѣме да гинатъ стотини работнички въ занданитѣ, въ табаканитѣ, той самъ прѣдложи на Народното събрание да се направи едно държавно здание за килимарската индустрия въ Панагюрище и такова се направи. Слѣдъ това, вслѣдствие на конкуренцията, направиха се двѣ нови хигиенични здания. Напоследъкъ имаме свѣдѣния, че тази индустрия пакъ наново, вслѣдствие на своето разрастване, вслѣдствие, до известна степенъ, на спирането на тази работа въ Персия и въ Сърбия...

И. Ангеловъ: Ужъ малко щѣхте да приказвате.

И. Януловъ: Свършвамъ. — ... започва да се разраства доста много и създаденитѣ тамъ голѣми здания сж недостатъчни. Ние виждаме какъ индустрията започва да се промѣква въ старитѣ тѣзи изби, въ старитѣ тѣзи зандани и пакъ, слѣдователно, да се излага на единъ такъвъ страшенъ рискъ животътъ на хиляди момичета.

Азъ запитвамъ, да-ли г. министърътъ не смѣта да изпрати единъ отъ своитѣ инспектори да провери всички тѣзи данни, изложени много по-подробно и по-конкретно въ интерпелацията ни и въ нашето питане, и слѣдъ като се събератъ свѣдѣния отъ страна на инспектора на труда, да приложи закона за женския и дѣтски трудъ съ всичката негова строгостъ, защото азъ мисля, че за тази индустрия може да се намѣрятъ нужнитѣ здания, че тази индустрия може да се развива, безъ да влиза въ противорѣчие съ изискванията на закона за женския и дѣтски трудъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на търговията, промишлеността и труда.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Г. г. народни прѣдставители! Както и самъ г. запитвачътъ признава, министерството има сериозно намѣрение да внесе законопроектитѣ отъ социаленъ характеръ, които сж обявени въ тронното слово. И мога да заявя на народното прѣдставителство, че тѣзи законопроекти сж готови, обаче, както заявихъ и по-рано при друго едно питане, азъ не искамъ да ги внесе въ Народното събрание, прѣди тѣзи законопроекти да сѣмъ ги изпратилъ до известни институти и лица, които, като ги прѣгледатъ и съ всичкитѣ знания и компетентностъ, които притежаватъ, да направятъ своитѣ бѣлѣжки върху тѣхъ и когато тѣзи бѣлѣжки дойдатъ въ министерството, азъ ще се възползувамъ отъ тѣхъ, да мога коригирани да ги внесе въ Народното събрание. Засега заявявамъ на народното прѣдставителство, че два отъ законопроектитѣ вече сж окончателно прѣгледани отъ надлежната комисия и най-много до десетина дена ще бждатъ внесени въ Народното събрание.

Г. Димитровъ: Тѣ не сж разпратени още, г. министре.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Разпратени сж. — Тѣзи два законопроекта сж: за общъ фондъ за застраховка на работничитѣ въ случай на заболѣване, злополука, инвалидностъ, старостъ и смъртъ и, второ, за парнитѣ котли и резервуаритѣ. Другитѣ законопроекти сж разпратени или които не сж разпратени, ще бждатъ разпратени. Азъ ще почакамъ още нѣколко дена, за да се добиятъ свѣдѣнията, които компетентни лица и учрѣждения, каквито сж търговскитѣ камари, индустриалниятъ съюзъ, синдикалнитѣ съюзи и отдѣлнитѣ лица ще трѣбва да ни дадатъ.

Г. Димитровъ: Г. министре! До днесъ не сме получили нищо.

Прѣдседателъ: Моля, г. Димитровъ, подѣйте се мѣси въ отговора на г. министра.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Ако не сте получили, азъ вземамъ бѣлѣжка отъ Вашето твърдѣние и ще проверѣя. Азъ мисля, че сж изпратени до синдикалнитѣ съюзи.

Г. Димитровъ: Не само до насъ, но и до други лица не сж изпратени.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Така щото, до края на годината вървамъ всичкитѣ законопроекти окончателно да бждатъ готови и въ втората половина на сесията ще бждатъ внесени въ Народното събрание и останалитѣ три законопроекта.

Засега не сж ни необходими много голѣми суми, за да могатъ да се прилагатъ тѣзи закони. Кредити сж нужни за увеличѣние числото на инспекторитѣ. Азъ се помъчихъ и числото на инспекторитѣ се увеличи съ единъ. Обаче, казахъ ви и при друго едно питане, че ще раздѣля България на осемъ индустриални окръга и по този начинъ всѣки единъ индустриаленъ окръгъ ще има по единъ инспекторъ, който ще се грижи за прилагането на законитѣ отъ социаленъ характеръ.

Прѣдвижда се сжщо и една сума отъ 1.000 л. за членовѣтъ на висшия съветъ на труда. Други особени суми засега нѣма да ни бждатъ нужни, защото ние ще разполагаме съ паритѣ на фондоветѣ. Засега държавата, може-би, нѣма да бжде обрѣмонена много съ свои срѣдства.

По второто питане отговарямъ на г. запитвача слѣдното. Вѣрно е, че въ Панагюрище до 1908 г.

условията на труда сж били много лоши и е имало голѣма смъртност между работничкитѣ въ тамкашната килимарска индустрия. Обаче, държавата се е погрижила за прѣмахването на това зло и още въ 1908 г. тя е построила едно хигиенично държавно здание за килимарска фабрика. Това здание до настоящата година е било наемано отъ фабриката Богосиянъ & синъ. Въ това здание работничкитѣ сж били при много добри хигиенически условия. Въ Панагюрище сжществуватъ и частни фабрични здания. Фабриката на Персийски е сжщо много хигиенична. Въ тия двѣ здания, както и въ отдѣлнитѣ работилници, тази година, по рапорта на инспектора на труда, който е ходилъ въ Панагюрище, има слѣдното число работнички: до 12-годишна възраст работнички нѣма, отъ 12-годишна до 15-годишна възраст има 225 работнички, отъ 15 до 18-годишна възраст — 181 работнички и отъ 18-годишна възраст нагорѣ — 118 работнички; а работното врѣме за работничкитѣ до 15 години е било 8 часа на день, а за тѣзи отъ 15 години нагорѣ — 9 часа на день. Когато инспекторътъ на труда е констатира, че въ дѣтѣ отдѣлни частни помѣщения, кждѣто сжщо се работи, хигиеническитѣ условия не сж удовлетворителни — не лоши, но неудовлетворителни — той е обърналъ вниманието на мѣстния хигиенически съвѣтъ, като е поискалъ хигиеническиятъ съвѣтъ да вземе мѣрки, за да запрѣти понататъкъ работенето въ тѣзи двѣ частни недостатъчно хигиенически помѣщения. Сжщо обърналъ е вниманието и на самитѣ фабриканти, че тѣ понататъкъ не могатъ да останатъ въ тѣхъ. Туй е положението досега. Прѣди нѣколко дена министерството получи едно оплакване отъ фирмата Персийски, която заявява, че за идущата година е взела подъ наемъ държавното здание и понеже тя има частни здания, които сж добри и хигиенически и тамъ ще работи сжщата индустрия, страхува се да не би Богосиянъ & синъ да наематъ нехигиеничнитѣ помѣщения, които още отъ 1908 г. сж били оставени. Щомъ постъпи заявлението, г. г. народни прѣдставители, тутакси наредихъ и се писа на мѣстния комитетъ на труда и на кмета да ни дадатъ свѣдѣния, вѣрно ли е това или не. И ако излѣзе вѣрно, ние ще запрѣтимъ въ тия двѣ нехигиенически помѣщения да се работи по-нататъкъ, както е било запрѣтено отъ 1908 г. досега. Ако въ скоро врѣме не ни пристигнатъ свѣдѣния, азъ заявявамъ, че ще изпрати единъ отъ инспекторитѣ на труда да провери това и щомъ констатира подобно нѣщо, тутакси ще дамъ нареждане да не се позволява да се работи въ тия нехигиенически заведения.

Прѣдседателъ: Г. Януловъ! Доволенъ ли сте отъ отговора на г. министра?

И. Януловъ: Г. г. народни прѣдставители! Що се касае до законопроектитѣ, азъ съмъ доволенъ, че два отъ тѣхъ ще бждатъ внесени, и съмъ доволенъ, че останалитѣ сега нѣма да бждатъ внесени. Г. министърътъ на търговията, промишлеността и труда знае много добръ, че комисията, натоварена съ изработването на тѣзи законопроекти, не се събира, защото членоветѣ ѝ сж чиновници, хора, заети съ работа, и трѣбва да се употребѣи отгорѣ давление. Това е реформаторска работа, г. министре, и имената на тѣзи чиновници не се свързватъ съ тая работа, а Вашето име се свързва съ такова едно дѣло. Бис трѣбва да наблѣгате. Вие трѣбва да вземете участие при изработването на законопроектитѣ. Заради туй азъ мисля, че ще трѣбва да се засили дѣятелността въ министерството и тѣзи законопроекти да бждатъ внесени,

докато се разисква бюджетътъ, понеже въпросътъ е свързанъ съ отпускането на извѣстни суми. Напр., има законъ за инспекторитѣ на труда. Този законъ не трѣбва да се прилага своевошно, само до извѣстна степенъ. Азъ мисля, че г. министърътъ на финанситѣ ще трѣбва да направи най-сетѣ тази отстъпка на социалното законодателство и на народното прѣдставителство, да приложи закона за инспекцията на труда. Тамъ е прѣдвидено въ всѣки единъ окръгъ да има по единъ инспекторъ. Най-послѣ, г. министре, направете това. Законътъ е строгъ, но е законъ. Вие се придържате въ това правило винаги. Азъ бихъ желалъ и сега да се придържате въ това правило за единствения работнически законъ, за който се прѣдвиждатъ разходи, защото за закона за женския и дѣтски трудъ не се прѣдвижда нито една стотинка. Това е единствениятъ законъ, за който вие прѣдвиждате разходи въ бюджета. Изпълнете този законъ, дайте на работническата класа не да има окончателно довѣрие въ държавата — тя не може да го има — но да има довѣрие въ общественото развитие на България. Азъ се надѣвамъ, че г. министърътъ на търговията, промишлеността и труда ще вземе актъ отъ моео питане, сжщо и г. министърътъ на финанситѣ, и ще поправятъ тази цифра въ бюджета, а за законопроектитѣ ще наредятъ тутакси за тѣхното внесане.

По второто питане азъ съмъ доволенъ отъ мѣрките, които г. министърътъ е взелъ, като се е обърналъ къмъ комитета на труда, респективно до кмета. Но като знаемъ какви сж мѣстнитѣ власти, въ провинцията, добръ е да се изпрати, както заявява г. министърътъ — вземамъ актъ отъ това — единъ инспекторъ на труда; така ще може паралелно съ развитието на индустрията да се запазятъ жизненитѣ сили на нацията.

Прѣдседателъ: Отъ народния прѣдставителъ г. Коста Сидеровъ е отправено едно питане до прѣдседателя на Народното събрание, съ слѣдното съдържание: (Чете)

„Моля г. прѣдседателя да отговори, защо досега не е разпоредилъ да се свика комисията по провѣрка на изборитѣ, за да се провѣрятъ произведенитѣ въ новитѣ земи избори?“

Дълженъ съмъ да отговоря на туй питане, макаръ че г. Сидеровъ можеше да попита и неофициално. Още когато се избра комисията по провѣрка на изборитѣ, разпоредихъ да се повикатъ всѣчки г. г. членове, за да се конституира комисията, да се избере прѣдседателъ и секретаръ. При конституирането на комисията за прѣдседателъ се избра г. Чорбаджиевъ и за секретаръ г. Радевъ. Оттогава по чл. 28 и 29 отъ правилника, длъжността е на прѣдседателя на комисията да свиква членоветѣ ѝ на заседание. Отъ своя страна заявявамъ, че припомнихъ на прѣдседателя на комисията не веднѣжъ да свика комисията и той ми се оплака не веднѣжъ, че комисията не се събира. И по тази причина, вѣроятно, не сж разгледани още тѣзи два избора.

К. Панайдовъ: Единиятъ отъ тѣзи избори е разгледанъ и приетъ, само единъ не е разгледанъ.

К. Сидеровъ: Не чухъ какво каза г. Панайдовъ.

Прѣдседателъ: Г. Панайдовъ казва, че единъ отъ изборитѣ билъ вече разгледанъ и приетъ отъ комисията.

К. Сидеровъ: Позволете ми да не бжда доволенъ отъ Вашия отговоръ затова, защото знаемъ какъ ставатъ тия работи — защото прѣдседателството,

правителството и болшинството не желаятъ тѣзи избори да се разгледаатъ. Това Вие макаръ да не го казвате, съгласете се, че еднакво го разбирате съ насъ. Вие сте убедени, че нѣмате смѣтка да излъжете въ камарата съ тѣзи избори, защото какъ може да се обясни обстоятелството, че камарата засѣдава вече отъ 17 мартъ — почти шестъ мѣсеца и повечко, ако не се лъжа — и че въ тия шестъ мѣсеца тази комисиия не намѣри врѣме да се събере и да излъже съ тѣзи избори въ парламента. Азъ си спомнямъ, че нѣколко пѣти повдигахъ този въпросъ не само за тия избори, а и за други, и ми се възражаваше съвършено несериозно, напр., че г. Табурноу отсъствувалъ; че еди-кой си билъ взелъ ключа и отишълъ еди-къдъ си. Може ли да се възражава това тукъ въ камарата? Това прѣчка ли е за събирането на комисиията?

Прѣседателъ: Разболѣлъ се е човѣкътъ — какво чудно има въ това?

К. Сидеровъ: Сега е въ Цариградъ за кашкавала. Тия работи ги знаемъ, но тѣ не могатъ да бѣдатъ прѣчка за разглеждането на тѣзи избори. Така че азъ мисля, че това е една несериозна прѣчка, за да не може комисиията да се събере на засѣдане. Повтарямъ, това не е причина.

Прѣседателъ: Нѣма никаква умишленостъ отъ никого.

К. Сидеровъ: Още веднѣжъ ви казвамъ, че вие не желаете и бѣгате отъ разглеждането на тѣзи избори.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

К. Сидеровъ: Ние желаемъ да се разгледаатъ и тѣзи избори.

К. Панайодовъ: Единиятъ отъ тѣхъ е разгледанъ и приетъ. Ако вие искате да се разглеждатъ днесъ, това е другъ въпросъ.

К. Сидеровъ: Както се разгледаха изборитѣ въ другитѣ окрѣзи, трѣба да се разгледаатъ и тия избори на ония депутати, които не сж имали смѣлостта да заявятъ, че сж бѣлгарски подданици, а засѣдаватъ шестъ мѣсеца въ камарата.

К. Панайодовъ: Когато имаме врѣме, ще ги разгледаме.

К. Пастуховъ: Искамъ думата.

Прѣседателъ: По какво?

К. Пастуховъ: Ето сега ще Ви кажа. — Днесъ е постѣпило питане, което не е докладвано въ Народното събрание, съгласно приетия редъ. Ще моля, г. прѣседателя да го докладва.

Прѣседателъ: Само запитванията се докладватъ, а питанята се изпращатъ въ прѣписъ веднага на министра, за да се приготви да отговори.

К. Пастуховъ: Вие нищо не сте съобщили на народното прѣдставителство, какво питане е постѣпило. Питамъ, получено ли е такова питане или не?

Прѣседателъ: Г. Пастуховъ! Сега получихъ двѣ питання, които още не съмъ прочелъ и не мога да ги съобщя. защото не съмъ ги прочелъ, а ще ги прати веднага въ архивата да изпратятъ прѣписъ на надлежния министъръ, за да се приготви да отговори.

К. Пастуховъ: Нѣма защо да игнорираме единъ редъ, който е установенъ и приетъ, г. прѣседателю. Досега редътъ е билъ такъвъ: за всѣко постѣпило питане се съобщава въ Народното събрание.

Прѣседателъ: (Звъни) Моля г. Пастухова, съгласно правилника, да седне на мѣстото си и да пази реда.

К. Пастуховъ: Азъ Ви моля, въ името на правилника, да съобщите за получаването на питането, а не само да се занимавате съ дрънкане на звънеца. Азъ протестирамъ противъ това Ваше поведение. Съгласно правилника, питането трѣбва да бѣде прочетено.

Прѣседателъ: (Звъни) Моля, г. Пастуховъ.

К. Пастуховъ: Никой не може да ми отнеме правото да искамъ това, г. прѣседателю. Азъ не върша беззаконие, нѣма защо да дрънкате звънеца. Трѣбва всичко, което постѣпва въ Народното събрание, да се докладва за свѣдѣние на народното прѣдставителство.

Прѣседателъ: Правя Ви бѣлѣжка, г. Пастуховъ, че нарушавате реда.

К. Пастуховъ: Азъ не нарушавамъ никакъвъ редъ, ами Ви припомнямъ реда и Ви моля да съобщите питането.

Прѣседателъ: Минаваме на дневния редъ.

Има думата г. д-ръ Никола Сакаровъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: (Отъ трибуната) Г-да! Нѣколко дена вече разискваме върху внесенія отъ г. финансовия министъръ бюджетпроектъ и имамъ възможностъ да чуемъ почти всички прѣдставители на парламентарнитѣ групи: и отъ опозицията и отъ правителството. Г. министърътъ на финанситѣ даде пѣтя на нашитѣ дебати, защото съ своето изложение, печатано въ самия законъ за бюджета и допълнено съ рѣчта му върху финансовото положение на Бѣлгария, той набѣлѣза ония рамки, въ които ние главно се движимъ, и, разумѣва се, противопоставяме схващания различни на неговитѣ и на тѣзи на правителството, схващания върху финансовата и икономическа политика на Бѣлгария. Въ изложението на г. министра на финанситѣ има много недостатѣци. Една частъ отъ тѣхъ биде вече засегната отъ народнитѣ прѣдставители, които вече говориха, и затова се ползувамъ отъ изказаното отъ тѣхъ, за да мога по-кратко да мина тѣзи пунктове и да обърна вниманието ви на други, които се пропуснаха и които, по моемо разбиране, сж много важни за бѣдѣщето на нашето стопанско и финансово развитие. Не е въпросъ тукъ сега, въ генералнитѣ дебати, за всѣко едно перо отъ отдѣлнитѣ бюджети на държавата. Сега е въпросъ за онѣзи принципи, за онѣзи голѣми линии, които опрѣдѣлятъ финансовата и икономическа политика на държавата, прѣдставлявана днесъ отъ правителството. И затова всичкитѣ ограничения, които си правя, ставатъ заради туй, защото по-късно, при разглеждането на отдѣлнитѣ бюджети, ще бѣде мѣстото и врѣмето за влизането въ подробности. Ще се постарая, г-да, да се справя не само съ чисто финансовата страна на бюджета на г. финансовия министъръ, а едновременно и съ онази икономическа и финансова политика, на която по необходимостъ се явява изразъ бюджетътъ на всѣка държава и на която изразъ е вече и този бюджетъ, който ни се внася цѣлостенъ отъ финансовия министъръ за

1915 г. Въ миналата сесия имаме вече случай да се спремъ на нѣколко въпроси, но тѣхното разрѣшеніе срѣщае тази спънка, че г. финансовиятъ министъръ обясняваше винаги, какво той е заварилъ единъ разхвърлянъ бюджетъ, единъ не цѣлъ бюджетъ и затова ще трѣбва да чакаме единъ неговъ цѣлостенъ бюджетъ, съставенъ отъ него, отъ самия министъръ, отъ него самия развитъ, въ него начертана политиката на днешното правителство. Бюджетътъ, който имаме сега подъ рѣка, именно прѣдставлява това обѣщаніе отъ г. министра на финанситѣ; той е правителствено дѣло. Подробноститѣ за изучаването на финансовото положение, изложено отъ г. министра на финанситѣ, сж много. Азъ ще се спра само на 7—8 пункта, които сж най-характерни, като ще изоставя други по-странични въпроси за по-късно, когато ще разглеждаме отдѣлнитѣ бюджети, а други съвсѣмъ даже нѣма и да поменавамъ, защото не всички тия въпроси иматъ еднаква важностъ. Важни сж само главнитѣ пунктове, отъ които ще се очертае както критиката на това, което поднася г. министърътъ на финанситѣ, така сжщо и онова направление, което трѣбва да има нашата финансова и икономическа политика за въ бѣдѣще. Г. министърътъ на финанситѣ е извършилъ едно добро дѣло, дѣто ни поднася печатно изложение за перспективитѣ, които сж го ръководили при съставяне на бюджета за 1915 г., перспективи, които той е начерталъ за бѣдѣщото сключване на този бюджетъ. Той, обаче, трѣбваше да попълни това и съ печатно изложение на онуй, което той говори, защото бѣше трудно веднага да се справимъ съ всѣка една цифра. И нека изкажемъ надежда, че въ бѣдѣще врѣме финансовитѣ министри и това ще сторятъ, защото това е една отдавнашна нужда, която трѣбваше да бѣде задоволена по-рано, даже, ако обичате, да бѣде сторено по-рано отъ датата, на която се пристѣпва къмъ разглеждането на бюджета въ камарата. Азъ ще слѣдвамъ пътя на г. министра на финанситѣ, защото той е правилно избранъ. Не е възможно, по мое сѣхващане, да се постѣпи друго-яче при разглеждането финансовото положение на държавата. Но, г-да, прѣдупрѣждавамъ ви, че когато разглеждаме този въпросъ, ние не можемъ да изхождаме само отъ евентуалнитѣ резултати на бюджета отъ 1915 г., откъснати отъ бюджетитѣ до тази дата и особено отъ перспективитѣ, които трѣбва да си начертаемъ за слѣдъ тази дата, когато ще трѣбва да съставяваме други бюджети, върху които винаги иматъ влияние прѣдшествуващитѣ години. И заради това оптимизмътъ или песимизмътъ, който би дѣпалъ отъ едната или другата страна за бѣдѣщото финансово и икономическо положение на страната, ще се направлява въ свръзка съ цѣлото туй развитие поне за единъ периодъ отъ 4—5 години назадъ и за единъ периодъ отъ 2—3 години прѣдъ насъ. Г. финансовиятъ министъръ, обаче, прояви този недостатѣкъ, че той само помена положението отъ 1909—1910 г. досега и твърдѣ мъгляво остави въпроса за 1915 г. и особено слѣдъ тази година, когато било той, било нѣкой другъ финансовъ министъръ или което и да е правителство, ще има да се справя съ нужди или по-право съ дългове на държавата, отъ които трудно ще се излѣзе.

По отношение на финансовото ни положение, трѣбва да се иматъ, прочее, прѣдъ видъ резултатитѣ отъ послѣднитѣ поне 4—5 години — 1910, 1911, 1912, 1913 и 1914, която още тече — и всички ония ангажменти, които държавата е вече поела въз основа на закони, гласувани отъ прѣдн 2—3 години или тая година, отъ тая камара, ангажменти, които държавата трѣбва да удоуествори, както пъкъ и ония, които държавата, въ силата на тѣзи закони, ще има да поеме въ течение на 1915 г., особено въ

нейната първа половина, за да ги реализира слѣдъ 1915 г. Само въ такава свръзка, когато се взематъ подъ внимание всички тѣзи произведени разходи, установени и подлежащи за поемане ангажменти по силата на вече приети отъ Народното събрание закони, които сж равни на задължения за държавата за едно бѣдѣще отъ 1—2, най-много 3 години, само тогава, казвамъ, е възможно да се ориентираме върху днешното финансово положение на държавата. А не тѣй голо, да вземемъ една дата, напр., 1 ноември и да спремъ до нейнитѣ резултати, макаръ че отъ 1 ноември до днесъ държавата да е ангажирана вече въ много и много разходи, по силата на гласувани закони, които разходи ще иматъ своето влияние върху финансовото положение на държавата много по-скоро, отколкуто мисли г. финансовиятъ министъръ, въ своя, сравнително, оптимизмътъ на изложението.

Азъ не ще се спирамъ дълго върху положението до 1914 г., не затова, защото нѣма какво да се каже, но защото искамъ да влѣза въ по-интересната материя, която ще ни занимае сега — по днешното и по прѣдстоящото финансово положение на страната.

Изходната точка и на г. финансовия министъръ бѣше 1909 г. Г-да! И 1909 г., и 1910, и 1911, и 1912, и 1913 сж приключени вече. Като се взематъ подъ внимание всичкитѣ разходи и всичкитѣ ангажменти, които сж поети и които ще се поематъ, тѣзи години не даватъ нищо като база за бѣдѣщото, не даватъ тѣй нареченитѣ излишѣци, съ които да оперира г. финансовиятъ министъръ за въ бѣдѣще и съ надежда върху тѣхъ да ангажира по-нататѣкъ съкровището. Азъ ще мина набърже тази материя и вие ще се убѣдите.

По отношение на 1909 г., г-да, самъ г. финансовиятъ министъръ ви призна, че ималъ една сума — кръгло ще говоря винаги — отъ около 600 хиляди лева излишѣкъ, който вече се ангажира отъ единъ свѣрх-сметенъ кредитъ на министра на желѣзницитѣ на сума 300 хиляди лева за извѣстния телефоненъ номераторъ, за който тукъ вече се говори, и остава една незначителна сума, която, обаче, може да се покрие всѣки моментъ, когато ще се узнае какъвъ старъ дългъ е артисалъ отъ този бюджетъ на 1909 г., за което сж виновни обикновено администрациитѣ, които наврѣме не съобщаватъ на финансовия министъръ дълговетѣ, останали у тѣхъ. По отношение на 1910 г. положението не е по-добро. Касае се за една кръгла сума отъ 1.354.000 л., отъ която, обаче, вече сж ангажирани 540.000 л. и остава една незначителна сума, която по-нататѣкъ сжщо отива да покрие ангажментитѣ, останали отъ този бюджетъ, явяващи се по-късно за самия финансовъ министъръ. По отношение на 1911 г. положението е сжщото, защото и тя не е оставила нищо като излишѣкъ, за да оперира съ него г. финансовиятъ министъръ. Но г. финансовиятъ министъръ по отношение на 1912 и 1913 г. се опита да ни увѣри, че той тамъ нѣкакъ си по-благоприятно е намѣрилъ съкровището и има надеждата да използва нѣкакви суми отъ това врѣме. Обаче, г. финансовиятъ министъръ ни е прѣдставилъ законъ за окончателното сключване на бюджета за 1912 г., който като прощудирате, ще видѣте, че картината, която ни се рисува въ него, какво дефицитътъ на държавата по редовния бюджетъ — само за него говоря сега — билъ кръгла сума 3.652.000 л., не е точна, този дефицитъ не е истински. Той не е истински, г-да, затова, защото по отношение на 1912 г. г. финансовиятъ министъръ е ималъ да изплаща стари дългове и ангажменти, които сж останали въ края на упражнението на бюджета, които се виждатъ отъ самия неговъ законъ. Този дефицитъ, отъ друга страна, не е истински, защото бюджетътъ за 1912 г. на стр. 19 ви показва, че имало икономия

по военното ведомство отъ 9.925.000 л. кръгло, каквато икономия не съществува, защото въ това време сившият финансов министър е използвалъ срѣдствата на държавата отъ свѣрхсметни кредити, като, за да покрие дефицита, е оставилъ откритъ редовния бюджетъ на Военното министерство, който днесъ ви показва този фиктивенъ излишъкъ отъ 9.925.000 л., който излишъкъ е въ сжщностъ дефицитъ за онова време. По този начинъ дефицитътъ се увеличава съ тази сума. Освѣнъ това, г. финансовиятъ министъръ се надѣва на икономията въ сжщия този бюджетъ отъ ангажментитъ, които вече е поелъ, и отъ старитъ дългове. Това азъ не мога да вѣрвамъ, по простата причина, че или сж изчислени правилно тѣзи стари дългове, и, слѣдователно, сж искани законно и трѣбва да бъдатъ платени, или не сж изчислени правилно и, слѣдователно, не е правилно стопанисването на бюджета. Тѣй или иначе, и този дефицитъ отъ 3.652.000 л., който финансовиятъ министъръ е показалъ чрезъ комбинацията, която развихъ, е достатъченъ, за да нѣма никаква надежда да се възползува отъ редовния бюджетъ на 1912 г.

По отношение на 1913 г. г. финансовиятъ министъръ ни казва, че той ще внесе законопроектъ, който, обаче, може да се прѣдвиди отъ единъ балансъ на 30 юний 1914 г., въ който балансъ, безъ много сжществени промѣни, се изразява положението на държавата за бюджета на 1913 г. Този балансъ ми даде резултати, които показватъ, че и бюджетътъ за 1913 г. далечъ нѣма да даде свободна сума отъ кръгло 84.131.000 л., както ни казва г. финансовиятъ министъръ, а напротивъ, тази сума ще бъде значително намалена, поради сжщия този фактъ, който играе роль и въ 1912 г. Ако вие отворите таблицата въ този балансъ за разходитъ на държавата, вие ще намерите въ нея, че Военното министерство презъ 1913 г. е направило слѣдующето нѣщо, а именно въ България то било похарчило всичко на всичко 6.600.000 л. въ година на война, която война трая почти до началото на септемврий, и г. министърътъ показва, че имало икономия отъ 33.975.000 л. по Военното министерство, вслѣдствие на което той получилъ свободни кредити, като използвани, или, както обикновено ги наричатъ, икономии по своя бюджетъ! Подобно нѣщо нѣма и не може да има. Истината е, че това министерство до 1 декемврий 1913 г. и слѣдъ мобилизацията си е позволило — вѣроятно съ съгласието на г. финансовия министъръ — да изразходва вмѣсто отъ редовнитъ срѣдства на Военното министерство, свѣрхсметни кредити, прѣдначинени за нуждитъ на войната. Слѣдователно, и тукъ съ тая сума кръгло отъ 34 милиона лева, г. финансовиятъ министъръ би ни заблудилъ, ако не бѣхме схващали нейния особенъ характеръ поради войната. И второ едно съображение: и за 1912 и за 1913 г., г-да, икономитъ, които сж показани по министерствата, особено по Министерството на народното просвѣщение, се дължатъ на факта, че въ това време се плащаше $\frac{1}{3}$ отъ заплатитъ на чиновницитъ и на учителитъ, които дадоха тази привидна икономия на държавата.

Но не стига това. Азъ намирамъ по-нататъкъ отъ баланса на финансовия министъръ слѣдната картина: по отношение на приходитъ въ 1913 г. той е събралъ отъ прѣки данѣци всичко 13 $\frac{1}{2}$ милиона кръгло и е останалъ въ недоборъ съ 24 $\frac{1}{2}$ милиона кръгло. Въ това време сж постѣпвали, както винаги, приходи отъ косвенитъ данѣци, защото се касае за данѣци отъ консомация, която било за тѣзи, които бѣха въ войната, било за тѣзи, които бѣха тукъ въ България, не бѣ прѣкратена. Но, г-да, приходитъ, които г. финансовиятъ министъръ е събралъ въ 1913 г. по своя редовенъ бюджетъ, достигатъ на сума, 168.725.000 л. кръгло, обаче, разходитъ му не

сж тѣзи, които той ни прочете набърже, ами той загатва и за стари дългове, размѣрътъ на които е значителенъ и които стари дългове се отнасятъ къмъ 1913 г., поради непълнени параграфи, поради не взети подъ внимание разноски, поради несобраното внимание на ангажменти. И така се получава една сума отъ 142 $\frac{1}{2}$ милиона лева изразходвани вече; 4 милиона лева кръгло ангажирани за разходване, които сж разходи — никакво заблуждение не трѣбва да има по това, че по настоящемъ тѣ ужъ се намиратъ въ касата — и трето, близо 18 $\frac{1}{2}$ милиона лева стари дългове по бюджета на 1913 г., които суми като съберете, даватъ ви 165 милиона лева и нѣщо и ви освобождаватъ само 1 $\frac{1}{2}$ милиона лева излишъкъ, и то ако старитъ дългове сж точни съ тази сума, която г. финансовиятъ министъръ загатва. Азъ, обаче, искамъ да вѣрвамъ, че тѣзи дългове не сж точни. Защото знамъ, че г. министърътъ на финанситъ, до този моментъ, получава всѣки денъ писма, съ които особено отъ военнитъ му съобщаватъ, че имало стари дългове, които не били взети подъ внимание. И така, за 1913 г. нито дефицитъ има, нито пъкъ излишъкъ има, а не както, отъ бързото обяснение на г. финансовия министъръ, Народното събрание можеше да бъде заблудено, че имаме нѣкакви свободни суми по бюджета на 1913 г. отъ 84 $\frac{1}{2}$ милиона лева, каквито нѣма, каквито не може да има и за каквито г. финансовиятъ министъръ не може да докаже при никакви условия, че ги има.

Но интересното е, г-да, че тѣзи стари дългове сж едно твърдѣ старо явление у насъ. Въ 1909 г., за минало време, тоже трѣбваше да се ликвидиратъ стари дългове. Това бѣше въ времето на демократитъ, които трѣбваше да понесатъ една сума отъ 33 $\frac{1}{2}$ милиона лева кръгло стари дългове. Но тия стари дългове сж имали винаги за източникъ сѣ онзи голѣмъ резервуаръ на дългове въ България — Военното министерство. Въто въ тази табличка, която г. финансовиятъ министъръ е наредилъ, за да покаже, какъвъ е размѣрътъ на сегашния старъ дългъ за 1913 г., 16 $\frac{1}{2}$ милиона сж само за отдѣлението на държавнитъ дългове. Защо? За лихви, за инвалидни пенсии, за комисиони, за прѣводни суми. Всичко това, г-да, е важно за подиръ малко, когато ще говоря за неискреностъта на днешния бюджетъ, защото и въ него се повтаря сжщото, което г. министърътъ на финанситъ е заварилъ и продължава да развива. Министерството на войната участвува веднага съ 1 $\frac{1}{2}$ милиона лева отъ досега извѣстнитъ стари дългове. Вие, обаче, не трѣбва да се изненадвате, ако той дългъ се удвои, утрои, учетвори всѣки моментъ и ако г. министърътъ на финанситъ ви каже: „Г-да! Г. военниятъ министъръ ме изненада съ едно писмо, че ималъ да дава още“. Защо става това, ще говоримъ сетѣ.

По този начинъ и 1913 г. се квитира и не дава никаква надежда на г. финансовия министъръ, че по редовния бюджетъ за тая година, той може да разчита на срѣдства, които да използва по-нататъкъ за консолидиране и подобрене на нашето финансово положение.

За 1914 г., обаче, за която стана тукъ най-голѣмия споръ, г. финансовиятъ министъръ ни дава данни, които, г-да, сж вече и смѣшни. Не се касае само до обикновено надовиждане или до неправилно прѣдвиждане, ами се касае просто за опитъ да се заблуждава Народното събрание, явно да се прикриватъ суми, явно да се прикриватъ разходи, които сж направени и се правятъ, само и само временно да се нарисува прѣдъ Събранието положението на страната за добро и да не се уплати камарата, която, подиръ не много време, ще трѣбва да се справи съ нови дългове, за които г. финансовиятъ министъръ, не ни освѣтлява тукъ правилно, и ще бъде моя дълж-

ността да ви ги разясня. По отношение бюджета на 1914 г., наистина, г. финансовият министър ни показва мѣсечния баланс, който е публикувал, и го допълни тукъ съ съобщения отъ още непубликувания баланс. И по него имало около 11¼ милиона повече приходъ, постъпили за изтеклия мѣсец. Това постъпление той по-късно нарича излишъкъ, макаръ че, веднага слѣдъ това, той трѣбва да продължава да харчи по същия този бюджетъ, защото всичко, което е прѣдвидено по законитѣ, се иска отъ съответнитѣ администрации. Трѣбва да свържемъ наедно всичко това, за да видимъ, каква е картината на редовния бюджетъ за 1914 г., и тогава правилно да оценяваме.

По него бюджетъ, г. Лячевъ, г. Буровъ и г. Георговъ направиха много правилни бѣлѣжки и много точни прѣдупрѣждения, на които ще чакаме да видимъ какъвъ ще бѣде гласътъ въ съзванието на г. министра на финанситѣ. Нѣма да повтарямъ това, което тѣ казаха, но ще трѣбва да подчертая и азъ, че дефицитътъ отъ 25 милиона крајгло, който г. финансовият министър мисли, че ще имаме по този бюджетъ, и за покриването на който дефицитъ той ни прѣдлага начинъ, и то начинъ много лекъ за фиска, но много труденъ за стопанството и за народа, по който начинъ азъ ще говоря сетнѣ, за да има система, въ свръзка съ данъчната реформа, казвамъ, този дефицитъ нѣма точенъ размѣръ; ще има, вѣроятно, много по-голямъ размѣръ. И въ това възгледъ ще се увѣрите, като ви покажа, до каква степенъ напийнъ редовенъ бюджетъ за 1914 г. е една частъ отъ бюджета, който въ дѣйствителностъ ние имаме, който днесъ упражняваме и който ще има да ни продължава за въ бѣдѣще. Досега резултатътъ на този бюджетъ е билъ: приходъ — 169 милиона крајгло, разходъ — 158 милиона крајгло, или повече приходъ — 11 милиона крајгло. Надеждитѣ, които г. финансовият министър има за реализиране на приходитѣ по бюджета за 1914 г. слѣдъ тази дата — сега, слѣдъ ноемврий и декемврий — тия надежди, г-да, сѣ базирани на много смѣшни комбинации. И азъ искамъ да обърна строго вниманието на г. финансовия министър, за да бждатъ всички внимателни при използването на даннитѣ, защото народното прѣдставителство и безъ това, въ по-големата своя частъ, не лесно може да се ориентира въ тия финансови операции и въ това стопанство на държавата, и е необходима точностъ и ясностъ, а никакво прикриване и никакъвъ поводъ за съмняване въ съзнателно, бихъ казалъ, шарлатанско прикриване на прихода. Г-да! Сега ще видите, какъ стои работата.

Г. финансовият министър казва слѣдното — слава Богу, туй е напечатано и всѣки може да го чете, отъ него отказване нѣма — на стр. 20 г. финансовият министър прави смѣтка за приключването на бюджета за 1914 г., и ни казва така: ако 1914 г. би била нормална година за България, щѣло да има 317 милиона лева, крајгло, приходъ по бюджета за тази година. Най-меката дума, която мога да кажа по този въпросъ, е: глупости! Това нѣщо, което тукъ е изчислено, г-да, азъ лично се срамувамъ да го чета. Вижте какво е писано: че прѣзъ първото полугодие на 1914 г. сѣ постъпили 105.900.000 л. крајгла сума, и понеже това раздѣлено по аритметиката отъ IV отдѣление, значи срѣдно 17.655.000 л., крајгло, финансовият министър си е позволилъ да умножи това число — пакъ по аритметиката на IV отдѣление — на 12, като визира втората половина на 1914 г. и първата половина на 1915 г., и получава сумата 211.863.000 л., крајгло; събира я съ първата сума и — готова аритметика — получава 317 милиона крајгло. Откогато съмъ изучавалъ финансови и икономически въпроси, откогато съмъ челъ рѣчи и из-

ложения на министри, сега за прѣвъ пътъ чувамъ такива тълкувания.

Министъръ Д. Тончевъ: Г. Сакаровъ! Може-би да го слушате за прѣвъ пътъ, може и да го не чувате за послѣденъ пътъ, но Ви се моля да не употребявате думитѣ „глупости“ и „шарлатани“, защото отъ Вашитѣ по-големъ нѣма.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ще видите, г. Тончевъ. Трѣбва да бждете търпѣливи.

Министъръ Д. Тончевъ: Азъ никога не си позволявамъ да обиждамъ и Ви забранявамъ да говорите за глупости и за шарлатани, защото нито с до-столично, нито е прилично.

Прѣседателътъ: Моля оратора да избира изразитѣ си.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Тукъ пише, че сѣ постъпили 105 милиона въ първото полугодие на 1914 г. . . .

Министъръ Д. Тончевъ: Знайте си устата! Искамъ, отъ Васъ да приказвате прилично.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ Ви моля да имате търпѣние, и ще видите . . .

Министъръ Д. Тончевъ: Азъ имамъ търпѣние, но желая да бждете прилични.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. министърътъ на финанситѣ ще трѣбва да потърпи малко . . .

Министъръ Д. Тончевъ: Ако Вие не знаете и ако сте невѣжа, ще Ви го докажемъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Вие ще видите, че е невѣрно това, което говорите.

Министъръ Д. Тончевъ: Азъ Ви мислѣхъ досега, че сте по-благоразумни и че знаете повече, но сега се убѣждавамъ, че сте невѣжа. Ще се разправимъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Потърпѣте малко, ще видимъ. Г. министърътъ на финанситѣ е отпечаталъ, на стр. 20 отъ изложението на мотивитѣ, това, което азъ говоря. Той казва буквално слѣдующето: (Чете) „Срѣдното мѣсечно постъпление за първото полугодие на 1914 г. възлиза на 17.655.302 л. Като умножимъ тази цифра на 12 мѣсеца, ще получимъ 211.863.624 л. „При нормално врѣме, по бюджета за 1914 г. щѣха да постъпятъ слѣднитѣ приходи:

„Постъпили за първото полугодие на 1914 г. — лева 105.931.816;

„Ако бюджетътъ бѣ упражненъ при нормално врѣме, отъ началото на второто полугодие до сключването на бюджетното упражнение, т. е. за 12 мѣсеца, щѣха да постъпятъ лева — 211.863.624 л.“ И така, щѣли да бждатъ всичко 317.795.440 л. Г. министърътъ на финанситѣ, обаче, чу упреци отъ нѣколко господа прѣди менъ, които му казаха, че тѣзи суми сѣ немислими. И ако нѣма нужда отъ теории, ако нѣма нужда отъ практика, азъ ще кажа на г. министра на финанситѣ резултатитѣ отъ упражнението на бюджета отъ 10 години насамъ, и тѣзи резултати ще ви покажатъ веднага, че азъ имамъ пълно право да именувамъ тѣзи комбинации тъй, както ги именувахъ. Което не е право, признавамъ го, но което е право, не мога да го откажа. Г-да! Бюджетътъ за 1904 г., за второто полугодие отъ неговото упражнене — то значи за шеститѣ мѣсеца подиръ 1 януарий отъ втората година или

осемтѣ мѣсеца до намалението на упражнението съ 2 мѣсеца — о даде 8.576.000 л., крѣгло; бюджетътъ за 1905 г. — 9.166.000 л., крѣгло; за 1906 г. — 9.575.000 л., крѣгло; за 1907 г. — 11.130.000 л., крѣгло; за 1908 г. — 10.711.000 л., крѣгло; за 1909 г. — 12 милиона лева, крѣгло; за 1910 г. — $13\frac{1}{2}$ милиона лева, крѣгло; за 1911 г. — 20.500.000 л., крѣгло; за 1912 г. — 17.346.000 л., и за 1913 г. — $24\frac{1}{2}$ милиона лева крѣгло. Питамъ ви азъ васъ: може ли бюджетътъ на една ненормална година, за шестѣтѣ мѣсеца, да даде 105 милиона лева, ако ще да бѣде екстра-нормална, просперитетъ на земното кълбо?

Министъръ Д. Тончевъ: Защо 105 милиона?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Защото Вие си позволявате да кажете, че въ втората половина на 1915 г., отъ 1 януарий до 30 юний, щѣли да постѣпятъ 105.331.816 л., колкото сѣ постѣпили прѣзъ първото полугодие на 1914 г. Това вземамъ отъ вашитѣ документи, отъ вашитѣ закони за сключване бюджета. Това първо.

Д-ръ П. Джидровъ: Не е ли печатна погрѣшка.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Не е печатна погрѣшка. Това е гласувано отъ Народното събрание.

Второ. Въ бюджетното стопанство нѣма аритметика. Математика има за умножение и дѣление механически, но нѣма математика за дѣление на разни недѣлими величини. Г-да! Прѣзъ една бюджетна година, която и да е тя, всѣки български гражданинъ, селянинъ или отъ градъ, знае много добръ, че приходитѣ отъ прѣки данъци постѣпватъ прѣзъ извѣстнитѣ периоди, защото сѣ свързани съ културата на държавата, съ изпоса на държавата, съ земледѣлие, съ скотовѣдство, съ онѣзи обекти на нашата търговия, които позволяватъ да имаме прѣзъ мѣсцитѣ августъ, септемврий и октомврий пари. И затова въ бюджета на нашата държава винаги прѣжитѣ данъци сѣ постѣпвали прѣзъ тая втора половина на годината, обаче косвенитѣ данъци на държавата сѣ постѣпвали само до края на годината, съ много малки изключения отъ 2—3 или 5—6 милиона отъ всичкитѣ 100 милиона лева — едно изключение, което е допустимо, само защото смѣткитѣ на м. януарий уреждатъ и онѣ на м. декемврий. Никакви косвени данъци не могатъ да постѣпятъ за смѣтка на бюджета отъ миналата година прѣзъ неговото второ полугодие; това е невъзможно. Слѣдователно, постѣпленията сѣ само единъ; тѣ сѣ: отъ Народната банка има да получите печалба — ще я получите тогава; отъ Земледѣлската банка има да получите печалба — ще я получите тогава; отъ Спестовната каса има да получите — ще я получите тогава, и плюсъ разни недобори отъ прѣжитѣ данъци, които възлизатъ на 3, 4, 5, 6 милиона лева, отъ като България съществува. Не съмъ видѣлъ досега нито единъ финансистъ въ свѣта, нито единъ икономистъ, нито единъ органъ въ Министерството на финанситѣ, който да направи едно подобно изчисление.

А. Ляпчевъ: Има нови, които правятъ тия смѣтки, и данъчни реформи курдисватъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: И затова азъ казвамъ на г. министра на финанситѣ, че моята дума съвсѣмъ не е съ нѣкакво прѣднамѣрение. Азъ казвамъ, че това трѣбва да се провѣри отъ него внимателно, за да види, че, ако го нѣма, по никой начинъ нѣмаше да се спирамъ на това дѣло и нѣмаше да направя упрекъ за нѣщо, което не съществува. Но казахъ отначало, че когато е нѣщо нетърпяще кри-

тика нито отъ науката, нито отъ практиката, нѣщо, за което не можете да намѣрите единъ авторитетъ, който да разбира и да каже: така е — тогава не мога да направя друго, освѣнъ да Ви прѣдупрѣдя категорично, въ интереса на страната, въ интереса на официалната публикация, въ интереса на истината, да не позволявате въ Вашето изложение подобна фалшификация на данни. Това е въ Ваша полза. То не е противъ Васъ, като личностъ; то е, за да знаемъ, какво вършимъ.

Министъръ Д. Тончевъ: Г. Сакаровъ! Кое Вие намирате неточно, невѣрно? Коя цифра?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ Ви казахъ: цифрата 105 милиона и толкова, която се умножава на двѣ и се получаватъ 211 милиона лева, защото се взема срѣдното число за вторитѣ шестъ мѣсеца.

Министъръ Д. Тончевъ: Азъ ще Ви докажа.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ Ви доказахъ съ данни за приключване на бюджетитѣ до 1914 г. Нѣщо повече, на същата страница, по-надолу, каждѣто се прави изчисление за реалнитѣ приходи, г. министърътъ на финанситѣ самъ признава: (Чете) „Прѣзъ шестѣтѣ мѣсеца на 1915 г. сигурно ще постѣпи същата сума за смѣтка на бюджетното упражненение за 1914 г. — 24.500.000 л.“ Нека бждатъ най-много 30—35 милиона лева.

Министъръ Ж. Бакаловъ: Нормално.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Нека тази година бѣде най-нормална, което е немислимо. Учетворяване на таква приходи не е възможно, г. Бакаловъ, то не е констатирано никѣдѣ. И азъ Ви утѣрявамъ, че щомъ г. министърътъ на финанситѣ размисли, ще се увѣри, че това не може да бѣде. Той трѣбва да намѣри други основания въ прѣжитѣ данъци, въ постѣпленията отъ желѣзницитѣ, въ косвенитѣ данъци, въ каквито обича данни, но по никой начинъ той не може да ги намѣри въ аритметиката, по която да умножава.

Каква е, обаче, политическата страна на въпроса? Когато се казва тѣй, г-да, че могатъ да постѣпятъ 317 милиона лева, излиза, че г. министърътъ на финанситѣ ви казва: „По отношение на 1915 г., вие спокойно можете да гласувате единъ бюджетъ, напр., отъ 317, 320 и 350 милиона лева, защото нормалното врѣме, което азъ прѣдвиждамъ да настѣпи, казва той, би ми дало толкова милиона лева.“ Тамъ е цѣлата болка, а не е въ самата гола цифра. Въпросътъ е именно въ това, че въ бждѣщия бюджетъ за 1915 г., ако се правѣше смѣтка въ нормални условия, той ще търси оправдание въ тѣзи съображения, а тѣзи съображения сѣ математика, не сѣ финансова наука, не сѣ финансова практика и финансово стопанство на държавата. Ето моята дума.

Този пунктъ трѣбваше да изтъкна, г-да, защото той не е само въ изложението на г. министра, но той е най-характеренъ, най-важенъ, заедно съ другъ единъ пунктъ, който е по-малко характеренъ, понеже съдържа правилни съображения; той е въпросътъ за износното мито на зърненитѣ храни и други артикули и за акциза на виното, за което послѣ ще говоря. Затуй, казвамъ, приходътъ отъ 231.850.000 л. е възможно да постѣпи, но да постѣпятъ още 90 или 95 милиона лева, даже при нормално врѣме, това е невъзможно и немислимо при никакви заключения за бждѣщото. Когато се прави тълкувание, въ силата на самия сезонъ, прѣзъ който постѣпватъ данъцитѣ, прѣзъ който се върши търговия съ нашитѣ произведения тогава е основа-

телно, тогава е научно и практично и има съображения на миналото и на сегашното. Но когато се прави само аритметика, тогава е погрешно, тогава отиваме само въ заблуждение. Но, г-да, по отношение на 1914 г. азъ приемамъ, че, слѣдъ като г. министрътъ на финанситѣ ще направи съотвѣтнитѣ съкращения въ редовния бюджетъ на разходитѣ, той може да приключи бюджета тъй, както той прѣдполага, т. е. съ 25, нека бждатъ 30 милиона лева дефицитъ. Не желая да ви начертая картина по-голяма отъ онай, която въ сжщностъ ще бжде. И това ви го казвамъ, г. министре на финанситѣ, още единъ път, защото съображенията ми сж само истината, която трѣбва да царува тукъ — никакви други съображения.

Но всичко това би било прѣкрасно, ако се спремъ само на редовния бюджетъ. Обаче нашето финансово положение започва да се отруднява съ свѣрх-смѣтни кредити, които продължаватъ да гласуватъ тукъ, въ тая камара, и които сж достигнали огромни размѣри, почти изцѣло признати отъ г. финансовия министръ. Казвамъ „почти изцѣло“, не че г. министрътъ е скрилъ нѣкакъвъ кредитъ, а просто, когато си е правилъ смѣтката, вѣроятно, не е могълъ да вземе въ внимание новия кредитъ на г. министра на общественитѣ сгради отъ 14.700.000 л. или 15 милиона. Азъ вземахъ и него подъ внимание, и затова приемамъ, че сумата на г. финансовия министръ, натрупана отъ летящи дългове, отъ разни свѣрхсмѣтни кредити, е 814 или 813½ милиона лева, плюсъ 14.700.000 л., което значи около 829 милиона лева летящъ дългъ на държавата. Отъ този дългъ трѣбва да се излѣзе при описание финансовото положение на държавата.

Г-да! Бѣше необходима тази екскурзия изъ редовнитѣ бюджети до днесъ, за да можете да разумѣте правилно тежестта. И когато азъ тукъ говоря, вземамъ прѣдъ видъ всички онѣзи разходи, които сж гласувани отъ тая камара, било въ днешната сесия, било въ извънредната сесия, и всички онѣзи кредити, които сж почти ½ милиардъ лева, гласувани отъ бившата камара прѣзъ врѣме на войната. Затова въпросъ на личностъ или само на едно правителство не права, а излагамъ онова положение, което въ сжщностъ е днесъ и отъ което ние трѣбва да се ръководимъ.

Прочее, г. министрътъ на финанситѣ казва, че летящиятъ дългъ е 814 милиона лева. Коригирамъ: той до днесъ е 829 милиона, по причина, казахъ, че единъ кредитъ не е взетъ въ внимание, защото не е могълъ да бжде взетъ. Освѣнъ това, отъ положението на държавнитѣ дългове и отъ изявленията изъ г. финансовия министръ, знаете, че консолидираниятъ дългъ на държавата е 610—611 милиона лева. Г. министрътъ на финанситѣ ги събира и получава общата сума 1.424.000.000 л. или, коригирамъ, 1.439.000.000 л.

Нѣкой отъ крайната лѣвица: 1.440.000.000 л.

Д-ръ Н. Санаровъ: Да, 1.440.000.000 л. — Но забѣлжете, г-да, 814 или 829 милиона лева летящъ дългъ сж реаленъ дългъ; тѣ не сж като консолидирания, който е билъ вече консолидиранъ чрѣзъ заеми на номинална сума. Затова, когато ще си правите смѣтка за тежестта, която има да лежи върху насъ подиръ 1, 2, 3 години, тогава вие, г-да, ще видите, че трѣбва да вземете въ внимание прѣдполагамия консолидиранъ заемъ или серия отъ заеми, съ които г. финансовиятъ министръ — заявява ви той вече — ще иска да уреди летящия дългъ. Аслж друго-яче не може да направи. Затова, за да имаме истинския дългъ на държавата, за който ще се плащатъ лихви и който ще се консолидира въ двѣ, три или максимално четири години, понеже разходитѣ, споредъ свѣрхсмѣтнитѣ кредити, които сж вече гласувани, ще бждатъ произведени окончателно най-късно подиръ 3—4 години, ние трѣбва да смѣтиемъ къмъ сумата отъ 500 милиона лева, уговорения вече заемъ, още една сума отъ този сжщия размѣръ, други 500 милиона лева, защото само съ 1 милиардъ лева, при най-добрия курсъ на българскитѣ заеми, е възможно да консолидирате 829 или 830 милиона лева летящъ реаленъ дългъ днесъ. Затова нашата смѣтка трѣбва да се прави върху 1.640.000.000 л., имайки прѣдъ видъ само до днесъ гласуванитѣ отъ Народното събрание свѣрхсмѣтни кредити, като не смѣтаемъ съ какво ще бждемъ ошастливени наново отъ днесъ нататъкъ. Необходимо е, г-да, да се разбере това, защото тукъ, нито отъ говоренето на оппозиционитѣ оратори, нито отъ говоренето на самия министръ Тончевъ, не стана ясно, че не само настоящиятъ дългъ на 1 ноемврий е всичкия държавенъ дългъ. Този дългъ, наистина, имаме, като оформенъ по книгитѣ, но то не значи, че само това е нашиятъ дългъ, защото кредититѣ, които харчимъ въ днешния моментъ, тѣзи 200 милиона лева и други още, които сж гласувани тукъ, въ Народното събрание, въ края на миналата сесия, тѣ се харчатъ, понеже иматъ своето прѣдназначение — да се употребятъ бързо, на което основание се гласуваха едва-ли не акламационно по-рано, по единъ начинъ, вече познатъ на камарата. Тѣзи кредити, казвамъ, продължаватъ да се харчатъ, ще се харчатъ и тѣ ще образуватъ, при своето изтичане, оформения нашъ летящъ дългъ въ размѣра, който ви казахъ. Затова никой отъ г. г. народнитѣ прѣдставители не трѣбва да се заблуждава отъ една смѣтка на 1 ноемврий или на 1 декемврий или на края на 1915 г., а трѣбва да знаеме, че днешниятъ дългъ, поетъ съ законъ за свѣрхсмѣтни кредити, гласувани отъ Народното събрание, и редовниятъ бюджетъ, за своето консолидиране и дѣйствително оформяване, прѣдполагатъ, заедно съ стария дългъ, 1.640.000.000 л., като приемамъ, че уговорениятъ заемъ отъ 500 милиона лева ще бжде реализиранъ, а неговото произведение не може да надмине 400 или 410 милиона лева. Подобно едно произведение ще бжде и отъ единъ бждещъ заемъ, при благоприятни условия — безъ да говоря за онази черна картина, която може да настане, подиръ войната на Европа, за финанситѣ на всички държави.

Но, г-да, азъ искамъ да направи едно разяснение, за да се разумѣе единъ въпросъ, който тукъ, въ тая камара, отъ много години насамъ винаги е билъ споренъ, макаръ той да е много ясенъ. Разбира се, г. финансовиятъ министръ, въ момента, въ който плаща задължения, използвава всички суми, които има на разположение; финансовиятъ министръ използва сумитѣ въ съкровището: врѣмениятъ нѣкой излишѣкъ отъ нѣкой бюджетъ, който още не е похарченъ; използвава дѣйствителенъ нѣкой излишѣкъ, използвава чужди оборотни суми, използвава срѣдствата въ Народната банка, използвава срѣдствата отъ извънстенъ авансъ на заемъ, използвава съ една дума всичко онова, което врѣменно, свободно се намира въ неговата каса, но което не е никакъвъ излишѣкъ, никакви пари, никаква каса, защото то си има своето прѣдназначение за редовенъ бюджетъ, за свѣрхсмѣтенъ кредитъ, за извънреденъ бюджетъ, за заемъ, за дългъ, и слѣдователно, за нѣщо, което ще трѣбва да се плати, ако не на 1 ноемврий, на 1 декемврий, ако не на 1 декемврий, на 15 юний, ако не на 15 юний, на 15—16 януарий. Г. министрътъ на финанситѣ може да разчита на такива суми, за да урежда, да консолидира финанситѣ. На тая тема трѣбва да бждемъ ясни, защото и Народната банка, и държавното съкровище, въ дѣйствителностъ, нѣматъ свободни суми, на които да може да се разчита безвъз-

мсадно, а иматъ врѣмenni, свободни суми, които, по тѣхнитѣ смѣтки, сѣ повечето книжни, за завѣрѣване и задължаване вънъ и вътрѣ въ страната. По този начинъ, г-да, срѣщу тѣзи летици задължения, г. финансовиятъ министъръ ни заяви, че е похарчилъ кръгло около 378 милиона лева. Това не значи, обаче, че разликитѣ отъ 400 и толкова милиона сѣ нѣкакви свободни пари на съкровището, или нѣкакви пари, сѣ които тепърва ще оперираме, които тепърва ще ангажираме и сѣ които тепърва по нѣкакви закони ще разпореждаме. Не. Това сѣ пари вече ангажирани, установени, и финансовиятъ министъръ има само да изпълнява законитѣ за тѣхното харчене. По този начинъ, напр., той ни заяви, че отъ аванса отъ 120 милиона, сѣ които държавата е била завѣрена срѣщу заема отъ 500 милиона — ако съмъ чулъ точно бѣлѣжикитѣ му — той е употребилъ 27 милиона лева за изплащане дълга въ Русия, 30 милиона — за дълга въ Виена, и сѣ му артисали всичко около 53 или 54 милиона лева — защото около $9\frac{1}{2}$ милиона има разноси. Авансътъ е $7\frac{1}{2}\%$ или 6% и $1\frac{1}{2}\%$ комисионни и други прѣвходни разноси — всичко 9 до $9\frac{1}{2}$ милиона лева кръгло само за неговото ефектуирание, и то до момента, до който ще се реализира заемътъ, отъ който този аванс е една частъ, който заемъ има да оперира сѣ цесионни курсове и други намаления за съкровището. Г. министърътъ на финанситѣ казва: „Останалитѣ пари се намиратъ въ Народната банка или пъкъ чрѣзъ нея ги имамъ на разположение, за да оперирамъ въ интереса на хазната.“ И тукъ е нужна една малка бѣлѣжка. Азъ не говоря онова, което не трѣбва да се приказва; азъ говоря само онова, което документитѣ на Народната банка, нейнитѣ баланси и балансътъ на г. финансовия министъръ казватъ и, слѣдователно, даватъ ни възможностъ да заключаваме за истинското употребление на сумитѣ. Имамъ баланса на Народната банка; вземамъ го на сѣщата дата, на която оперира г. финансовиятъ министъръ; имамъ баланса на г. министра на финанситѣ по отношение на държавнитѣ дългове. Сравнявамъ тѣзи баланси и доаждмамъ до заключението, че откогато авансътъ е започналъ да се реализира до днесъ въ банката ефективно нищо не е постъпило, обаче, сумитѣ, които банката е получила на разположение, по книгитѣ, отъ финансовия министъръ, сѣ ѝ послужили да изплати отъ войната насамъ купони на нашитѣ заеми, да задържи държавния кредитъ на висотата некомпрометиранъ — дѣло, което трѣбва да се извърши; слѣдъ това платилъ е на самата банка нѣкои суми — така изглежда отъ една смѣтка, която ще ви кажа — сѣ които суми Народната банка е могла да поддържа отчасти курса на своитѣ банкноти. Като сравните годинитѣ и мѣсецитѣ на тия баланси на Народната банка, публикувани на френски за странство — значи не издавамъ нищо лошо за България — ще намѣрите една смѣтка портфейлъ въ странство, въ която се намира една сума отъ 22—23 милиона лева пари, които банката единъ видъ държи въ депо тамъ, за да може кредиторитѣ на българекитѣ банкноти да разчитатъ на законното количество звонка монета или камбио въ Европа. То значи, тѣй, като, споредъ банкнотното обръщение, показано въ сѣщия балансъ, срѣщу една сума златни банкноти 188 милиона има единъ ефективенъ златенъ отъ 55 милиона лева и трѣбва да смѣтнеме, че Народната банка е прѣвзишла нормата по закона за емитиране на банкноти, то сумата, която се намира по нейния портфейлъ въ странство, служи да увеличи тази златна наличностъ, и понеже това злато се намира горѣ като депо, по този начинъ банката се спѣва да удовлетворява по-нататѣкъ извѣстни функции на г. финансовия министъръ, защото не може да надмине това количество задължително и законно заради нея.

Защото могатъ да се намѣрятъ и спекуланти — до момента, до който бихме създали специални закони, да ги възпремъ — да прѣдвяватъ на Народната банка банкноти за осребряване и озлатяване и да ни поставятъ въ кризистно положение, каквото бѣше настъпило прѣди 13 до 14 години, при една операция отъ Русчукъ, ако не се мамя въ врѣмето на покойния Каравеловъ, който се принуди да не позволи сѣ законъ обмѣната на банкнотитѣ сѣ злато. Затова, г-да, казвамъ, че тѣзи смѣтки, които Народната банка и г. министърътъ на финанситѣ даватъ за своитѣ баланси, трѣбва да се подразбиратъ само чрѣзъ реалнитѣ разходи, които прѣдстоятъ, които сѣ извършени, които сѣ ангажирани и които ще се ангажиратъ. Тогава вече нѣма да има никаква мѣгла и никой нѣма да си прави иллюзия, че министърътъ обладалъ нѣкакви голѣми оборотни свободни суми въ съкровището, сѣ които да си послужи за погасяване задълженията на държавата. Нѣма нищо подобно. Най-голѣмата сума, която мога да допусна, е 20—25—30 милиона лева, на които рѣка не може да се турне скоро, понеже е единъ въпросъ неуреденъ. И самиятъ министъръ на финанситѣ признава това въ бюджета на Финансовото министерство. Защото наистина има едни пари, които той не помена, а тѣ сѣ само около 12 милиона лева, отъ пасичане на монети, сѣ които той разполага. Прочее, дългитѣ, който ние имаме досега, е летищъ дългъ отъ 829 милиона или консолидиранъ най-малко 1 милиардъ лева безъ да прибавямъ стария дългъ консолидиранъ отъ 610—611 милиона лева. Това сѣ суми, които трѣбва да имаме прѣдъ видъ при нашия бюджетъ на държавнитѣ дългове за тая година, за догодина, за до втора, за до трета и т. н.; това сѣ кредити, които нѣма да ви изброявамъ; тѣ сѣ гласувани тукъ отъ Народното събрание, финансовиятъ министъръ ги каза лично. Сега, обаче, щомъ е такова положението и щомъ като заемътъ, който е уговоренъ, би се реализиралъ — а той си има своето прѣдначение, прѣдначение, свързано сѣ сѣщитѣ тѣзи военни разходи и сѣ сѣщитѣ тия разходи по желѣзницитѣ и пристанищата, които ние правимъ въ нашитѣ вънредни бюджети главно, и особено на първата оцѣна отъ 250 милиона лева — финансовиятъ министъръ знае, че когато тѣ ще се реализира, ще плати задълженията въ странство, особено по неговитѣ съкровищни бонове, той знае добръ, че трѣбва да извърши това, а за останалитѣ суми ще трѣбва да се прави новъ заемъ, най-късно слѣдъ двѣ, три, четири години, ако, изобщо, банката издържи дотогава своитѣ операции правилно.

Е добръ, г-да, ако вие отворите бюджета на държавнитѣ дългове на финансовия министъръ и желаете да узнаете министърътъ правилно ли е прѣдвидѣлъ въ него бюджетъ разходитѣ на държавата, вие ще видите, че той е прѣдвидѣлъ лихви и погашения само за стария, консолидиранъ дългъ; слѣдъ това, той е прѣдвидѣлъ 19.679.000 л. за лихви за летищитѣ задължения. И ако тия летици задължения днесъ сѣ, както той каза, 378 милиона — а въ течение на 1915 г. ще се увеличатъ поне сѣ още 100—150 милиона, понеже тѣзи пари ще се похарчатъ, тѣ и сега се харчатъ — вие знаете, че гласувахъ тукъ кредити за военни доставки, които иначе нѣматъ смисълъ — то за 1915 г. финансовиятъ министъръ трѣбва да прѣдвиди минимумъ още 10 милиона лева за лихви само по тия летици задължения. Тая сума или подобна каза и г. Буровъ, и той бѣше правъ. Второ, г. финансовиятъ министъръ въ сѣщия тоя бюджетъ по § 23 ни прѣдставя 12 милиона лева за инвалидни пенсии; сѣщиятъ министъръ, по отношение вече на 1913 г., когато още въ началото започнаха инвалиднитѣ пенсии, прѣдвиди старъ дългъ около $6\frac{1}{2}$ милиона лева, главно за пенсии; сѣщиятъ министъръ, прѣзъ 1914 г., ще има да

ви иска допълнителни кредити пакъ за инвалидни пенсии; и тоя сжичият министър, който знае 1913 г., знае 1914 г., прѣдвизда ни за 1915 г. пакъ 12 милиона — при пълното негово убѣждение и неговата декларация тукъ, въ Народното събрание, че тал сума трѣбва да бѣде 20 милиона лева. Ако азъ допусна, г-да, че до 1915 г. ще има нещастни български граждани, които чакатъ инвалидни пенсии — ако тѣзи инвалидни пенсии нѣма да бѣдатъ опрѣдѣлени дотогава за 8 милиона лева, то поне ще бѣдатъ опрѣдѣлени за 3 или 4 милиона лева — тѣзи пари трѣбва да бѣдатъ прѣдвидени тукъ, за да бѣде сумата върна. А това е, г-да, само при смѣтка, че държавните дългове и пенсиятъ, за които говори г. финансовият министър, сж по размѣра на стария законъ: 360 л. за първа категория, 240 л. за втора категория и 150 л. за трета категория. Обаче, азъ мисля, че една отъ голѣмитѣ задачи на правителството и комарата трѣбва да бѣде да увеличатъ тѣзи пенсии. Даже не говоря за онова увеличение, което трѣбва да стане немедленно, за онова увеличение, за което всѣка справедливостъ говори, за онова увеличение, за което самиятъ г. финансовъ министъръ създаде иллюзия, че ще го стори. И казвамъ, ако туря това увеличение тукъ, нѣма да стигнатъ по никакъвъ начинъ и 30 милиона лева. Вземени тѣзи двѣ пера, тѣ играятъ съ 15, 17, а може-би и 20 милиона лева, по, г-да, при условие, казвамъ, че прѣзъ 1915 г. постепенното разходване на сумитѣ ще стане до размѣръ 100 или 150 милиона лева отъ гласуванитѣ кредити, а то може да бѣде и повече, особено въ зависимостъ отъ усложнения у насъ и отъ усложнения, които биха ни втикли въ по-голѣми и опасни работи, отколкото днесъ си въобразяваме.

Единъ такъвъ дългъ отъ 1.640.000.000 л., прѣдъ който ние стоимъ, къмъ който ние се стремимъ — ако днешниятъ финансовъ министъръ не го консолидира, другъ ще го консолидира — този дългъ, ако вземемъ едно население въ България отъ 5 милиона, отговаря на 333 л. на глава; ако вземемъ едно население въ този размѣръ, който ние имаме днесъ, той отговаря на 350 л. на глава — не на активното само население, а на глава, на всѣки членъ отъ обществото, до послѣдното пеленаче. Правете смѣтка, че тѣзи държавни дългове, за които сега се прѣдвизждатъ лихви и погашения въ единъ размѣръ една трета отъ бюджета — при това самиятъ финансовъ министъръ признава, че не сж достатъчни и ги прѣдвизжда въ по-малко — ще искатъ лихви и погашения, било като летиши, било като консолидирани дългове, не по-малко отъ 90 до 100 милиона лева. Тия държавни дългове, увеличени съ пенсиятъ, ще искатъ не тия милиони, а вече 120 милиона само за тази служба. Това ще бѣде скоропашниятъ бюджетъ и до 1917 г. — третинката отъ редовния бюджетъ — а не само за 1915 и 1916 г. Ето защо, г-да, лесно е да се гласуватъ кредити, лесно е да се вдига рѣка за 150 милиона лева, пакъ за 150, пакъ за 50 и тѣмъ подобни, но като ги съберете и като видите тѣхния разходъ, особено пъкъ тамъ, дѣто не отиватъ както трѣбва и за производителни и културни нужди, тогава ще видите, какъ ние вървимъ, и тогава нѣма да бѣде чудно, че финансовиятъ министъръ ще прави икономия отъ всички културни нужди на страната, а ще бѣде много шедъръ за другитѣ нужди, за които ние днесъ като че-ли харчимъ пѣлия зѣ бюджетъ и по които азъ по-послѣ ще говоря.

Но, г-да, отъ тѣзи кредити, отъ тѣзи летиши дългове като извадите за желѣзници, за пристанища, извънреднитѣ бюджети, като извадите за пѣтищата и за всичко онова, което не е военна нужда, оставатъ 700 милиона кръгла сума до днесъ само за военни нужди. Това е за единъ периодъ отъ войната насамъ, половината е за 1912—1913, а другата половина за

1914 и прѣдстоящата 1915 г. Азъ смѣтамъ, че колкото да се проявява излияние на патриотизмъ, колкото да се говори за извънредни врѣмена, на всѣки начинъ тѣзи извънредни врѣмена не трѣбва да бѣдатъ мѣтни до такава степенъ за народното прѣдставителство, што то да се отзове подиръ 2—3 години прѣдъ единъ финансовъ крахъ, който ние можемъ да прѣживѣемъ, особено сега, когато европейската война не ни гарантира правилно бѣдѣще съществуване, понеже всички ще искатъ, всички ще бѣдатъ изтощени и никой нѣма да дава.

К. Пастуховъ: Въ мѣтна вода риба се лови.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Много е важно за армията да се създадатъ условия, за да можемъ да я развиемъ и да бѣде готова за евентуални нужди на България. Не единъжъ ние сме декларирали тукъ, че не мислимъ да оставимъ българскитѣ граници отворени, че не мислимъ да оставимъ българския гражданинъ безъ пушка, безъ куршумъ и безъ барутъ, да се качатъ на главата му, които да сж, но, г-да, това не е равносилно на това стопанство, което имаме въ нашата държава по отношение военнитѣ нужди. Моля ви се, ако вие бихте се повърнали къмъ периода отъ 1904 до 1908 г., вие ще намѣрите тамъ сжщо тъй твърди голѣми свѣрхсмѣтни кредити за военни нужди и винаги мотивътъ е билъ, че армията е изоставена, че тя нѣма нужнитѣ припаси, нужното продоволствие, трѣбва да я приготвятъ за съблимнитѣ моменти за държавата, тогава, когато всѣки гражданинъ жертва кръвта си и имота си за благото на страната. Е добръ, г. г. народни прѣдставители, ако вие проверите въ тия четири години, вие ще видите, че ние имаме наредъ съ редовния бюджетъ една сума отъ 188 милиона свѣрхсмѣтни кредити, отъ които 136 милиона сж само за военни нужди. Така редовниятъ бюджетъ на 1904, 1905, 1906 и 1907, па даже и 1908 г. е ималъ винаги единъ толкова голѣмъ извънреденъ воененъ бюджетъ; даже въ известни години този извънреденъ воененъ бюджетъ е надминавалъ редовния бюджетъ. Срѣдното число на 136 милиона лева за четири години е 34½ милиона, а редовниятъ бюджетъ прѣзъ този периодъ е билъ 27 милиона за 1905 г., 27 милиона лева — за 1906 г., 28½ милиона — за 1907 г. и 30 милиона — за 1908 г. Редовенъ бюджетъ малкъ, недостатъченъ, явно недостатъченъ, съ цѣлъ да се яви слѣдъ това новъ свѣрхсмѣтенъ кредитъ за военни нужди. Е добръ, г-да, тукъ съмъ чувалъ спорове отъ разни прѣдставители на партии отъ онова врѣме; винаги казваха: „Армията се заваря неготова“. Възможно е, не само е възможно, но ние прѣживѣхме войната, ние прѣживѣхме тукъ и дебатитѣ по анкетата, знаемъ и нѣщо по самата анкета, и наистина се констатира, че не всичко е имало.

К. Пастуховъ: Складовѣтѣ празни, но джобовѣтѣ пълни.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ съмъ съгласенъ, че въ тоя периодъ сж търсили срѣдства за подготвяне на армията; свършено върно; обаче, въ това сжщото врѣме азъ мисля, че би трѣбвало да се получи единъ резултатъ, който резултатъ да ни убѣди въ необходимостта отъ харченитѣ срѣдства. Това, обаче, не виждамъ, това го нѣма; даже, азъ бихъ желалъ да бѣде тукъ и г. Данаиловъ, който онзи день разправяше, че не е могло да се прѣдприеме никаква промѣна въ разхода на държавата, че не е могло, значи, да се направятъ никакви реформи, че държавата имала модерни потреби, бихъ желалъ, казвамъ, да бѣде тукъ г. Данаиловъ, който разправяше тѣзи работи толкова на топанъ, да ми каже тукъ, когато той изучаваше военнитѣ доставки отъ 1904 до 1908 г.,

толкова ли е могъл да разбере той, че не сж трѣбни реформи въ това военно дѣло, толкова ли се е убѣдилъ той, че колкото кредити сж похарчени, толкова трѣбва да се похарчатъ за армията, или той самичкѣтъ тамъ не видѣ, какви голѣми милиони не сж отишли на своето мѣсто, и за които милиони г. Данаиловъ, като държавен обвинителъ, си позволи да напише единъ голѣмъ томъ за злоупотребления въ армията. Трѣбва ли да мислимъ ние, че по сжщия начинъ и днесъ нѣма да ни каже нѣкой така? Ако ние казваме, че не трѣбва да се даватъ кредити за армията, то не значи, че ние искаме да я оставимъ безъ нищо, но това значи друго, а именно да я организираме за отбрана така, да пригответе нейното продоволствие така, да пригответе нейнитѣ оръжия и пушки така, че тѣ да бждатъ потребни на момента, а не да се искатъ за складоветѣ, въ които, може-би, ги нѣма, и за перчене въ парламента, за извършване ужъ на голѣми работи, а въ врѣме на войната останахме и безъ патрони, и безъ гюллета и безъ продоволствие. (Ржкоплѣскане въ крайната лѣвница)

П. Даскаловъ: Да, но за всичко това трѣбватъ милиони.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Съвършено вѣрно. Г. Даскаловъ! Азъ направихъ прѣдварително това обяснение и казахъ: недѣйте да мѣсимъ туй, което трѣбва, съ туй, което се злоупотребява. Едно нѣщо е да имате нужда и начинъ, по който да я удовлетворите, а друго нѣщо е тая нужда да се оправдае и да стоимъ мижишкомъ прѣдъ всеѣкакви злоупотребления за това сжщото дѣло.

К. Пастуховъ: За тѣхъ не е важна нуждата, а паритѣ.

П. Даскаловъ: (Къмъ г. Пастухова) Важното е, че пакъ трѣбватъ милиони за армията. И за онази червена връзка, която носите, за да я купите, пакъ трѣбватъ 3 л.

К. Пастуховъ: Тѣ сж отъ джоба ми.

Министъръ Н. Апостоловъ: Тѣ сж отъ джоба на работницитѣ.

П. Даскаловъ: За да имате армия, трѣбва да харчите.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ, г-да, цитирамъ това, за да ви разгранича, че когато се касае за нужди, необходими за администрацията, необходими за организацията, не сме ние, които ще кажемъ: турете калема. Недѣйте ни възражава съ обидитѣ отъ прѣди 20 години по агитациитѣ. Но това не ще рече, че ние можемъ да оправдаемъ и трѣбва да оправдаемъ всичко онова, за което министри, бивши и настоящи, много материалъ иматъ въ себе си и се възмущаватъ, но се оказватъ безсилни поради много други фактори около тѣхъ и главно поради голѣмитѣ гешефти на тѣхнитѣ собствени партизани. (Ржкоплѣскане въ крайната лѣвница и лѣвия центъръ) Г. Дойчиновъ, който държи една хубава рѣчь по бюджета, казваме: „Най-важниятъ въпросъ днесъ е да запазимъ България, нейната цѣлостъ, нейната независимостъ“. Прѣкрасно, азъ питамъ: съ това ли се занимаваме ние тукъ? България ли запазваме, когато депутати отъ напата срѣда днесъ отсъствуватъ, вчера отсъствуваха, за да вършатъ търговията си въ мѣтното врѣме за България? (Ржкоплѣскане въ крайната лѣвница и лѣвия центъръ)

А. Коновъ: Кашкавалъ да продаватъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Какъ е възможно това нѣщо?

П. Даскаловъ: Кажете кои депутати сж? Не хвърляйте обвинение върху цѣлото народно прѣдставителство.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. Даскаловъ! Задоволете се съ туй, че казвамъ тѣй общо, не желая да влизамъ въ подробности. Има питане; министъръ-прѣдседателътъ ще знае нѣщо и ще ви съобщи на врѣмето, кое е вѣрно и кое не. На всеѣки начинъ, азъ говоря това, защото, ако и да не бѣха депутати — нека бждатъ, които щатъ, нека бждатъ банкери, нека бждатъ бѣдни, богати — както и да е, но въ днешния моментъ, когато разправяте намъ: „Дайте пари; да не говоримъ друго, да мислимъ само за България“ — тѣ нѣматъ право, нито е морално, нито е справедливо, нито е допустимо, да вършатъ търговия за своя лична користъ съ интереситѣ на България.

С. Златевъ: И за смѣтка на България.

К. Пастуховъ: Не само е позорно, а и прѣстѣпно.

П. Даскаловъ: Нѣма кой да прави търговия за смѣтка на България.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Търговия се върши.

П. Даскаловъ: Азъ не зная.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Когато ще се говори за патриотизъмъ, азъ смѣтамъ, че този патриотизъмъ трѣбва да бжде дѣйствителенъ, недѣйте монополизира това, което е атрибутъ на всеѣки гражданинъ въ България; недѣйте монополизира това, за което всеѣки е длъженъ да даде, което мисли, че трѣбва да даде. На всеѣки начинъ, не може да се позволи отъ днесъ нататкъ да се върви по този пътъ, по който сж върви други, които сж вършили подобни гешефти въ своето врѣме и за своя смѣтка, и на които ние самички устройхте анкета.

И. х. Ивановъ: И за смѣтка на държавата сж вършили тия гешефти.

П. Даскаловъ: Това не е гешефтъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ако не е гешефтъ, ти го кажи друго-яче.

К. Пастуховъ: На български значи „хайдутлукъ“.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Споменавамъ това, защото и ние сме граждани; ако утрѣ нито единъ отъ насъ не бжде депутатъ, всички ще бждемъ граждани и всички ще знаемъ, докждѣ сме сигнали. И азъ желая, онова, което се получава, онова, което е възмездие на нашата политика, онова, което е полза за насъ, да бжде дѣло оправдано за нуждитѣ на страната, а не съпроводено съ онуй, отъ което ние всички тукъ се възмущаваме и противъ което сме дѣйствували въ момента, когато сме устройвали анкета за другитѣ.

Е добръ, г-да, финансовиятъ министъръ казва: „Г-да! Докарано положението тѣй, азъ, финансовъ министъръ, трѣбва да намѣря срѣдства, за да задоволя тия нужди, които зѣятъ“. Загатнахъ за военното вѣдомство, ще говоря послѣ за другитѣ министерства и смѣтамъ, че реформитѣ на финансовия министъръ трѣбва да бждатъ двойки: реформи данъчни и реформи въ разходитѣ на държавата. Той

казва правилно, че въ разходите на държавата реформите не сж лесни, той казва и за реформите въ приходите, че не сж лесни. Това е вѣрно, но азъ ви питамъ, г-да: неужели съ това изражение, понеже реформите сж тежко дѣло, трѣбва да спремъ да не ги прѣдприемаме? Кажете ми кое дѣло, по кое вѣдомство, отъ какъвъ характеръ реформа, въ нѣкоя страна, е могло да се извърши съ лекостъ? Подобно нѣщо нѣма. И никакви оборвания на исканите реформи въ данъците, на исканите реформи въ разходите не могатъ да ставатъ съ изключения и съ екстремии, както, за жалостъ, тукъ се говорѣше за данъчните реформи, особено отъ г. Данаилова, за който ще приказвамъ подиръ малко.

Бихъ желалъ да бжде тукъ най-напрѣдъ г. военниятъ министъръ, защото неговото министерство и въ мѣстни и въ нормални врѣмена е най-интересното, не затова, защото се е правило демагогия по този въпросъ, а защото е необходимо да посегне единъ воененъ министъръ, заедно съ финансовия министъръ, въ своето дѣло и да го разрѣши благоприятно за държавата, за да станатъ нужните икономии въ него. Азъ ви питамъ: като ви показва финансовия министъръ тукъ своя разходенъ бюджетъ, и вие го прочетохте, какво ново намѣрихте въ него? Кой намѣри нѣкаква реформа въ него? Никой. Вамъ ви се прѣдставятъ сжщитѣ администрации, сжщитѣ вѣдомства, сжщитѣ министерства, сжщитѣ дѣла, сжщитѣ разпрѣдѣления, сжщитѣ управления, сжщитѣ системи — всичко сжщото. Защо? Казва: „Нѣмаме врѣме“. Азъ питамъ този мотивъ „нѣма врѣме“ нѣкой пакъ прѣкратилъ ли е да сжществува? Не. Сега врѣмето е извънредно, и азъ признавамъ трудностите, но да не прѣдприемете нищо, да не дадете даже идея отъ подобно начинание, то значи да нѣмате добра воля, истинско намѣрение да се стори нѣщо. Защото, г-да, азъ ще ви кажа по-послѣ, че не е вѣрно, какво правителството се занимава само съ тѣзи въпроси, които засѣгатъ днесъ външното положение на България. Вие ще видите какви партизански дѣла сжществуватъ, въпрѣки това, че врѣмената сж много мѣтнни. Тѣй щото, азъ не мисля, че съ този мотивъ може да се оправдае това положение. Обърнете се сега къмъ Военното министерство. Мисли ли финансовия министъръ, че военното дѣло е много спечелило, като ви прѣдставлява въ гл. I, „За храна на войници, заплати на унтеръ-офицерите и офицерите“, сжщия кредитъ, какъвто прѣдставлява за цѣлата друга организация на армията, за всичките други вещевени разноски? Като имате прѣдъ видъ, че сж нищожи ония 1—2—3 милиона лева, които отиватъ за заплати на войниците, всичките други отиватъ за офицерите и подофицерите. И вие мислите, г-да, че въ Военното министерство, въ нашите дивизии, въ нашите управления, централни и провинциални, всичко е наредено по Божие благоволение, точно тѣй, както не може да се измѣни. Кой може да твърди това?

А. Стамболийски: Военниятъ министъръ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Само той. — А това съвсѣмъ не е вѣрно. Азъ, обаче, знамъ положително, че финансовия министъръ не е мислилъ тѣй. Азъ имамъ, отъ финансовите наредби, едно окръжно, адресирано отъ г. военния министъръ до неговите органи, въ което окръжно военниятъ министъръ казва на своите органи да не се подчиняватъ на финансовия министъръ, на ония неговии органи, които по законите на България трѣбва да му се подчиняватъ.

А. Ботевъ: Държава въ държава.

Н. Атанасовъ: Има думата г. министърътъ на правосъдието.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това окръжно може да го знае всѣки отъ васъ. То е отъ 21 февруарий 1914 г. Г. министърътъ въ него пише слѣдующето: (Чете)

„Забѣлѣзано е отъ Министерството на войната, че нѣкои отъ счетоводителите при дивизионните интендантства, въпрѣки § 10 отъ „положението за писмоводството, дѣловодството и пр. въ войсковите части, управления и учрѣждения въ мирно врѣме“, се сношаватъ официално по разни въпроси направо съ Министерството на финансите, като подписватъ писмата си сами, безъ да сж подписани отъ началниците на военните управления, при които стоятъ на служба, респективно дивизионния интендантъ, въпрѣки § 8 отъ казаното по-горѣ положение — положение, което не е законно, което сжществува прѣди закона за отчетността по бюджета и за което финансовия министъръ не е длъженъ да дава петъ пари, тѣй като законътъ го задължава да командува разходите на държавата.

К. Пастуховъ: Отъ князъ Дондуково врѣме.

Д-ръ Н. Сакаровъ: (Чете) „Поради това Министерството на войната, по заповѣдъ на г. министра ви прѣдлага, г. генералъ, да разпоредите да се взематъ мѣрки, щото счетоводителите при дивизионното интендантство на повѣрената ви дивизия, да не прави никакви официални запитвания писмено направо до Финансовото министерство по въпроси разрѣшени или подлежащи на разрѣшение отъ Министерството на войната, като му се внуши, че съгласно чл. 69 отъ закона за отчетността по бюджета, допълнено съ чл. 7 отъ закона за допълнението му отъ 1911 г., счетоводствата, ако и да сж органи на Министерството на финансите, тѣ не сж самостоятелни отдѣлни учрѣждения по военното вѣдомство, а сжстоятъ при военни управления, слѣдователно, трѣбва да се подчиняватъ на военните наредби и напълно да спазватъ „положението за писмоводството, дѣловодството и пр. въ войсковите части, управления и учрѣждения въ мирно врѣме“ и установения съ него редъ за сношенията по военното вѣдомство“. А законътъ, който се цитира, казва изрично противното и за най-слѣпий. Никакъвъ разговоръ не може да има по това. То ще бжде излишна работа. — И по-нататкъ казва: (Чете) „Счетоводителите може да се отнася съ писма само отъ него подписани до Министерството на финансите и до Върховната смѣтна палата по прѣпращане разходооправдателни документи“ — само архиварска работа — „и имачи обикновенъ справоченъ характеръ. По никакви други въпроси той нѣма право да се сношава съ тия финансови учрѣждения. Ако има нужда да се правятъ нѣкакви запитвания и пояснения на нѣкои работи, счетоводителите трѣбва да се обръща къмъ дивизионния интендантъ и тѣквива запитвания да се адресиратъ до Министерството на войната, като се подписватъ отъ дивизионния интендантъ и отъ счетоводителя“, т. е. да не излизатъ никога отъ Военното министерство — това значи.

Г. финансовия министъръ публикува друго окръжно съ дата 24 мартъ 1914 г., въ което се казва: „Министерството на финансите има свѣдѣния, какво Военното министерство — главно интендантство, съ циркулярно нареждане до началниците на дивизионните области, иска тия послѣдните, възъ основа на § 10 отъ положението за писмоводството, дѣловодството и пр. въ войсковите части, управления и учрѣждения въ мирно врѣме да взематъ мѣрки, щото счетоводителите при дивизионните интендантства да не правятъ никакви официални запитвания писмено, направо до Финансовото министерство“. По този поводъ Финансовото министерство ви съобщава слѣдното:

„1. § 10 от положението на писмоводството, дѣловодството и пр. отъ 1904 г. не може да спира ония дѣйствия на счетоводителитѣ — органи на министра на финанситѣ, които биха се наложили, при изпълнение длъжноститѣ имъ, опредѣлени отъ закона за отчетността по бюджета, съ измѣненията и допълненията му отъ 8 мартъ 1911 г. и 30 декември с. г.; въпросното положение не може да отбѣня постановленията на закона, които безусловно сѣ задължителни за всички — то има значение само дотолкова, доколкото не е въ противорѣчие съ тѣхъ и не спъва приложеніето имъ“. Разбира се.

Отъ крайната лѣвица: Много право.

Д-ръ Н. Сакаровъ: (Чете) „2. Въ всичкитѣ случаи, при изпълнение задълженията, които Ви налагатъ §§ 6 и 7 — особено букви ж и к отъ § 6 — отъ закона за измѣнение и допълнение на закона за отчетността по бюджета отъ 8 мартъ 1911 г. и чл. 7 на закона отъ 30 декември с. г., когато нито дантъ при дивизията откаже да подпише писмата ви, адресувани направо до министра на финанситѣ, ще ги подписвате и изпращате сами, безъ неговия подписъ, направо до министра на финанситѣ“. — Това сѣ, моля ви се, двѣ власти въ България. — „3. За всички прѣчки, които Ви се правятъ по какъвто и да било прѣдлогъ при изпълнението на възложениитѣ Ви отъ закона задължения на контролни органи по произвеждане на всички разходи, съ които се ангажира държавното съкровище, съобщавайте своевременно въ Министерството на финанситѣ“. И финансовиятъ министъръ повикалъ, колкото могълъ, еднажъ, два пѣти, три пѣти, петъ пѣти, обаче нищо реално не виждаме да излѣзе. Кой управлява България, кой ръководи приходитѣ: финансовиятъ министъръ ли или военниятъ министъръ, т. е. царьтъ? Кой командува? Какъ е възможна тая власт, какъ е възможно, въпрѣки закона отъ 1911 г., най-новия законъ, да се прилага до 1914 г. едно писмоводство на военния министъръ, когато бившиятъ воененъ министъръ, г. Бояджиевъ, заявилъ въ Народното събрание, че ще се подчинява на финансовия министъръ по всичкитѣ разходи? А това продължава още. Но, г-да, чакайте още малко. Г. финансовиятъ министъръ е изпълнилъ друга една функция и тя е най-интересна. Г. финансовиятъ министъръ рекълъ благодарствено да види прѣдварително военния бюджетъ, тази свята святихъ, тая тайна въ държавата. Той пита Военното министерство така: „Какво сте прѣдвидѣли въ бюджета за разнитѣ отдѣления и разнитѣ секции“, но, като не може да знае добръ назначението имъ, моли г. военния министъръ да му каже, тѣзи секции, тѣзи отдѣления съ какво се занимаватъ, каква е тѣхната нужда, защо сѣ тия офицери отъ разни рангове, които по цѣли дни спятъ по маситѣ тамъ, каква работа изпълняватъ, държавна нужда ли ги кара да стоятъ тамъ или трѣбва да се пенсиониратъ своевременно? Тогава г. военниятъ министъръ на туй правилно и законно запитване на г. финансовия министъръ туря слѣдната резолюция: (Чете) „Това не е работа на Финансовото министерство“.

Отъ крайната лѣвица: Охо-о-о!

Д-ръ Н. Сакаровъ: И това се прави отъ отсъствающия генералъ Фитевъ, който прѣди 15 дни разправяше, че знаеялъ нуждитѣ на цѣлата армия и чудесни цѣли да направи. Ако токозъ знае, по-скоро да напуца поета. (Продължава да чете) „Организационнитѣ въпроси се разрѣшаватъ отъ мене, понеже азъ нося отговорността за цѣлесобразното устройство на армията“. Г. финансовиятъ министъръ не му казва да направи петъ или 10 дивизии, а му

казва, както на всѣки министъръ може да каже — и на г. Радославова и на г. Добри Петкова и на други: кажете еди-кое ваше отдѣление за какво служи? Има ли нужда? — Има. Нѣма ли нужда? — Нѣма. Зачертава се, другото се оставя. А г. военниятъ министъръ мисли, че е всевластенъ, че нѣма отговорност нито прѣдъ парламента, нито прѣдъ кабинета, разпорежда и казва: „Това не е работа на финансовия министъръ“. Слѣдователно, всички реформи, самиятъ законъ за отчетността по бюджета, всички измѣнения сѣ празна работа, защото Военното министерство е чужда държава въ българската държава. Тогава, г-да, този финансовъ министъръ, който съ нѣкои членове по закона за отчетността по бюджета е задълженъ да прилага тоя законъ и къмъ Военното министерство, този финансовъ министъръ, казвамъ, който, за негова честъ, е прибѣгналъ къмъ тѣзи мѣрки, по отношение на г. военния министъръ, се оказва безсиленъ; кабинетътъ сѣщо се оказва безсиленъ въ тия мѣтни врѣмена. Но и когато врѣмената сѣ мѣтни и когато не бѣха мѣтни, всичко бѣше мѣтно въ Военното министерство. (Ръкоплѣскане въ крайната лѣвица и лѣвия центъръ)

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Това е борба на канцеларии, тѣй щото недѣйте за сѣга кабинета за работи, които той не знае. Който Ви е далъ резолюциитѣ, съ цѣлъ Ви ги е далъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. министре! За Ваше освѣтление. Финансовото министерство отъ 4—5 години издава единъ сборникъ, въ който публикува всички окръжни. И много хубаво прави, за да можемъ да ги четемъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Ама тамъ нѣма резолюции.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Резолюции нѣма, но казанъ е духътъ на нѣщата, което е най-важно за мене, защото Министерството на финанситѣ не трѣбва да остави такъвъ единъ въпросъ въ тайна, да ни прѣдстави военния бюджетъ безъ всѣкакви измѣнения, и г. министъръ Радославовъ, въпрѣки своята воля, може-би да се принуждава да се подчини на такова незаконно дѣйствие на г. военния министъръ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Въпросъ въ кабинета не е ставало.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Може да не е ставало, азъ говоря за финансовия министъръ и за Военното министерство, ...

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: То е друго.

Д-ръ Н. Сакаровъ: ...което е длъжно да се съобразява съ българскитѣ закони, и тогава ние ще бждемъ длъжни да му даваме срѣдства, за да брани държавата, а не да се върши онова, за което ви говорихъ по-рано. (Глъчка въ крайната лѣвица)

Прѣдседателътъ: Моля, г-да, недѣйте се мѣси и прѣчи на оратора; оставете г. Сакарова да си изкара мисълта.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. финансовиятъ министъръ, прочее — за да свърша съ този бюджетъ — казва така: „Менъ ми трѣбватъ 25 милиона лева, за да покрия своя дефицитъ. Принуждавамъ се да прибѣгна къмъ двѣ врѣменни мѣрки. Искамъ да наложя акцизъ 5 л. на хектолитъръ на българското, нашето, неизносимо вино и да сложа износни мита за редица артикули въ България, врѣменно“. Г-да! Азъ още

онзи ден апострофирахъ тукъ, че изражението на финансовия министъръ „врѣменно“ не отговаря на истината. Той може-би вътрѣшно така мисли. Обаче мотивитѣ, които г. финансовиятъ министъръ дава тукъ на насъ, публично, за да ни убѣди въ размѣра на приходитѣ, които той ще получи, тѣзи мотиви сж трайни. Даже г. министърътъ на финанситѣ прѣдвижда, че въ всичкитѣ държави щѣли да въведатъ подобно износно мито въ бждѣще, понеже то било една необходимостъ, защото, казва той, това мито не тежи на вътрѣшния пазаръ, на вътрѣшнитѣ консоматори, на вътрѣшнитѣ производители и търговци, а тежи на европейския пазаръ, на външнитѣ консоматори, производители и търговци. Азъ смѣтамъ, че ако наистина това срѣдство е хубаво и така дѣйствува, въ такъвъ случай г. финансовиятъ министъръ трѣба просто да ни го внесе не по 1½—4%, а по 15—20% износно мито, за да получимъ 100—200 милиона лева. Щомъ ще товаримъ Белгия, Франция и други държави, нека тѣ даватъ пари. Такова нѣщо, обаче, нѣма. Азъ нѣма да се простирамъ много, понеже и тѣй много говорихъ на тая тема. Заявявамъ, ще ми бѣде много приятно, ако отъ самото болшинство се намѣрятъ депутати, и ако самиятъ г. министъръ на финанситѣ и самото правителство рѣши да оттегли тѣзи данѣци, на първо мѣсто акциза върху виното. Вие сте получили, г-да, протести отъ хора заинтересовани производители. И това не е демагогска работа, а е реална работа. Българскитѣ производители разбиратъ по-добрѣ отъ г. финансовия министъръ, кому ще тежи този данѣкъ. Българскитѣ производители, на които сте създали фаворизация да садятъ американски прѣчки и да не плащатъ данѣкъ 12 години, ви казватъ, че този данѣкъ, макаръ да е 1—2 л., ще се отрази злѣ. Тия български производители знаятъ и ви казватъ, че вътрѣшната консомация на българскитѣ вина ще пострада при еднакво мито за външнитѣ вина, които се прѣдпочитатъ. Г. министърътъ на финанситѣ нѣма да получи и този приходъ, който прѣдполага, а само ще създаде единъ врѣмененъ ужъ данѣкъ съ постоянни послѣдци, които ще бждатъ въ тежестъ на бждѣщето. Нѣма данѣкъ, г-да, нѣма акцизъ, който да е налаганъ безъ мотивировката, че е врѣмененъ. Когато се е говорило за акцизъ и на тютюна, и на всички колониялни стоки, говорило се е, че това е врѣменна мѣрка и че слѣдъ една-двѣ години тя ще се махне. Обаче, всѣки послѣдующъ министъръ затвърдява тия приходи, обявява ги за консолидирани и ги намира леки, понеже, като косвени данѣци, народътъ не ги разбира, плаща ги, и всичко върви мирно и тихо.

(Прѣседателското мѣсто заема подпрѣседателътъ г. д-ръ С. Иванчовъ)

Г. министърътъ на финанситѣ, прочее, казва, че износното мито не е опасно за България. Азъ бихъ питалъ г. финансовия министъръ едно нѣщо, защото не се е справилъ съ друго едно врѣме. Когато въ 1912 г. народняшкиятъ кабинетъ направи докладъ за 25-годишното царуване на царъ Фердинанда, говорѣше се и за износното мито. Въ 1907 г. сжко. И г. финансовиятъ министъръ щѣше да види отъ самия този докладъ, както и отъ много други публикации — азъ вземамъ доклада отъ 1912 г. — че износното мито се прѣмахва едва въ 1911 г. и че хората знаеха много добрѣ тежестъта му, та го магнаха. Ние заварихме износно мито 1% още при освобождението, по силата на договоритѣ отъ 1869 г. на Турция съ другитѣ държави. Слѣдъ това тенденцията е била да се освобождава нашата страна отъ износно мито, докато най-сетнѣ се почти унищожи и остана само за единъ минимумъ отъ стоки. Това ще намѣрите въ закона за митнитѣ отъ 1885 г. и нататкъ и най-добрѣ е оформено на 6 мартъ 1911 г., когато влизаше въ сила конвенцията съ

Турция. Тази конвенция бѣше необходима, г-да, защото Турция, както знаете, за своитѣ финансови нужди, за нуждитѣ особено на европейскитѣ вилаети, туряше 11% мито на стокитѣ, които дотогава плащаха 8% или не плащаха нищо, а днесъ води борба да тури 15% и, слѣдъ като махна капитулациитѣ, може да турне и 25% и повече. Турция, като тури тѣзи мита, за да фаворизира нашия износъ на разни издѣлня, животински произведения, зърнени храни и други стоки, които щѣха да ѝ плащатъ 11% мито, за да ни удовлетвори до известна степенъ, прѣмагна за много отъ тѣхъ износното мито, и по този начинъ облекчи съ 1—1½% товара на нашата търговия. Защо, г-да? Защото въ противенъ случай нашитѣ стоки не щѣха да намѣрятъ пазаръ въ Турция, нашитѣ животински произведения — кашкавалъ, сирене, пастърма — нѣмаше да отиватъ въ Турция или, ако отиваха, щѣха да бждатъ по-тежки за нашитѣ производители и търговци, тѣй като не външниятъ пазаръ понася тежестъта на подобни стоки, а вътрѣшниятъ пазаръ и вътрѣшната консомация. Това е алфа-бетно, азбучно нѣщо на политическата икономия, откогато тя сжествува. И, затова, азъ мисля, че този аргументъ на г. финансовия министъръ не трѣба да бѣде валиденъ, и той трѣбва да си оттегли това свое рѣшение. Защото, г-да, той го мотивира съ туй, че то било необходимо, било сжсвѣрѣменно и полезно дѣло, което щѣли да извършатъ и други държави. А трѣбва да знаете, че самиятъ бившъ министъръ на финанситѣ е констатиралъ въ доклада си тогава до Негово Величество, че унищожението на износното мито е имало за цѣль приравняването на нашитѣ произведения къмъ тия на нашитѣ конкуренти, които отдавна вече не облагатъ своитѣ стоки съ износни мита. Това е вѣрно за всѣка държава. И когато една държава, като Германия, която има митнишка земледѣлска тарифа, туря голѣмъ процентъ на тѣзи продукти, прѣчи както на вноса отъ Сърбия и Русия, така и на нашия вносъ на птици, зърнени храни, яйца и пр., ние не можемъ да гуждаме отъ тукъ още едно мито, което се отразява неблагоприятно за насъ, а не въ врѣда на европейскитѣ конкуренти.

П. Даскаловъ: Ами ако Германия, Франция и други държави намалятъ митото?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ама „ако“ намалятъ.

П. Даскаловъ: Намалено е въ Германия; въ Италия — сжко.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Нищо подобно нѣма. Правна работа. Никакво мито не е намалено.

П. Даскаловъ: Не знаете.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Тарифата отъ 1902 г. въ Германия е прѣтърпѣла намѣнения въ увеличение на нормитѣ.

П. Даскаловъ: Поради изключителнитѣ врѣмена, които европейскитѣ държави прѣживѣватъ, тѣ намаляватъ митото. Ако не знаете това, научете го.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това е друго. Законътъ на Германия не е промѣненъ, а по административенъ редъ, наистина, врѣменно, . . .

П. Даскаловъ: Както и туй е врѣменно.

Д-ръ Н. Сакаровъ: . . . врѣменно, г. Даскаловъ, тамъ сж прѣмагнали или намалили известни мита, за да могатъ да получаватъ стоки отъ вънъ, сега

въ военната криза само. Но, тъй като там импортируващите страни сж сжщо въ война — само ние и Ромъния не сме, но знаемъ, че нашиятъ износъ е запрѣтенъ по причина на необходимостъ за нашата страна — въ Германия това намаление, тая фаворизация нѣма да даде добри плодове.

П. Даскаловъ: И въ Италия има.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Но и да би дала добри плодове, нашиятъ износъ за Германия, г. Даскаловъ, е прѣимушество въ яйца — той е почти $\frac{9}{10}$ отъ яйца; зърнени храни внасяме малко, животински продукти — сжщо малко. Нашиятъ износъ е въ Белгия и Турция, тѣзи двѣ държави — Белгия и Турция — не могатъ да фаворизиратъ нашия вносъ, а днесъ го фаворизиратъ съ врѣмenni административни мѣрки, но само поради войната. Но той не излиза, не става повече, нѣма тази възможностъ и то, понеже България задържа произведенията за себе си. Тѣй щото административните мѣрки, които могатъ да се иматъ прѣдъ видъ за воюващите държави, сж отъ такава естество, отъ каквото естество сж нашитѣ административни мѣрки за запрѣщение на нашия износъ, защото прѣдполагаме, че този износъ е необходимъ за нашето продоволствуване.

Г-да! Сега главниятъ въпросъ. При тѣзи условия, при които азъ ви говоря, вземамъ главните моменти. Дохождамъ на приходитѣ. Г. финансовиятъ министъръ каза, че отъ тѣзи врѣмenni мѣрки той ще се освободи и че той, може-би, ще бжде първиятъ финансовъ министъръ, който ще ни внесе реформи на приходитѣ. Това нѣщо каза г. финансовиятъ министъръ, но то е казано по-отдавна, съ негово съгласие, разбира се, отъ министъръ-президента въ неговата декларация отъ м. декември 1913 г. Тукъ въ дебатитѣ, г-да, най-много се обрна внимание на прогресивно-подоходния данѣкъ. Съ изключение на г. Георгова, който се изказа категорично за него, и г. Благоевъ, който сжщо се изказа за него, всички други господа се задоволиха не толкова да кажатъ за какво сж, колкото да уплашатъ още повече финансовия министъръ отъ създаването на една такава реформа. Въ това отношение, г-да, за мене е интересно, че съображенията на повече практика човѣкъ, какъвто е г. Буровъ, бѣха много по-вѣски и не водѣха толкова много къмъ отказване на реформата, когато съображенията на г. Данаилова, отъ корото азъ най-много очаквахъ правилно заключение за нуждата отъ реформата и за начина, по който тя може да се проведе, бѣха абсолютно ненаучни, неоснователни и главно послужиха най-много на финансовия министъръ да се откаже отъ своето намѣрение, ако нѣкога го е ималъ. Г. министъръ Радославовъ прочете намъ декларация, въ която има единъ пунктъ, важенъ за нашитѣ финанси, респективно за прогресивно-подоходния данѣкъ.

Г. министъръ-президентътъ казва: (Чете) „За ликвидирание на едно отъ послѣдствията на войната, правителството е рѣшено да изплати дълга на държавата по реквизициитѣ, . . .“ — което още не е станало; изплатени сж благополучно само 25 милиона лева и то главно чрѣзъ прихващане за данѣци — „ . . . и за това ще бждете сезирани съ особено законоположение. Заедно съ това държавата ще трѣбва за изплащане пакъ на разходи по войната да сключи външенъ заемъ отъ около 250 милиона лева“. Знаемъ вече, че е 500-милиона и ще стане милиардъ.

„Правителството е въ намѣрение да иска отъ народното прѣдставителство одобрение на реформи по администрацията, специално за стабилизиране на известни нейни функции и за устройството на сѣдебната полиция“. — Въместо сѣдебна полиция,

ще видите послѣ, ще имаме унищожение на административния сѣдъ.

„Въ областта на финанситѣ, тѣй изложени отъ разходитѣ по войната, правителството ще се старае да уравни бюджета съ икономии въ него“ — а сега заявява, че такива икономии били невъзможни — „и съ данѣчни реформи, които да не засѣгатъ работящитѣ маси. За тази цѣль то изучава установлението на прогресивния данѣкъ върху капиталитѣ и приходитѣ. Едновременно то има прѣдъ видъ икономически реформи, които да увеличаватъ народното производство. Естествено, особени грижи ще бждатъ положени за използването плодородните земи въ западна Тракия. За тази цѣль то тъкми да обезпечи настаняването на бѣжанцитѣ, които отъ товаръ на държавата да станатъ мощенъ нейнъ икономически факторъ“ — много хубаво. — „Разширението на желѣзнопътната и шосейна мръжа и постройката на пристанища сж мѣрки, съ които мислимъ да помогнемъ за постигането на сѣщата цѣль.

„Немошнитѣ и неимотнитѣ граждани трѣбва да бждатъ прѣдметъ на особенитѣ грижи на държавата. По социалното законодателство въ камарата ще бждатъ внесени законопроекти, между които за обединяването на работническитѣ фондове, за парнитѣ котли и пр.“ Това е декларацията на правителството. По пѣтищата се внесоха известни законопроекти — ще видимъ какво ще стане съ тѣхъ, по желѣзницитѣ — сжщо. Г. министъръ Бакаловъ, въ началото на днешното засѣдание каза, какво ще стори по въпроса за социалното законодателство; каза какво е готово и какво не е готово и каза, че този въпросъ тази година нѣма да се рѣши. За проучването на данѣчната реформа бѣше и г. Тончевъ. Но каква бѣше психологията на г. министра, когато нѣкои депутати му говориха за мѣнотнитѣ и невъзможността да се въведе тая реформа? Всичкитѣ само туй чакатъ. Просто психологията на г. Тончева и психологията на цѣлия кабинетъ се издаде въ момента като такава, при която най-добрѣ той желае да оправдае неприбѣгването къмъ такава една реформа.

Министъръ Х. Поповъ: Отъ кѣдѣ заключавате?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ще Ви кажа защо. — Само че г. Тончевъ не каза, че реформата не може да стане, понеже много добрѣ помни, какво е казалъ само прѣди нѣколко дена.

Министъръ Х. Поповъ: Вие сънувате само.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Второ, ще му напомня какво е казалъ въ 1912 г., не много отдавна, когато бѣше внесенъ законопроектътъ за данѣка върху приходитѣ отъ г. Теодорова. На всѣки начинъ г. министъръ Поповъ каза, че това заключение не било правилно, че тѣ сега само изслушвали ораторитѣ и вѣроятно реформата ще я внесатъ. Азъ бихъ прѣдпочелъ моето наблюдение за тѣхната психология да не е правилно, само и само да имаме реформата поддржка. Забѣлжително бѣше, г-да, че всички оратори, които говориха, отиваха въ подробности. Жалко е наистина, че нѣмамъ тази възможностъ, нѣмамъ това врѣме да влизамъ въ подробности сега, но разбира се за това би било врѣме, когато бихме имали поддржка самия проектъ. Всичкитѣ господа, за да ни убѣдятъ, че реформата е тежка, че не може да се въведе, вземаха прѣдъ видъ много смѣшни съображения. Напр., г. Данаиловъ, който говори единъ часъ за икономическия подемъ на България, прѣмина всички градове, прѣмина всичкитѣ паланки, не видѣ нито фабрики, нито прѣдприятия, нито търговия, нито индустрия — нищо не видѣ; видѣ само едно село Касилакъ, въ което данѣкътъ върху приходитѣ не

можело да се прокара, слѣдователно тази работа не можело да се уреди. Ние го подканихме на нѣколко пѣти да говори за другитѣ съсловия. Не, той дава примѣръ съ това село, въ което бюджетитѣ на отдѣлнитѣ домакинства давали да се разбере, че наистина тази реформа трудно ще се приложи тамъ. Най-напрѣдъ, г-да, трѣбва да се има прѣдъ видъ — и въ миналата сесия го заявихъ и сега го заявявамъ — че ние, когато говоримъ за тази реформа, по никакъвъ начинъ не мислимъ, че по нея ще почне събирането на данѣнитѣ отъ 1 януарий 1915 г. Такъвъ въпросъ не трѣбва да се поставя. Но отъ това до оборване на реформата съ екстремитѣ, съ които си служи г. Данаиловъ, дистанцията е много голѣма. Даже стана друго нѣщо. Г. Данаиловъ най-сетѣ донесе таблица отъ изучавания, направени въ Финансовото министерство отъ една комисиия заедно съ него, изучавания, отъ които има даже резултатъ, има проектъ, има доклади отъ съответнитѣ началници въ полза на реформата, ако и недостатъчни. Въротно г. Тончевъ ще ги знае, но г. Теодоровъ каза, че нѣмало слѣда отъ изучаванията на тази комисиия — което не е вѣрно. Слѣди има много, всичката работа е тамъ, че когато г. Теодоровъ желаше да внесе промѣна въ закона за данѣка върху занятията, и я внесе прѣзъ м. февруарий 1912 г., тогава споредъ неговото разбиране той намѣри за необходимо да внесе само тази реформа и постепенно — казва се въ мотивитѣ — да се върви по-нататѣкъ, като става проучване за онѣзи обекти, които може да се уловятъ по-нататѣкъ. Какво ви показа г. Данаиловъ? Показа ви, бихъ казалъ, консерватизма на книжничитѣ спрѣмо консерватизма на чиновничитѣ практики. Каквито спѣнки би срѣщнала една реформа въ бюрократизма на чиновничитѣ, такива спѣнки, за жалостъ, трѣбваше да видимъ въ книжността на г. Данаилова. Г. Данаиловъ ви цитира много държави и си въобразяваше, че нѣкой тукъ въ България е обезумѣлъ да мисли да въведе данѣка върху приходитѣ, както билъ въ Англия, както билъ въ Прусия, както били въ намѣрение да го въведатъ въ Франция. Г-да! Че данѣчната реформа ще се въведе на българска почва — това се разбира отъ само себе си; че данѣчната реформа ще се въведе съ огледъ на нашитѣ икономически и финансови сили — и това се знае. Какъ ще внесете вие реформата съ огледъ на Англия, която е освободила отъ облагане приходитѣ до 150 лири стерлинги, или 4.000 л. като *existenz minimum*?

Министъръ Х. Поповъ: 160 до 175 лири стерлинги.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Позволето да кажа, г. министре, че е 150 лири стерлинги или 4.000 л. Имате прѣдъ видъ въротно послѣднитѣ реформени опити на Лойдъ Джорджа?

Министъръ Х. Поповъ: (Възражава нѣщо)

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. министре! Повтарямъ, това сѣ допълненията на Лойдъ Джорджа, за които говорите вие, които, обаче, още не сѣ въ смѣтка и чрѣзъ които тепърва ще бждатъ освободени отъ облагане, но азъ говоря за оная норма, която по закона съществува достатъчно време и не се облага, а тя е 4.000 л. *existenz-minimum*.

Но, г-да, азъ ще ви процитирамъ друго нѣщо по-характерно, именно че въ самата Германия, кждѣто тая система е въведена въ много отъ държавичитѣ, тамъ образецътъ на Прусия не е прѣнесенъ изцѣло въ другитѣ държавици, защото едни държавици иматъ повече аграренъ характеръ, както Бавария, други чисто индустриаленъ характеръ, както Саксония и Прусия, трети чисто търговски характеръ, както Бременъ и Хамбургъ, и защото икономиче-

скитѣ сили на тия държавици не сѣ еднакви, затуй въ самата Германия, кждѣто системата е въведена, въ Прусия е една, въ другитѣ държавици е друга. Та неуже-ли ние въ България ще си въобразяваме да прѣнесемъ закона на Прусия тукъ? Това ще бжде най-голѣмата глупостъ на единъ финаисовъ министъръ — да прѣнесе у насъ единъ чуждъ законъ, който не може да се приложи. Обаче, вие трѣбва да гледате какъвъ е принципътъ на този данѣкъ, и приложението при нашитѣ условия въ България — да даде своитѣ резултати. Ще ви дамъ нѣколко свѣдѣния: 900 марки е *existenz-minimum*-ътъ въ Прусия, Баденъ, Брауншвайгъ, Бременъ, Хамбургъ; 600 марки е въ Саксенъ-Майнингенъ, Анхалтъ, Любекъ; 500 марки е въ Вюртембергъ, Хесенъ, Саксенъ-Ваймаръ; 450 марки е въ Саксенъ-Алтенбургъ, Ройсътъ, Шаумбургъ; 400 е въ Саксония, Олденбургъ; 350 е въ Шварцбургъ, Рудолфшатъ; 300 е въ Шварцбургъ-Зондерсхайзенъ, Саксенъ-Гота, Валдекъ, Липе; 150 е въ Ройсътъ. Въ Бавария едва въ 1910 г. се прѣкара реформата. Тогава нашитѣ приятели социалисти искаха 200 марки, правителството на Бавария искаше 600 марки, обаче, центрумътъ надви съ 300 марки. Е добръ, г-да, остава единъ принципъ, който е: ще увеличаваме *existenz-minimum*-а на втората година, на петата, на петнадесетата, ще освобождаваме повече и повече граждани отъ този данѣкъ. Отъ тукъ слѣдва ли, че понеже този данѣкъ не билъ еднакъвъ въ Прусия и въ Англия, то въ България не трѣбва да го въведемъ? По никакъвъ начинъ това не слѣдва. Нѣщо повече, г-да! Г. Данаиловъ си позволи да каже и друго: той се устыми въ реформата, понеже имало укриване въ облаганята, особено при данѣка върху приходитѣ — реформата въ Германия е и върху приходитѣ и върху имотитѣ и носи название *Einkommens-und Vermögens-steuer* — та затова нѣмало да се узнае точниятъ размѣръ на приходитѣ. Г-да! Въ тази Германия, дѣто прогресивниятъ данѣкъ върху приходитѣ е въведенъ не отъ Микела въ 1891—1893 г., както твърди г. Данаиловъ — тогава е подобренъ — а още въ 1855 г. е осветенъ принципътъ; въ тази Германия, която, повтарямъ, е подобрила този данѣкъ съ реформата на Микела отъ 1891—1893 г. — тогава само се увеличи нормата на онѣзи доходи, които спираха до 100.000 марки, и се тури процентъ 5, увеличаваха се нормата, за да се увеличи приходитѣ на държавата, който растѣше споредъ нуждата; въ тази Германия, г-да, въ 1909 г. — значи, слѣдъ 16 години отъ подобрието на реформата — професоръ Делбрюкъ, единъ консервативенъ професоръ икономистъ, казва, че, споредъ неговитѣ изчисления, подлежащото за облагане количество не е 92 милиона марки, колкото въ сжщностъ облагатъ въ Прусия, а е 140 милиона марки. Питамъ ви азъ: ако аграрцитѣ и индустриалцитѣ въ Прусия успѣватъ да укриватъ 40% отъ приходитѣ си, защо не се е явилъ въ Прусия нѣкой професоръ à la Данаиловъ да каже: „Я тая реформа долу, понеже се укриватъ приходи“. Това не може да бжде. Реформата ще се подобрява, ще се гонятъ укривателитѣ, ще се прѣслѣдватъ тѣзи, които фалшиво декларираатъ приходитѣ си, но по никакъвъ начинъ нѣма да стане туй, което тукъ ни се казваше противъ самата реформа, и особено за приходитѣ отъ индустрията и търговията, когато тукъ се мотивираше само съ нашето село. Азъ разбирамъ да кажете, че тази реформа ще срѣщне мжчнотии — нѣма по-трудна реформа отъ данѣчната — но да се иска съ най-екстремни елементи да се оборва тая реформа, това не разбирамъ, това не може да бжде. Ако г. министърътъ на финанситѣ мисли така, той нѣма да даде никой пътъ реформата. Обърнете се не къмъ този данѣкъ, а къмъ днешнитѣ наши данѣци — данѣка върху сградитѣ, данѣка върху занятията, бегликътъ

— и при всички тия данъци какъвъ е вѣкътъ на гражданитѣ? Постоянно реватъ отъ облагателнитѣ комисии. Това не е нѣщо ново. Какъ може по такъвъ начинъ да се оборва една реформа, какъ е позволено на единъ Данаиловъ да отива до тази крайностъ, да окарикатурва една реформа, която трѣбва сериозно да се изучи, която трѣбва да се въведе? Това е забѣлжително. Азъ съмъ неговъ приятелъ и се чудѣхъ, като го слушахъ, кѣдѣ той отиде.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. Сакаровъ, още 15 минути Ви оставатъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Много ме прѣкъсватъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Азъ Ви само прѣдупрѣждавамъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ нѣма да злоупотрѣбя, бждете спокоенъ. Колкото е възможно, ще направя съкращения.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Вие ще имате възможностъ да се изкажете пакъ по този въпросъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Та, казвамъ, г-да, когато бихме въвели тази реформа, едно важно прѣдварително условие ще бѣде въпросътъ за комисии. Финансовиятъ министъръ не може да приложи една такава реформа, както не могатъ да бждатъ стабилни днешнитѣ прѣки данъци, ако нѣма стабилна финансова администрация. Не може да става този кадрилъ на финансовитѣ агенти, на финансовитѣ началници, на финансовитѣ подначалници, на финансовитѣ пристави, защото тѣзи чиновници, щомъ се назначаватъ ноуки, незнаючи, подкупни — даже такива има много — ставатъ врѣдни за държавата. Чиновникътъ по данъцитѣ трѣбва да бѣде еманципиранъ отъ влияния, не трѣбва да се смущава прѣдъ когото и да се е явилъ. А какъ е у насъ? Много право каза г. Буровъ, пъкъ и г. Пешевъ е казалъ туй въ 1912 г., че такова положение не може да се търпи: напр., щомъ една партия дойде на властъ, всички кръчмари отъ тази партия да плащатъ трети разредъ патентъ, а щомъ тази партия отиде въ оппозиция, патентитѣ ставатъ първи разредъ. Затова, г-да, у насъ има двойно и тройно по-малко приходи отъ това, което може да се получи. Кой смѣе да твърди, че застрахователнитѣ дружества, напр., трѣбва да плащатъ 1.500 л. данъкъ, както бѣше прѣди забѣлжителитѣ на Паякова? Разбира се, азъ нѣма да кажа тази смѣшна цифра, която вчера каза г. Благоевъ, че банкитѣ и застрахователнитѣ дружества, които имали крајгло 136 или 138 милиона капиталъ, трѣбва да платятъ 10 милиона лева данъкъ. Това не може да бѣде, тѣ едва ще иматъ 10 милиона лева печалба. Но на всѣки начинъ, ако тия банки и застрахователни дружества не могатъ да платятъ 10 милиона, тѣ могатъ да платятъ половинъ милионъ лева напр., — една сума, която е важна, значителна и възможна.

Ето защо, г-да, азъ мисля, че такива аргументи, каквито ние чухме тукъ, ужъ съ авторитета на науката, бѣха погрѣшни. Въ Райхстага въ Германия се води борба отъ 1911 г. за създаването на имперски прогресивно-приходенъ данъкъ, а не само за Прусия, не само за Бавария, Баденъ или други. Но и тамъ срѣщатъ тъкмо тѣзи прѣчки, за които ви говорятъ тукъ и които азъ признавамъ, че съществуватъ. Но задачата на Народното събрание и на финансовия министъръ е да намѣрятъ срѣдства за прѣодоляване на тѣзи прѣчки, иначе ние никога не можемъ да пристѣпимъ къмъ тази реформа. Тази сѣщата реформа искаха да въведатъ само за данъка върху

занятията съ законопроекта отъ 1912 г., който видѣ само първо четене и не се яви на второ четене, понеже се почнала войната — имало е врѣме да мине и на второ четене и на трето, обаче, оставенъ е тамъ да стои въ дневния редъ, за да може да се каже, че е внесенъ такъвъ законопроектъ. Истина е, че въ данъка върху занятията има подобрене. Този данъкъ не е сжщиятъ, какъвто бѣше въ 1896 г. и какъвто е днесъ. Нѣма съмнѣние, че подобрения се правятъ, но тѣ се правятъ твърдѣ бавно, твърдѣ незначително и твърдѣ малко. Отъ този данъкъ държавата е получила слѣдующитѣ резултати. Въ 1887 г. въ бюджета сж прѣдвидени само 2 милиона лева отъ данъка върху занятията, а въ 1910 г. — само 6 милиона лева. Отъ данъка върху сградитѣ въ 1887 г., когато той се е опрѣдѣлялъ по стойността на покрититѣ недвижими сътежения, сж прѣдвидени 4½ милиона лева, а въ 1910 г. — 3.700.000 л. Поземелниятъ данъкъ въ 1887 г. е билъ 15.690.000 л., крајгло, заедно съ данъка отъ лозята по онова врѣме, а днесъ е 20 милиона лева. Какъ можете да твърдите тогава, че се върви съ правилна крачка напредъ въ тѣзи данъци? Подобно нѣщо нѣма. Ние не само вървимъ бавно, но не се мѣстимъ, стоимъ на едно мѣсто, не смѣемъ да побутнемъ тия данъци. Е добръ, ако вие днесъ можете да получите 40 милиона лева облогъ; ако вие днесъ можете да получите 45 милиона лева заедно съ недоборитѣ отъ тѣзи прѣки данъци, кой ви дава право на Васъ, г. Данаиловъ, да разправяте тукъ, че по примѣра на Англия, ние сме щѣли да получимъ най-много 17 милиона лева? Защо 17 милиона лева сме щѣли да получимъ отъ единъ по-справедливъ данъкъ, когато получаваме 45 милиона лева отъ прѣкитѣ данъци, които сж съвсѣмъ несправедливи? Какъ е тази смѣтка? Очевидно, тукъ има едно безсилие да се ориентира въ една практическа политика, която трѣбва да бѣде достойна на парламента. И азъ мисля, г-да, че не трѣбва да се окарикатурва реформата тукъ въ Народното събрание, не трѣбва да се окарикатурватъ мислитѣ, които ние развиваме, не трѣбва да се окарикатурватъ идеитѣ, които трѣбва да развивемъ и отъ които трѣбва да се ръководи парламентътъ, не трѣбва само да казваме: „нѣма възможностъ, нѣма врѣме, тежко ми е, мързеливо ми е“, и тѣй да мине и замине легислатурата, мине и замине кабинетътъ и си остава старото положение. Това е немислимо повече.

Тукъ стана единъ споръ, че реформата въ Прусия и всѣкъдѣ другадѣ била създадена по волята на кабинетитѣ, по волята на управляющитѣ крајгове. Г-да! Цѣла история мога да ви разкажа за всѣка една държава поотдѣлно, за да видите съ какви трудности, съ какви мъчности се е водила борба вънъ и вътрѣ отъ ландтазитѣ и парламентитѣ, за да се прокара тази реформа, съ малки подобрения. Въ Прусия въ 1891 и 1893 г., при подобренята на Микела, аграрцитѣ не искаха по никой начинъ да гласуватъ за реформата. И какво стана? Понеже Микелъ прѣдаде поземелния данъкъ на общинитѣ, землевладѣлцитѣ гласуваха за данъка. Ама защо мислите? Понеже сж благодѣтелни ли? Не, ами защото, щомъ се прѣдаде поземелниятъ данъкъ на общинитѣ, понеже тѣхнитѣ владѣния, тѣхнитѣ Gutsbezirke, не влизатъ въ общинитѣ, по тази причина господата се отърваха отъ поземелния данъкъ и спечелиха за онова врѣме 3½ милиона марки. По този начинъ гласуваха за реформата, слѣдъ като се бориха десетки години противъ нея, като почнете отъ 1855 г. Мога да ви цитирамъ данни и отъ историката на данъчното облагане отъ най-далечни врѣмена, отъ XVI, XVII и XVIII вѣкове, отъ най-видни финансови прѣдставители, като Ришельо, Тюрго, Адамъ Смитъ и отъ които обичатъ стари авторитети — понеже г. Тончевъ обича старитѣ авторитети — и

вие ще видите, че тѣзи стари авторитети сѣ твърдѣли винаги, какво привилегированитѣ класи всѣкога се стараятъ да наредятъ данъчното брѣме за смѣтка на неимѣющитѣ слоеве. Защо ще споримъ върху туй, което познава цѣлата история? Днешнитѣ буржоазни учени признаватъ въ историята тази борба на класитѣ. Така щото, нѣма нужда да се казва, че всички еднакво желаятъ това; това не е вѣрно, защото има интереси лични, интереси на съсловие, интереси на партии, на котерии, интереси на търговия, на индустрия, интереси на класи, интереси отъ най-различно естество, които интереси сѣ прѣплетени и не позволяватъ еднакво да се възприеме такава една реформа. Затуй мисля, г-да, че ние би трѣбвало направо да пристѣпимъ къмъ проучването на тази реформа, къмъ по-скорошното ѣ докладване въ камарата, къмъ нейното реализиране, за да може да се постигнатъ реални резултати, а не да се оправдаваме, че сега не може, че нѣмало врѣме — а кой знае кога ще има — защото при такива извинения нищо нѣма да излѣзе. Г. Тончевъ въ това отношение ни е далъ своето мнѣние. Той прѣзъ февруарий мѣсець 1912 г., тукъ, въ Народното събрание, по проекта на г. Теодорова, се е произнесълъ по единъ начинъ много ясенъ, който е много полезно и отъ него самия да се чуе. Ще ви дамъ само нѣколко пасажа. Днешниятъ финансовъ министъръ казва на бившия тогава, г. Теодоровъ, тукъ въ Народното събрание: (Чете) „Г. министъръ, слѣдователно, самъ мисли, че е възможно и даже полезно финансовата реформа да бѣде пълна, като се въведе само единъ данѣкъ: прогресивно облагане върху прихода, безразлично отъ неговия произходъ. Но не билъ настѣпилъ още моментътъ“ — отговарялъ г. Теодоровъ — „за единствения данѣкъ. Защо?“ — пита г. Тончевъ. — „Това не е обяснено въ доклада на г. министра: може-би, ще чуемъ обяснения отъ неговата рѣчь. Азъ, г. г. народни прѣдставители, не виждамъ абсолютнo никаква прѣчка да се направи една пълна, истинска реформа още сега, подъ ръководството на г. министра на финанситѣ, който, знаемъ, е едно отъ най-компетентнитѣ у насъ лица по тази материя“ — казва г. Тончевъ. По-нататѣкъ той казва: (Чете) „Азъ мисля, че г. министърътъ щѣше да направи една неоцѣнимая заслуга на страната, ако не ни прѣдставитѣ проектъ, съдържащъ само подобрене на съществуващия законъ, но, ако подведѣше подъ единъ облагателенъ знаменателъ въобще всичкитѣ приходи, били тѣ отъ сградитѣ, били отъ земитѣ, били отъ скотовѣдството и т. н.“ Това говори г. Тончевъ. По-нататѣкъ: (Чете) „Но може да се направи онова възражение, което азъ прѣдвидѣхъ още въ самото начало. И сега ще искамъ да пристѣпя къмъ него, за да мога да покажа на почитаемитѣ народни прѣдставители, че нѣма никаква спѣнка, че нѣма никаква прѣпятствие, ако ние пристѣпимъ къмъ подвеждане подъ еднакъвъ облагателенъ знаменателъ въобще всичкитѣ капитали, всичкитѣ движими и недвижими имоти, безразлично да-ли сѣ покрити или не, съ други думи, ако се рѣшимъ да попълнимъ нашата реформа съ онова, което г. министърътъ мотивирано е изоставилъ отъ законопроекта си“. Всичко много краснорѣчиво. „Виждате, прочее, че статистическитѣ данни ни показватъ, че има една леснотия, че има едно срѣдство, безъ да се накрънятъ правата, интереситѣ, а тѣй сѣщо и равенството въ облагането на българскитѣ граждани, да се достигне пълна реформа“ и пр. Г. Тончевъ е изучавалъ тая реформа, нея я има въ програмитѣ му, въ платформитѣ му, има я въ изборнитѣ му агитации, въ неговата рѣчь въ камарата въ 1912 г. срѣщу проекта на г. Теодорова. Азъ съмъ напълно съгласенъ съ него. Така е: нѣма прѣчки, за да се прокара тая реформа. Още по-нататѣкъ г. Тончевъ казва: (Чете) „Ако тя се прѣмахне“ — несправед-

ливостъта — „ако и облагането на недвижимитѣ имоти, на овцетѣ и козитѣ, се подведе подъ общъ облагателенъ знаменателъ, подъ който се подвеждатъ и всички други професии — търговия, индустрия, занаяти и пр. — капиталътъ, вмѣсто да бѣга отъ земята, ще захване да отива къмъ нея. Ако сега производството или приходитѣ отъ земитѣ, отъ непокрытитѣ стѣжания е 496.700.000 л.“ — казва г. Тончевъ — „той ще може да бѣде удвоенъ и утроенъ. Тѣй щото, г. министърътъ на финанситѣ ще намѣри много повече доходи за нуждитѣ на държавата отъ тази реформа, отколкото ако остави да бѣдатъ облагани недвижимитѣ имоти, овцетѣ и козитѣ по сега съществуващия начинъ“. Тоже много краснорѣчиво. И най-сетнѣ казва: (Чете) „Азъ, като не намирамъ никакви прѣчки, никакви прѣпятствия за отлагането на пълната реформа, мисля, че можемъ да пристѣпимъ още отсега къмъ нея“ и пр. Г. Тончевъ изучилъ въпроса отъ по-рано, дошълъ до убѣждение, че тая работа трѣбва да стане. И на едно мѣсто той даже казва така: „Ще ви я наложатъ, и понеже ще ви я наложатъ, вие трѣбва да прѣдупрѣдите тази революция“. Човѣкътѣ мисли, че ще има даже революция по този въпросъ, и казва: по-скоро въведете реформата. Вѣрно е, и азъ съмъ на това мнѣние, и азъ казвамъ по-скоро, защото работата е ясна, обаче сега той, когато е финансовъ министъръ, казва, че не било врѣме.

Д-ръ И. Момчиловъ: Нѣма казано „революция“.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Казано е. Нѣмамъ сега врѣме да ви чета всичко. Г. Тончевъ мисли, че сега не било врѣме. Г-да! Ако има министъръ, който не може да се застои въ своя кабинетъ, това е най-напрѣдъ министъръ-президентътъ; ако има министерство, за което външнитѣ отношения и външнитѣ въпроси не прѣчатъ и на централното му управление, и на органитѣ му въ провинцията, да изучаватъ въпроситѣ, това е Министерството на финанситѣ. Това е една истина. Нѣщо повече даже, въ отдѣлението на прѣжитѣ данѣци, г. министърътъ има докладъ по тази работа, която е проучвана отъ 1909 г., обаче нѣма нито единъ признакъ, че ще излѣзе на бѣлъ свѣтъ. Дайте на камарата да знае този проектъ, пъкъ да го гледаме подиръ година-две; ето, въ Франция го гледатъ прѣзъ течение на 10 години, а въ други мѣста и прѣзъ 15 години. Дайте го, за да видимъ, че го има и да готвимъ реализирането му.

Министъръ Х. Поповъ: Сега и тамъ не го гледатъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Сега тѣ сѣ въ война, а ние имаме парламентъ, който може да засѣдава — не дѣйте се извинява съ това. Азъ Ви увѣрявамъ, г. Поповъ, че този проектъ вие нѣма да внесете, защото не мислите да го внасяте. Азъ съмъ готовъ да приема и противното, че вие сте готови да го внесете, защото за мене е важна реформата, защото за мене е важно облекчението, което ще получатъ избирателитѣ, гражданитѣ. Въ тѣзи работи прѣдпочитамъ да спечелятъ гражданитѣ, отколкото да бѣда добъръ пророкъ. Дайте доказателство за противното и азъ прѣвъ ще призная, че е хубаво дѣло. То ще се разисква, всички ще намѣримъ добритѣ способности за неговото приложение, и тогава тѣзи, които днесъ негодуватъ, ще млъкнатъ. Азъ нѣма да ви кажа, че докато не се уреди балканската федеративна република, не може да се въведе такава реформа. Много прѣди нея ще внесемъ тая реформа, ще я внесете вие, буржоазнитѣ партии, защото това е необходимо, защото безъ това не може, макаръ че това сѣ работи, които не сѣ по угодата на всѣки единъ заинтересованъ. Това е вѣрно, но държавата има

нужди и тя трѣбва да прибѣгне къмъ облагането на онѣзи приходи и капитали, на ония имоти, които въ сжщностъ не плащатъ достатъчно. Ето кое е нужно. Значи, вие трѣбва да схванете реформата въ тая нейна ширина, въ която ви я прѣдставлявамъ, и главно да видите, че не е въпросътъ прибързано, недоизучена да почне да се прилага отъ 1 януарий 1915 г., ами да се заловимъ сериозно за провеждането на тая реформа; не само да даваме обѣщания, но тя да стане едно дѣло на парламента. Може-би, по довѣрие нѣкои хора да мислятъ: ха, щомъ е обѣщано, ще стане; обаче ние имаме друго заключение отъ самата практика на финансовитѣ министри.

Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: Заклучавайте, г. Сакаровъ! Минаха два часа. Има време, по другитѣ бюджети пакъ да говорите.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г-да! Азъ не мисля, че на тази данъчна реформа — за да свършна по този пунктъ — трѣбва да се гледа само отъ нейния смисълъ за фиска. Това е погрѣшно. Нѣкои господа казваха така: „Ако се получатъ сжщитѣ пари или повече, тогава да се въведе тази реформа“. Такава смѣтка не може да се прави. Данъчните реформи иматъ фискаленъ характеръ, но тѣ иматъ да задоволятъ и други интереси — социални и културни. Социалниятъ и културниятъ елементи у тѣхъ даже сж важни: какво облекчение може да се получи въ кръга на тая реформа, въ кръга на тѣзи данъци и какво подобрене може да послѣдва въ стопанството, каква е нашата икономическа мощъ и въ каква степенъ тя ще се благоприятствува отъ тази реформа; до каква степенъ ще обложите вие всички, а не непървѣнно дребнитѣ землевладѣлци селяни. Защо ни давате вие примѣръ съ дребнитѣ землевладѣлци? Нѣмамъ време да ви цитирамъ всички онѣзи голѣми притежания, земледѣлски имоти въ послѣдно време, не дребнитѣ — а съ 50, съ 100, и 200, и 300, и 400, и 500, и 3.000 и повече декари — и тия сжщитѣ декари, за които се плаща еднакво и безразлично да-ли мѣстото е планинско или полско. А вие трѣбва да знаете, че голѣмитѣ икономисти отъ най-далечно и най-близко време казватъ: „Пропорционалниятъ данъкъ е най-несправедливиятъ“. Мнозина разглеждатъ пропорционалниятъ данъкъ въ смисълъ, че всѣки плаща еднакво. Да, г-да, всѣки плаща еднакво, ама това не е еднакво спрямо неговитѣ приходи. Този данъкъ е толкова по-тежъкъ за бѣдния, колкото е пропорционаленъ. За идеята на прогресивността нѣма да кажа, като г. Дойчинова, че тя е идея на социалъ-демократитѣ; не е вѣрно, тя е приета и прокарана отъ буржоазнитѣ икономисти. Идеята на прогресивността не е нѣкакво специфично искане само на социалъ-демократитѣ. Напротивъ, тя се провежда трудно, понеже не се посѣга лесно на кисията на хората при класовото господство. Казахъ ви примѣръ, въ Германия, въ Прусия, дѣто има случай да се укриватъ близо 50 милиона стойности, които трѣбва да се обложатъ, и се показва само 92 милиона. Понеже и тамъ, както и у насъ, само че въ по-голѣмъ масшабъ комисиятъ зависятъ отъ господаритѣ на мѣстото, отъ землевладѣлцитѣ, отъ голѣмитѣ фабриканти, които държатъ работницитѣ въ своитѣ ржцѣ, отъ оная сила, която въ момента е господствуваща, понеже, казвамъ, чиновницитѣ и другитѣ членове на комисиятъ се страхуватъ, пазятъ своята кариера, изпитватъ трудности и по такъвъ начинъ тѣ, разумѣва се, се явяватъ съ лоши резултати въ своето облагане. Това го прѣживяватъ навсѣкждѣ.

Но, г-да, да се мисли, че въ България не било възможно да се въведе такъвъ данъкъ затуй, защото било много хубаво да стои размѣтателниятъ позомеленъ данъкъ, това е тоже погрѣшно. Азъ не мисля,

че при едно прогресивно облагане на земята и на нейния чистъ доходъ ще пострадатъ дребнитѣ стопани. Това не е истина, това не може да бѣде вѣрно. Тамъ ще плащатъ онѣзи, които слѣдъ *existenz minimum*-а ще иматъ какво да платятъ. А такива има. Въ България не можеме да смѣтаме ние за угоденъ данъкъ да платите 300 л. на 600—700 декара земя, когато въ извѣстни крайща на България можешъ да получишъ не, както каза г. Данаиловъ, 6 л. на хектаръ, ами 10 л. на декаръ. Той взема примѣръ отъ върха на Балкана, дѣто има само кукурузъ и ржъ. Ако, обаче, вие вземете равнинитѣ, ако вземете мѣстата край Русе, край Бургазъ, край Стара-Загора, Варна, нашата Добруджа, вие ще видите, че случаятъ съвѣстъ не е такъвъ. Нѣма продуктъ въ производството, който да е порасналъ по своята цѣна толкова, колкото земледѣлскитѣ продукти. Нѣма цѣна на продуктъ отъ земледѣлско производство, която да е намалена на международния пазаръ; напротивъ, всичко е увеличено; напротивъ, индустрията намалява цѣнитѣ на своитѣ стоки. Това сж особени закони на икономическото развитие, това сж икономически максими, признати отъ всички учени и отъ всички практики. И послѣ, Лойдъ Джорджъ въ Англия, или Кайо въ Франция, или Микель въ Прусия, всички тия дѣятели на своето време намѣриха опозиция срѣщу внесената отъ тѣхъ реформа. Знаете ли вие, колко години се води борбата, колко министри въ Франция паднаха около данъчната реформа, колко кабинети се разтуриха? Защо ставаше това? Защото реформата не е била проучена ли? Не, но защото не искаха да позволятъ да се бърка въ кисията на богатитѣ, на господствуващитѣ кръгове, не позволиха това, защото за тѣхъ е важно да плащатъ по-малко, да се плаща пропорционално, или още по-хубаво, еднакво да се плаща за кило ракия, за кило вино, за кило захаръ, спиртъ и не знамъ още какво — това, което играе роля въ косвенитѣ данъци. И тогава, много лесно е да се явява при такова положение г. Тончевъ и да ви каже: „Дайте ми сега да туря налогъ — акцизъ и върху мѣстното вино“. Доколкото азъ разбрахъ, като-че-ли този пунктъ ще се оттегли отъ г. Тончева. Ако това стане, ще бѣде много полезно.

Министъръ Д. Тончевъ: Ще се измѣни.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Въ всѣки случай, да изгуби своята острота. Защото, г-да, вие всички знаете, каква бѣше културата на лозята у насъ, какви центрове на виното имаше въ България и какво цѣнно вино можеше да се създаде въ България, ако нѣмаше филоксерата и переноспората. Колко би било хубаво за България, ако тѣзи нови подновявания съ американски прѣчки биха могли да освободятъ лозята отъ тия болести, за да имаме една култура повече.

Прѣдседателствуващъ д-ръ С. Иванчовъ: Г. Сакаровъ! Вие говорихте по тѣзи работи; времето изтече.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ зная моя планъ по-добрѣ отъ Васъ. — Ето защо, г-да, азъ смѣтамъ, че при тѣзи условия не мога да намѣря нѣщо ново въ бюджета на г. Тончева, не мога да намѣря друго, освѣнъ сжщата система. Много депутати мислятъ, че друго-яче не може. Азъ ви казахъ, че това не е така.

Обаче, като се мисли, че правителството дѣйствувало за работи, които сж наложени отъ сегашнитѣ европейски усложнения, трѣбва да завърша съ въпроса, да-ли то е истина. Г-да! Азъ изоставямъ много статистически пунктове за доказване възможността и наложителността на данъчната реформа само и само да удовлетвори правилника и

главно, за да мога да кажа 20 думи върху това: истина ли е, че днес нашето правителство се е отдало на голъмитъ грижи за независимостта и цялостта на България и, че, слъдователно, не може да мисли по други въпроси. Г-да! Печално е, че не е така. Когато ние тукъ говоримъ и ни се казва, че имаме да разръшаваме други задачи, въ сжщото врѣме ние прѣди нѣколко дена тукъ получихме единъ проектъ да се промѣни избирателниятъ законъ. Всичко друго въ България се наредило, за данъчната реформа нѣма врѣме за мислѣне, за бждъщето на България имало всички грижи, а най-важниятъ въпросъ, който артисалъ, билъ този: министърътъ на вътрѣшнитъ работи да разтури българскитъ общини; най-важниятъ въпросъ билъ този: министърътъ на вътрѣшнитъ работи да си осигури напълно вътрѣшното управление и да си командува човѣкътъ, безъ да се интересува върху това, че има и други задачи за държавата. Нѣщо повече, подъ булото на истинскитъ държавни и национални интереси, които всички трѣбва да сжзимъ, г. министърътъ на вътрѣшнитъ работи и цялиятъ кабинетъ да мислятъ, че може да се прокара единъ прѣвратъ въ нашето вътрѣшно устройство.

П. Даскаловъ: Това не е прѣвратъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: То е голѣмъ прѣвратъ.

П. Даскаловъ: То е нѣщо обикновено въ нашето вътрѣшно управление. Защо приказвате за прѣвратъ? Голѣма фраза!

Д-ръ Н. Сакаровъ: Вие желаете, г. Даскаловъ, да получите право, въпрѣки закона — понеже Касацонниятъ сждъ прѣди нѣколко дена ви каза, че нѣмате право — да разтурите общинитъ; вие желаете, казвамъ, да суспендирате закона въ този му пунктъ; вие желаете да го измѣните тукъ, въ Народното събрание, при туй болшинство, за да имате право да ги разтурите.

П. Даскаловъ: Безъ това да е прѣвратъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това не значи да се казватъ фрази, а да се установи една дѣйствителност, която ще позволи на г. министра на вътрѣшнитъ работи подиръ нѣколко дена, най-много до единъ мѣсець да прокара това измѣнение въ избирателния законъ и пертурбации въ общинския животъ.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля, г. Сакаровъ, говорете по бюджетопрокта, оставете това!

Д-ръ Н. Сакаровъ: Моля, азъ говоря накрая, каква е политиката на правителството. Чудна работа!

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: По отдѣлнитъ бюджетопроекти ще говорите.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Понеже г. Даскаловъ ме прѣкъсва, затуй му отговарямъ; иначе нѣмаше да говоря повече отъ това, че въ сжщностъ такова едно стремление, което проявява кабинетътъ, показва, че той се занимава съ други работи, а не съ тѣзи, съ които ни говори чрѣзъ декларацията си, че ще се занимава. Нѣщо повече, прѣди 5—6 дена — може-би, г. Даскаловъ да не е билъ тукъ — по единъ скандаленъ начинъ тукъ не се допуснаха ораторитъ да говорятъ и се прокара на първо четене, контрабандно, законопроектътъ за измѣнение закона за административното правосждие. Защо? Защото кабинетътъ намѣрилъ спънка отъ страна на Административния сждъ, който не желалъ да се уволня-

ватъ чиновницитъ незаконно, и сега иска да суспендира неговитъ права.

Но да ви кажа, г-да, единъ още по-важенъ пунктъ. Ние тукъ ето нѣколко пжти правимъ питання къмъ г. министра на търговията, промишлеността и труда, и прѣди два часа се разглежда едно питане по въпроса за социално законодателство за работницитъ. Отговори ни се стереотипно, че въ бюджета за 1914 г. нѣма прѣдвидено нищо за прилагане на онѣзи законопроекти, които ще станатъ закони и които г. министърътъ на труда желае да ни внесе. Значи, и да повѣрваме, че тѣзи законопроекти ще станатъ закони прѣзъ 1915 г., нѣма кой да ги приложи. Правихме нѣколко пжти питання — и това е въпросъ на бюджета — искахме нѣколко пжти чрѣзъ питання, чрѣзъ запитвания, чрѣзъ прѣдложения, държавата да се загрижи да даде срѣдства, както дава за голѣмитъ разходи на войната, както дава за други нужди, да даде срѣдства и на напнитъ запасни войници днесъ, да помогне съ 1 л., съ 1-50 л. на хора безимотни. Вие казвате: това е демагогия. Какъ може да бжде демагогия, когато вие вземате подъ знамената толкова хиляди граждани сега, при обявяване държавата въ обществена криза? Знаете, че хората сж безъ срѣдства; елате въ Софийската община да видите, колко десетки хора стоятъ безъ хлѣбъ, искатъ нѣколко стотинки, понеже братътъ, синътъ, бащата сж въ казармата. Г-да! Това трѣбва да влѣзе въ бюджета, а въ него нѣма прѣдвидена такава сума. Трѣбва сжщо да се обмисли въпросътъ за една евентуална мобилизация, за бждъщето, което прѣдстои на тѣзи граждани. Вие казвате, че това било демагогия. Тоя отговоръ е много стереотипенъ, това могатъ да говорятъ само депутати, които гледатъ на тази работа лекомислено и просто се явяватъ тукъ да се мине врѣме, да се каже, че сж били депутати.

Д-ръ К. Провадалиевъ: Защо искате помощитъ да се раздаватъ отъ синдикатитъ?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Ако работата е тамъ, г. Провадалиевъ, тя ще се нареди административно. Вие дайте паритъ и ще се разберемъ, кой да ги раздава; ще дадемъ властъ на онзи, комуто по закона се слѣдва. Обаче не е тамъ спорътъ. Е добръ, г-да, казахъ и по-рано за инвалиднитъ пенсии, докога ще продължава тази работа?

П. Даскаловъ: Докогато държавата стане социалистическа.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Съ 12-50 л. инвалидна пенсия какво можете да направите днесъ? Съ тия пари какво ще сторятъ жената и дѣцата на единъ загиналъ гражданинъ войникъ?

Вие говорите: когато държавата стане социалистическа, ще го направи. Азъ мисля, г-да, че сериозността на народнитъ прѣдставители изисква да не гледаме съ прѣдубѣждение на едни искания, които сж общи, които не засѣгатъ само работницитъ, пролетариитъ, а всички граждани, които страдатъ не по своя вина.

П. Даскаловъ: Молята дума бѣше за работницитъ, г. Сакаровъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: За работницитъ, като безработни, това е другъ въпросъ, г. Даскаловъ, и за него говорихъ. Защото, за тая безработица, за която самъ г. министърътъ на търговията, промишлеността и труда каза, че е опрѣдѣлил нейния размѣръ вече, не ни е внесълъ още нищо до този моментъ. Азъ мога да ви увѣря, че въ Софийската община се прави опитъ да се помогне, но тя нѣма срѣдства

и ще даде много малко; трѣбва държавата да помогне. Какво по-легитимно искане отъ това! Този сѣщиятъ народъ, който днесъ разбира, какво му дава държавата — дава му кръстъ отлѣво или отдѣсно — този народъ въ случай на нужда, какъ мислите, г. Даскаловъ, съ какъвъ моралъ, съ каква дисциплина ще отиде на бойното поле да защитава България! По-рано той можеше да се лъже, че ще получи всичко. За този народъ г. Теодоровъ тукъ разправяше: „Не бойте се, ние ще му дадемъ отличия, кръстове“ — петъ пари не даватъ хората за кръстове; тѣ искатъ хлѣбъ, искатъ сръдства и държавата е длъжна да имъ ги даде. Това не е демагогия, това е необходимостъ държавна, социална.

Е добръ, азъ търся въ разходитѣ, прѣдвидени отъ г. министра на финанситѣ, една реформа и я намѣрихъ. Съ този пунктъ ще свърпа. Какво мислите вие, г-да? Г. министърътъ на финанситѣ създава чл. 4 въ законопроекта за бюджета. Въ този чл. 4 той казва, че се отнематъ правата, повишенията, увеличенията на заплатитѣ, прѣдвидени въ законитѣ, на българскитѣ чиновници, и разбира се, по прѣимущество на дребнитѣ чиновници: желѣзничари, телеграфисти, пощаджии, учители и пр. Че какъ така г. министърътъ на народното просвѣщение е позволилъ на финансовия министъръ да суспендира закона за народното просвѣщение?

Министъръ Д. Тончевъ: Не се суспендира, не дѣйте приказва така.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г. Тончевъ! Азъ наричамъ суспендиране на закона това, когато Вие се надѣвате, че едно болшинство ще Ви го гласува слѣпшкومتъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Това е най-лошата политика.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Разбира се, вие можете да използвате вашето положение. Ние ви говоримъ, за да ви докажемъ, че това използване е погрѣшно, че то е неправилно. Вие желаете да измѣните закона за експлоатацията на пошитѣ и телеграфитѣ, да измѣните закона за народното просвѣщение, да измѣните закона за държавнитѣ желѣзници.

Министъръ Х. Поповъ: Казано е, че чрѣзъ законъ може да се измѣни.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Вие желаете да измѣните закона за устройството на сѣдилищата и други подобни закони и да остане въ сила чл. 26 отъ закона за чиновницитѣ. Азъ питахъ г. министра на народното просвѣщение прѣди петъ дена, какъ гледа той на тази работа. Той ми отговори, че е изненаданъ отъ самото постановление, той не го разбралъ и доколкото помня, той каза: ще напише писмо до министра на финанситѣ, че не приема това нѣщо. Г-да! Какви сж тѣзи реформи, които вие желаете да правите по отношение на най-дребнитѣ чиновници?

Министъръ Х. Поповъ: Важно е, че има единъ проектъ, и ако стане законъ — тогава можете да говорите; нищо не се суспендира.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Азъ мога да говоря, а пъкъ моето говорене и говоренето на всѣки депутатъ има за цѣль по напѣтѣ сили да освѣтли васъ и всички други, че такова постановление въ законопроекта за бюджета не трѣбва да става законъ. Защото, г-да, ако ви дамъ примѣри само за народното просвѣщение, вие ще видите, че се касае за една икономия отъ 750.000 л., които биха се дали на всички гимназиялни и първоначални учители за повишение въ чинъ, за повишение слѣдъ издържане на държавенъ изпитъ,

Д-ръ П. Джидровъ: Съгласно закона.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Да, съгласно закона. — По желѣзницитѣ и пошитѣ и всички заедно цѣлата икономия не е повече отъ 1½ милиона лева. Моля ви се, по единъ бюджетъ отъ 270 милиона лева, дали сте 70 милиона лева на Военното министерство, 80 и толкова милиона за държавни дългове — 2½ отъ него за непроизводителни цѣли — дали сте за всички други нужди, и като нѣмате отъ кѣдъ да вземете сръдства, веднага — дѣто е най-слабо, тамъ се кжса — вземате отъ учителитѣ и отъ дребнитѣ чиновници. Тѣзи хора иматъ право на повишение, иматъ право на по-голѣми бюджетни заплати, тѣ очакватъ повишение по бюджета, обѣщано отъ г. министра на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ, а какво получаватъ насрѣща? Получаватъ единъ новъ законъ — казва г. министърътъ — съ който имъ отнематъ туй, което вече иматъ по законъ.

Министъръ Д. Тончевъ: Всички се приравняватъ.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Не е така, г. министре. Дайте ни едно тълкувание.

Д-ръ П. Джидровъ: Намалете заплатата на царя врѣменно — ето ви една икономия, прѣстолонаслѣдникътъ и царицата да не взематъ — ето ви друга икономия.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Г-да! Тукъ е поменатъ законътъ за устройството на сѣдилищата. Този законъ по всѣка вѣроятностъ най-много е далъ поводъ на г. министра да вмѣкне това постановление. Ето единъ пунктъ, който азъ сжщо мисля, че може да се приеме. Много е вѣрно, че сѣднитѣ получиха повишение още по бюджета за 1909 г.; много е вѣрно, че по този специаленъ законъ тѣ получаватъ и други възнаграждения. Зная отъ друга страна, че правото имъ се призна отъ Административния сѣдъ. Ако г. министърътъ желае да прѣмахне двойнитѣ повишения на чиновници, добръ платени, нека каже само за тѣхъ, да се знае за кого е думата, а не да се каже за всички чиновници, да се изброятъ тѣкмо ония чиновници, които сж най-дребни и на които почива днесъ държавата. И азъ съжалявамъ, че толкова души говориха по бюджета и изпуснаха този тѣй фрапирующъ пунктъ. Този въпросъ е много важенъ и много опасенъ, ако обичате.

Отъ дѣсницата: А-а-а!

Д-ръ Н. Сакаровъ: Добръ, вие така гледате на тѣзи работи. Този въпросъ е опасенъ затова, защото се касае за органи на държавата, които иматъ най-голѣмо право за повишение, защото тѣзи чиновници сж дѣйствително творци на държавни цѣнности, защото, г-да, тукъ 40-тѣ милиона лева доходъ отъ съобщения, които получава г. финансовиятъ министъръ, сж сръдства, които се даватъ отъ желѣзничари, телеграфисти и пощаджии, именно отъ онѣзи органи на държавата, които сж най-мизерно възнаградени; вие тѣмъ отнемате правото за повишение. Отворете бюджета на Министерството на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ и вие ще видите заплати отъ по 50—60—70 л., и желаете да имъ вземете сега 10-тѣ лева повишение, което имъ се слѣдва. Това ли е икономията, това ли е социалната реформа? Е добръ, г-да, щомъ това е така, азъ ще бѣда много доволенъ, ако г. министърътъ на финанситѣ би измѣнилъ този членъ така, щото той да засѣга само онѣзи чиновници, които сж добръ платени, респективно чиновницитѣ по сѣдебното вѣдомство, за които наистина се лява една конфузия между два закона — законътъ за бюджета за 1909 г. и законътъ

за устройството на сдилищата. Това трѣбва да се каже изрично, то е друго нѣщо. Но по този начинъ да отнемате правата на всички други чиновници, които права тѣ си извоюваха съ голѣми трудности, съ голѣми борби на тѣхнитѣ организации, това е най-лошото бюджетно стопанство на държавата, това не трѣбва да стане и азъ мисля, че не трѣбва да се допушта отъ самитѣ народни прѣдставители. И азъ обръщамъ вниманието на всички господа: нека се взратъ въ този членъ, нека провѣрятъ това чрѣзъ г. министра, да го видятъ и да пожелаятъ да не се гласува, защото съ този милионъ и половина или съ 1.200.000 л. г. финансовиятъ министъръ нѣма да оправи кесията на държавата, но съ това ще даде убѣждението, че правителството е изоставило всички други сили на страната непожтнати, изоставило е другитѣ болни страни на нашия общъ чиновнически въпросъ, намѣрило е, че за тѣхъ нѣма време, а същевременно е прибѣгнало до отнемането тъкмо тия повишения на чиновниците. Това трѣбва да се прѣмахне. Азъ се водя отъ най-доброто желание да ви прѣдупрѣдя, защото бихъ прѣдпочелъ да нѣма пертурбации, както би станало, ако махнемъ своєврѣменно това постановление въ бюджетопроекта. Азъ съ туй не искамъ да кажа, че съ това постановление става суспендиране на закони въ вулгарна смисълъ на думата; азъ употрѣбявамъ това изражение въ тази смисълъ, че става една промѣна, която смѣтамъ за пакостна за самитѣ министри, за тѣхнитѣ ресори и за самата държава. И понеже, г-да, не виждаме онѣзи реформи въ разходния бюджетъ, които намираме за належащи, при всѣки единъ бюджетъ поотдѣлно отъ страна на нашата група ще ви направимъ нужнитѣ прѣдложения за промѣнитѣ, които трѣбва да се направятъ и както сте намѣрили за необходимо да задържите повечето ресори на държавата такива, каквито сж, така вие ще трѣбва да намѣрите за необходимо пакъ въ тѣзи врѣмена да подобрите положението и на тѣзи служащи у насъ. И, г-да, дѣто се загатна тукъ за този боленъ чиновнически въпросъ, азъ мисля, че за него не трѣбва да мислимъ тѣй, както за прогресивно-подоходния данѣкъ, защото ние просто го оставяме тѣй, както си е. Отворете бюджета на министерствата и ще видите въ всѣко министерство сжщитѣ класификации, сжщитѣ институти, сжщитѣ функции, абсолютно сжщитѣ — както сме ги наслѣдили отъ руско време, така продължаватъ и сега. Това ли сж реформитѣ, това ли е обновлението, това ли е бюджетната политика на правителството? Това не трѣбва да го именуваме като нѣкаква политика, а трѣбва да смѣтаме, че е дошло време да трѣгнемъ изъ другъ пѣтъ, да стане реалностъ туй, което приказваме всички, да стане реалностъ и декларацията на правителството, да стане реалностъ и туй, което е било декларация на всѣка партия. Отъ единъ пропорционаленъ съставъ на камарата аслж трѣбва да се чака подобно нѣщо, защото то не е въпросъ на демагогия на една или друга партия; напр., въ бюджетната комисиия всички работи, които министърътъ прѣдлага и ги намираме за добри, ние ги поддържаме безъ разлика, че тази работа е направена отъ дадена група или отъ еди-кой си министъръ. Какво отъ това, че тази работа е направена отъ еди-кой си министъръ или група? Важно е да се получи нѣщо добро, да се осжществи, да се напрѣдне културно и въ това ще има своя дѣлъ всѣка една група, всѣки единъ депутатъ, който е услужилъ на страната въ тѣзи културни потребности. Ето защо, азъ се принуждавамъ да привърша и казвамъ, че г. министърътъ на финанситѣ не ще ни задоволи, ако си послужи само съ общитѣ тълкувания за момента, че му било много трудно да прави реформи сега и да остави бюджета просто тѣй, както ни го е прѣдставилъ тукъ. И нека всички господа видятъ, че въ бюджетитѣ на отдѣл-

нитѣ министерства, по които ще влѣземъ въ разисквания отъ утрѣ нататѣкъ, нѣма друго, освѣнъ копиране, просто като-че-ли г. финансовиятъ министъръ е заповѣдалъ да се копира бюджетътъ отъ миналата година, просто е казалъ: „прѣписвайте, защото нѣма време“. Нека въ туй смѣтно време, въ което ние живѣемъ и въ което мислимъ за нашата външна политика, въ което правителството трѣбва да мисли, както каза г. Дойчиновъ, за цѣлостта и независимостта на България, ние въ сжщото време, г-да, да не се дезангажираме отъ всички ония важни въпроси на вътрѣшното управление, които въпроси никой пѣтъ не прѣставатъ да сжществуватъ. Азъ не ще ви говоря тукъ по вѣдомството на Вътрѣшното министерство, особено сега, при това военно положение, въ което се намираме, понеже е въпросъ на подробности послѣ, но азъ не искамъ да виждамъ организацията на България тѣй, както г. министърътъ на финанситѣ ни я изложи. Той каза съ неговитѣ данни, че нова България поглѣнала даже повече, отколкото дава и кой знае въ бждѣще, какво повече очаква да получи отъ нея. Ако вземемъ да говоримъ за подробноститѣ на нашия бюджетъ, въ който сж прѣдвидени 4 милиона и толкова хиляди лева командировачни суми за нашитѣ чиновници тамъ, за тѣзи комисиии, които уреждатъ за бѣжанцитѣ и тѣмъ подобни, вие ще видите, че се касае за една политика не българска, не национална, не държавна, а прѣди всичко политика партизанска, на която трѣбва да се турне край тѣй, както тукъ се обѣща и както ние всички ще подкрѣпимъ такава една идея.

Прочее, при разглеждането на отдѣлнитѣ бюджети ние ще се справимъ съ всички тѣзи подробности.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателятъ г. д-ръ И. Момчиловъ)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Константинъ Панайодовъ.

К. Панайодовъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Законопроектътъ за бюджета, който ние разглеждаме, е единъ отъ най-важнитѣ актове на едно правителство, който подлежи на одобрение отъ Народното събрание. Бюджетътъ е върховното проявление на онзи конгломератъ, отъ личности, който се нарича държава, защото бюджетътъ осигурява сжществуванието и функциитѣ на държавното управление. Прочее, когато такъвъ единъ актъ се обсъжда, необходимо е да се отнасяме къмъ него съ всжщата сериозностъ, да го обсъждаме на основание принципитѣ на науката на финансовото право, на основание опита и практиката, които се иматъ, както въ чуждитѣ страни, така и въ България, да се оставимъ отъ прѣдвзетитѣ идеи — всѣки, който ги има — и да видимъ какво ни говорятъ фактитѣ, какво ни говорятъ даннитѣ, които ще ни служатъ да се произнесемъ за приемането или неприемането на единъ бюджетъ.

Азъ съжалявамъ, че ще съмъ принуденъ да се огранича съ най-важнитѣ въпроси, които могатъ да бждатъ възбудени по поводъ разискванията върху единъ бюджетъ, защото виждамъ, че и врѣмето е кжсо, пѣкъ и достатъчно вече се занимавахме съ този въпросъ. Ако речемъ да се разпростремъ, за да обсъждаме всички онѣзи въпроси, които могатъ да възникнатъ по поводъ разискванията на единъ бюджетъ, намъ нѣма да стигнатъ часове, нѣма да стигнатъ и дни. Затова полезно е да се ограничимъ съ важнитѣ, сжщественитѣ въпроси.

Спорове върху принципитѣ на бюджета сж се явявали и се явяватъ не само въ камаритѣ, които разискватъ и приематъ единъ бюджетъ, а сж се явявали и въ финансовата литература, явявали сж се,

вобще, спорове и въ политическата литература; явили се спорове даже върху правото на държавата да събира отъ членоветъ си тѣзи приходи, които тя иска въ своя бюджетъ. Но всички спорове сж се свеждали, въ края на крайщата, къмъ това, че държавата е единъ исторически фактъ, който се е образувалъ помимо волята на хората, помимо волята на народитъ и който изисква своето поддържане въ бъдеще. Признато е вече, че като принципъ на съществуването на държавата е онази обществена солидарностъ, отъ която се нуждаятъ всички членове, които влизатъ въ една държава. Всѣки единъ, който живѣе въ прѣдѣлитъ на една държава, чувствава естествено една необходимостъ да бѣде сплотенъ по-близо къмъ своитѣ сънародници. Той чувствува, че има извѣстни блага, които той не може тая защита сж необходими извѣстни органи и учрѣждения, които трѣбва да бѣдатъ поддържани отъ всички членове на държавата. Върховното проявление на тази обществена солидарностъ е именно въ държавния бюджетъ, въ който влизатъ срѣдства, които трѣбва да бѣдатъ дадени отъ всички граждани, безъ изключение. Ето защо, г. г. народни прѣдставители, когато се говори за бюджетъ, трѣбва да се знае, че срѣдствата, които създаватъ бюджета, се отнематъ отъ гражданитѣ толкова-же въ интереса на самата държава, колкото и въ интереса на всѣки единъ, който влиза като членъ въ тази държава. Слѣдователно, всѣки единъ гражданинъ трѣбва да разбере, че трѣбва да се намѣрятъ срѣдства, които да дадатъ възможностъ за съществуване на всички онѣзи държавни органи, които се грижатъ за запазването на онѣзи блага, които сж необходими за всички граждани. Изкуството, което трѣбва да прояви единъ законодателъ и специално единъ министъръ на финанситѣ, се заключава въ това: да се изнамерятъ срѣдства за държавния бюджетъ, най-малко обрѣменителни за гражданитѣ и които да създаватъ най-малко неприятности при събирането имъ. И наистина, ние виждаме, че единъ отъ най-спорнитѣ въпроси, относящи се до бюджета, е именно въпросътъ за категорията на данѣцитѣ. Всѣки, изхождайки отъ своето становище, счита, че единъ данѣкъ може да бѣде по-добъръ, а другъ — по-лошъ; всѣки прѣдлага приемането и въвеждането на единъ данѣкъ, който той одобрява, и изхвърлянето на данѣка, който той не одобрява. Отъ тукъ сж тия нескончаеми спорове, както знаете, за косвенитѣ данѣци, за прѣжитѣ данѣци, за подоходния данѣкъ, за подоходно-пропорционалния данѣкъ, за подоходно-прогресивния и т. н.

Ако се обърнемъ къмъ дѣйствителността, тъй както тя се проявява въ всички народи, въ всички държави, ние ще можемъ отъ тамъ да почерпимъ най-добритѣ указания за начина, по който трѣбва да бѣдатъ съставяни бюджетитѣ. Защото, г. г. народни прѣдставители, ако ние речемъ да удовлетвори мнѣнията на разнитѣ теоретици по финансовата наука, ако речемъ да удовлетвори исканията на всички политически партии по отношение съставянето на бюджета, трѣбва отсега да знаемъ, че така бюджетъ е невъзможно да бѣде съставенъ: тѣзи мнѣния сж толкова разнообразни, тѣзи програмни искания сж толкова многочислени, щото тѣ по никой начинъ не могатъ да бѣдатъ обединени и по никой начинъ отъ тѣхъ не може да се изведе едно общо, което да бѣде възприето отъ всички. Слѣдователно, като единъкъ въренъ критерий, върху който ние трѣбва да градимъ своитѣ бюджети, остава пакъ само дѣйствителността — тази дѣйствителностъ, която ние виждаме у всички народи, у всички държави. А каква е тази дѣйствител-

ностъ? Въ съвременнитѣ бюджети на всички европейски държави, на Сѣверо-американскитѣ съединени щати, на онѣзи държави въ Азия и Африка, които сж успѣли да усвоятъ европейската култура, и даже на австралийскитѣ държави, ние ще забѣлжимъ едно общо явление, което се повтаря вредъ, безъ изключение; то е, че най-големата частъ отъ своитѣ бюджетни приходи днесъ-заднесъ всички държави получаватъ отъ косвени данѣци. Това е общо явление, безъ изключение. Слѣдователно, колкото и да се прѣпираме върху сжщността на косвенитѣ данѣци, върху тѣхната справедливостъ или несправедливостъ, върху тѣхнитѣ удобства или неудобства, ние, възъ основание на дѣйствителността, не можемъ, освѣнъ да възприемемъ, че главнитѣ сили на единъ съвремененъ бюджетъ, дѣто той и да се приеме, това ще бѣдатъ пакъ косвенитѣ данѣци. Съ това азъ не искамъ да кажа, че всѣки прѣдложения за възприемане на нѣкои нови данѣци не могатъ да бѣдатъ приети; не искамъ да кажа, че въ новопрѣдлаганитѣ даждия нѣма извѣстна справедливостъ. Искамъ само да констатирамъ това, че дѣйствителността ни говори тъкмо обратното, противъ всички онѣзи, които прѣдлагатъ разни нововъведения, че днесъ-заднесъ солидната частъ на единъ бюджетъ могатъ да бѣдатъ само косвенитѣ данѣци. И затова, когато виждаме, че най-големата частъ отъ приходитѣ на нашия бюджетъ се заключава въ косвени даждия, хичъ да не мислимъ, че това е особеностъ на българския бюджетъ; това е особеностъ на всички бюджети на съвременнитѣ държави.

Стремлението да се замѣнятъ косвенитѣ даждия съ прѣжитѣ е хубаво. Но явява се единъ въпросъ, мажентъ за всички практики, които боравятъ съ бюджетитѣ. Той е слѣдующиятъ: могатъ ли онѣзи прѣки даждия, които се прѣдлага да се възприематъ, да замѣнятъ съ себе си онѣзи косвени даждия, които трѣбва да се изхвърлятъ, или, по-вѣрно, дали ние, чрезъ новопрѣдлаганитѣ прѣки даждия, можемъ да добиемъ онѣзи срѣдства, които ни даватъ косвенитѣ даждия, за да можемъ да изхвърлимъ послѣднитѣ?

Отъ дебатитѣ, които станаха, ние чухте, че най-много тукъ се говори върху прогресивно-подоходния данѣкъ. Едни говориха за, други противъ, но, въ всѣки случай, въпросътъ се въртѣше най-много върху този прогресивно-подоходенъ данѣкъ. Този въпросъ, г. г. народни прѣдставители, не е новъ. И той не се е повдигалъ само между финанситѣ: върху него сж писали и говорили и много выдающи се политики, безъ да бѣдатъ тѣ финансиста; върху него сж писали и говорили много философи. И трѣбва да забѣлжимъ, че и между философитѣ, и между политикитѣ, и между финанситѣ никой пътъ не е могло да се постигне едно съгласие: едни сж били за, други сж били противъ. Защото лесно е да се критикува едно косвено даждие, да се каже, напр., че понеже косвенитѣ даждия ги изплаща цѣлата маса, въ изплащането имъ участвуватъ и богати и бѣдни, по-хубаво е на тѣхно мѣсто да се постави единъ данѣкъ, който да бѣде изплащанъ само отъ богатитѣ, а бѣднитѣ да бѣдатъ освободени отъ това плащане. Това е идея много хубава — да се освободятъ бѣднитѣ, но ако е възможно, тя да бѣде реализирана или поне въ извѣстенъ моментъ да бѣде реализирана. Но когато дойде да се види, каква е сжщността на онзи новъ приходъ, който се прѣдлага въ замѣна на другитѣ даждия, тамъ ще видимъ вече, че спорътъ е много голѣмъ и единомислие не се е постигнало. Въ спора за приемливостъта или неприемливостъта на прогресивно-подоходния данѣкъ ние срѣщаме имена на такива велики хора, каквито сж Адамъ Смитъ, Русо, Кондорсе, Сей, Роси, Грение, Нейманъ, Маниани и много други

френски, нѣмски, холандски и италиански теоретици, които сж поддържали, по начало, справедливостта на прогресивно-подоходния данък. Отъ друга страна, ние имаме не по-малко извѣстни имена на философи и учени, каквито сж Миллзъ, Прудонъ, Тьеръ и други, които, обратното пъкъ, сж се произнасяли противъ прогресивно-подоходния данък, като сж смѣтали, че той е една величайша несправедливостъ. Ако, г. г. народни прѣдставители, такива велики умове сж спорѣли върху справедливостта, върху правилността на основното начало на прогресивно-подоходния данък, вамъ е понятно, колко повече споръ може да се явява въ едно Народно събрание, между едни обикновени политици и финансиста.

Трѣбва да се отбѣлѣжи, че въ началото, когато прогресивно-подоходниятъ данъкъ е билъ прѣдлаганъ най-много отъ виднитѣ социалисти, самата тѣхна база, върху която тѣ сж стѣпвали, за да искатъ въвежданieto му, е била невѣрна и не се е оправдала отъ дѣйствителността. Карлъ Марксъ с ималъ прѣдъ видъ положението, че съществува тенденция, споредъ която постепенно капиталитѣ и доходитѣ отъ тѣхъ се групиратъ въ едно малко количество отъ гражданитѣ, и обратното — дребнитѣ собственици, тѣзи, които иматъ малки доходи, постепенно-постепенно получаватъ сѣ по-малки приходи и въ края на крайщата богатството се съсрѣдоточва въ по-малко рѣцѣ, а масата се пролетаризира, както той казва. Вслѣдствие на това, неговитѣ послѣдователи, изхождайки отъ това становище, сж искали, щото да бѣде създаденъ единъ данъкъ, който да тежи само върху тѣзи приходи, които сж голѣми, а тѣзи, които сж малки, да бждатъ освобождени, като сж прѣдполагали, че по този начинъ, понеже ще се облага приходътъ въ неговото болшинство, той ще може да замѣни онѣзи други данѣци, които могатъ да бждатъ изхвърлени, за облекчение брѣмето на данъкоплатцитѣ. И тенденцията, споредъ която масата се опролетаризирала, а капиталитѣ и приходитѣ постепенно се сгруппирвали въ по-малко рѣцѣ, и изобщо количеството на по-едритѣ приходи било по-голѣмо, отколкото на по-дребнитѣ — тази тенденция се е считала като аксиома и се счита и досега за такава отъ Марксовитѣ послѣдователи. Но, г. г. народни прѣдставители, слѣдъ изслѣдванията на италианския професоръ Вилфредъ Парето, опровергало се е по единъ най-положителенъ начинъ, това становище на социалитѣ, провъзгласено първоначално отъ Карлъ Маркса. Въ ръководството по финансовото право на неаполитанския професоръ Франческо Нити се срѣщатъ изложени резултатитѣ отъ изслѣдванията на Вилфредъ Парето, които азъ нѣма да цитирамъ, поради краткостта на врѣмето, съ което разполагамъ. На страници 112, 113 и послѣдующитѣ отъ съчинението му, всѣки отъ г. г. народнитѣ прѣдставители и отъ интересувалитѣ се ще намѣри положителни данни, извлѣчени отъ дълго-врѣмни изучавания, на основание безспорни статистически данни. Отъ тѣзи изучавания слѣдва, че тезата на Карлъ Маркса е била съвършено фалшива, че не само нѣма тенденция, споредъ която масата да се опролетаризира и доходитѣ и капиталитѣ да се сгруппиратъ въ по-малко рѣцѣ, ами се забѣлѣзва обратното, т. е. че числото на онѣзи хора, които иматъ срѣдни приходи, постоянно расте, а числото на тѣзи, които иматъ голѣми приходи, се намалява, а пъкъ малкитѣ приходи иматъ тенденция да постоянно увеличаватъ.

И така базата на социалитѣ, възъ основа на която тѣ сж настоявали за възприемането на прогресивно-пропорционалния данъкъ, е била фалшива. Отъ това, обаче, пакъ не слѣдва, че прогресивно-пропорционалниятъ данъкъ не заключава въ себе си нѣщо разумно и че той трѣбва въобще да бѣде отхвърленъ.

Далечъ съмъ отъ това, както сж далечъ отъ това онѣзи автори, които, като критикуватъ положението на социалитѣ, отъ друга страна, намиратъ, че и самата идея за прогресивно-подоходенъ данъкъ има въ себе си нѣщо върно и тя може да бѣде възприета. Но отъ това трѣбва да се констатира, че ако нѣкъдѣ е възприета системата на прогресивно-подоходния данъкъ, това не значи, че тя е възприета поради влиянието на социалитѣ, а тя е възприета отъ държавнически съображения на тѣзи държавници, които сж я взели и които въ всѣки случай изхождатъ отъ редовитѣ на буржоазията. Искамъ пакъ да кажа, че ако нѣкъдѣ забѣлѣжимъ възприемането на този данъкъ, то е пакъ идея буржоазна, а не е идея изключително социалистическа. Слѣдователно, нѣма защо да смѣтатъ социалитѣ, че това е едно отъ тѣхнитѣ знамена, подиръ което трѣбва да върви бѣдната маса.

Не ми е възможно, както казахъ, да изложа всички мнѣния на авторитѣ по този въпросъ, но въ заключение трѣбва да кажа на почитаемото Народно събрание, че авторътъ, отъ когото азъ вземамъ даннитѣ, отнасящи се до този прогресивно-подоходенъ данъкъ, Франческо Нити, самъ намира, че има извѣстна правота въ тая идея на прогресивността, че тя може да бѣде възприета и прогресивно-подоходниятъ данъкъ може да бѣде възприетъ, не, обаче, така, както претендиратъ социалитѣ. Тѣ претендиратъ, че всички данѣци могатъ да бждатъ замѣнени чрезъ единъ общъ прогресивно-подоходенъ данъкъ, отъ който да се получаватъ срѣдства, необходими за държавния бюджетъ, а всички други данѣци да бждатъ изхвърлени. Социалитѣ придаватъ на прогресивно-подоходния данъкъ една универсалностъ, каквато, обаче, той не може да има. Ако бѣше върно тѣхното становище, че дѣйствително богатствата и приходитѣ сж пружирова въ малко рѣцѣ и само една незначителна частъ отъ народния приходъ остава въ рѣцѣтъ на работническата класа, още би могло да се говори, че тѣ теоретически могатъ да бждатъ прави; но, както видѣхме, това тѣхно положение се опровергава положително отъ статистиката.

Отъ друга страна, ако ние виждаме, че такива държави, като Англия, Прусия, Швейцария и нѣкои държави, които влизатъ въ германския съюзъ, сж възприели вече идеята за прогресивността въ данѣцитѣ, то пакъ показва, че това е една необходимостъ, която отговаря на една реална нужда. Но ако изучаваме пъкъ системитѣ на прогресивно-пропорционалнитѣ данѣци, възприети въ всички тѣзи държави, ние ще дойдемъ до заключение, че тѣ никакъ не отговарятъ на онѣзи желания и на онѣзи проповѣди, които правятъ социалитѣ, а че тѣ вредъ сж възприети не съ тенденцията на универсалностъ, не съ желанието въ края на крайщата тѣ да бждатъ доведени до такъвъ размѣръ, щото да замѣнятъ всички други данѣци, но тѣ сж възприети като корективъ и като допълнение на останалитѣ прѣки даждия и косвенитѣ даждия. Въ тази именно смисълъ се произнася и професорътъ по финансово право Франческо Нити — и той счита, че прогресивно-подоходниятъ данъкъ може да бѣде възприетъ и трѣбва да бѣде възприетъ, но само като корективъ на косвенитѣ даждия и на останалитѣ прѣки даждия, а не като универсаленъ, който да замѣни всички останали данѣци. Той привежда много данни и доказва нагледно, че по никой начинъ прогресивно-подоходниятъ данъкъ, самъ по себе си, не е въ състояние да даде онѣзи срѣдства, които даватъ останалитѣ прѣки даждия, и особено ония срѣдства, които даватъ косвенитѣ даждия. И отъ друга страна, ако изучимъ системитѣ на възприетитѣ вече прогресивни данѣци въ другитѣ държави, трѣбва да ви кажа, че въ това отношение не може да има

никакъвъ страхъ и за никоя млада държава да се опита да въведе прогресивно-подоходния данъкъ, но пакъ като корективъ и като допълнение на останалитѣ прѣки и на косвенитѣ даждия.

Досега, както казахъ, прогресивно-подоходниятъ данъкъ е възприетъ въ Англия, Прусия, Швейцария, Холандия; не мога да ви кажа и още кждѣ, но положително знамъ, че въ тѣзи държави този данъкъ е възприетъ.

Д-ръ Н. Георгиевъ: Нѣма го въ други държави.

Н. Панайодовъ: Но, ако се опишатъ чертитѣ на прогресивно-подоходния данъкъ въ Прусия, вие ще видите, г. г. народни прѣдставители, че онѣзи хора, които сж въвели този данъкъ, сж имали грижата, щото този сжщиятъ данъкъ, като бжде по-справедливъ, да не бжде по-отегчителенъ, отколкото пропорционалниятъ данъкъ. Защото пропорционално-подоходниятъ данъкъ, изобщо, по принципъ, трѣбва да се счита за справедливъ; несправедливостта, която се ражда, когато се забѣлѣзва, тя е само когато направимъ сравнение при облагането на особено низкитѣ приходи, при което могатъ да бждатъ обложени и онѣзи приходи, отъ които данъкоплатцитѣ издържатъ себе си и сѣмействата си. И заради това, когато се възприема вредъ този прогресивно-подоходенъ данъкъ, винаги пѣрвата работа, която се е правила, е била тази: да се отдѣли една особена частъ отъ приходитѣ на всѣки гражданинъ, която частъ се употребява за издържка лично негова и на неговото сѣмейство, и тази частъ се нарича *existenz-minimum* въ Прусия, и отъ тамъ се е възприелъ и въ всички други държави, които, по примѣра на Прусия, сж въвели този данъкъ. Но тази сума, която се възприема като необходима за поддръжка сѣмейството на данъкоплатеца, вредъ е различна, споредъ хазийствения битъ на всѣки народъ, който възприема тази система. Нѣкъдѣ тя е по-голѣма, нѣкъдѣ е помалка; тя варира отъ 300 до 1.500 л. въ разнитѣ държави. Въ всѣки случай, искамъ да кажа, този *existenz-minimum* въ разнитѣ държави е различенъ, и мячно с да се каже, коя отъ тѣзи суми е най-справедлива; то зависи отъ схващането на законодателя въ всѣка една държава. Въ Англия сжщо е въведенъ този данъкъ и се нарича *income tax*. Въ Германия го наричатъ *einkommensteuer*, и споредъ изучаванията на теоретичитѣ и финансиститѣ, този данъкъ въ Прусия е поставенъ на много по-здрави начала, отколкото онзи въ Англия. Ако се провѣрятъ обложитѣ, които сж поставени върху този данъкъ въ Прусия, ще се види, че тѣзи обложки сж умѣрени и не могатъ да създаватъ онова положение, отъ което много се страхуватъ, когато се говори за прогресивно-подоходния данъкъ. Единъ отъ голѣмитѣ страхове на тѣзи, които сж противъ този данъкъ, е, че се прѣдполага, че той ще бжде много обрѣмнителенъ и ще накара да изчезне спестовността въ гражданитѣ. Но ние виждаме, че Прусия го е възприела, и тамъ богатствата пакъ растатъ, спестявания има, безъ да имъ прѣчи този данъкъ. Той тамъ е раздѣленъ на 26 категории. Като се изключи *existenz-minimum*-ътъ, 900 марки, т. е. като се приеме, че приходитѣ, които сж по-малко отъ 900 марки, не се облагатъ, всички останали приходи се облагатъ и сж раздѣлени на 26 категории. И ако само ви указа какъвъ данъкъ плащатъ нѣкои отъ тия категории, вие ще видите, че работата не е тъй страшна, както се прѣдполага отъ самото начало. Напр., този, който получава приходъ 1.000 марки, плаща всичко 6 марки данъкъ; този, който получава приходъ между 3.000 и 3.900 марки, плаща 80 марки данъкъ; този, който получава приходи между 5.500 и 6.000 марки, плаща 146 марки данъкъ; този, който получава приходи между 9.000 и 9.500 марки, плаща 276 марки; този,

който получава между 9.500 и 15.000 марки, плаща 350 марки и т. н.

(Прѣседателското мѣсто заема г. прѣдседателъ)

Както виждате, обложитѣ, които сж поставени въ Германия, по силата на закона за прогресивно-подоходния данъкъ, не сж така страшни, както се прѣдполага, а това показва, че този данъкъ, който е въведенъ като корективъ на останалитѣ даждия, може да бжде възприетъ и вредъ, но при едно условие: той да не бжде чрѣзмѣрно отегчителенъ за данъкоплатцитѣ, за да не се осжществя онзи страхъ на неговитѣ противници, споредъ които извѣрнедното обрѣмнение на приходитѣ може да докара една реакция, въ смисълъ да обезкуражи спестовнитѣ хора, които да прѣдпочитатъ да харчатъ състоянието си, отколкото да го събиратъ, да го трупатъ, за да плащатъ повече данѣци, несъразмѣрно съ тѣхнитѣ компни и съ тѣхнитѣ съграждани.

И така, г. г. народни прѣдставители, когато се говори и у насъ върху прогресивно-подоходния данъкъ, нѣма защо да се обвинява този или онзи, който, когато и да е, е говорилъ върху този данъкъ, че веднага не се е рѣшилъ да го въведе. Ако той може да бжде въведенъ, трѣбва дълбоко изучаване на неговитѣ принципи и на всички системи въ онѣзи държави, кждѣто е въведенъ, и на нашитѣ хазийствени и икономически условия, за да може той да бжде въведенъ въ онзи размѣръ, който само ще даде едно корегирание на останалитѣ даждия, безъ да унищожи спестовността на българина. Слѣдователно, и сега, въ настоящия бюджетъ, ние не можемъ, освѣтъ да се задоволимъ, като виждаме, че като основа на нашия бюджетъ влизатъ косвенитѣ даждия. А колкото се касае за прогресивно-подоходния данъкъ, ние пакъ ще си изкажемъ своето желание, щото да бжде изученъ добръ, и само тогава да бжде внесенъ за разглеждане на народното прѣдставителство. Отъ другитѣ сжществени въпроси, които се повдигнаха, вие чухте, г. г. народни прѣдставители, че най-много говориха върху увеличението на нашия разходенъ бюджетъ. И вѣрно е, като обрѣнемъ изложението на г. министра на финанситѣ, ние ще видимъ, че дѣйствително сжще стъпува едно увеличение на бюджета на 16.253.958 л. Когато се повдига въпросъ за увеличение на разходния бюджетъ, не е работа само да се констатира, да се каже: „Ето бюджетътъ е увеличенъ“, но винаги, ако нѣкои смѣтатъ, че това увеличение не е трѣбвало да стане, да се каже ясно, категорично и конкретно, дѣ, въ кой параграфъ, въ коя глава е могло да бжде направено извѣстно намаление, което да отстрани това увеличение на разходния бюджетъ. Не е достатъчно да се говори съ общи фрази: „Вие не намалявате чиновническия персоналъ“, защото всѣки може да желае намалението на чиновническия персоналъ; когато, обаче, се вземе по-подробно да изучава този въпросъ, ще види съ какви силѣки ще се срѣщне при желанието за намаление на чиновническия персоналъ. Ние знаемъ, че въ врѣмето на демократитѣ бѣше назначена специална анкетна комисиия, която да изучи този въпросъ, и тя го изучава дълго врѣме, но пакъ видѣхме, че нищо не се направи за намалението на чиновническия персоналъ. Сега, обаче, въ туй врѣме, когато се намираме при тия обстоятелства, при една всеобща европейска война, когато търговията е спрѣла, занаятитѣ сж намалени, нѣма свободни занятия, съ които могатъ да се завзематъ новитѣ хора, излѣзли отъ чиновническото съсловие, менъ ми се струва, че най-малко пъкъ сега може да се натяква на едно правителство: „Защо вие сега не взехте да намалите чиновническия персоналъ?“ Защото едно изхвърляне на една маса чиновници може да създаде на държавата по-голѣми неприятности, от-

колкото увеличението на разходния бюджет съ няколко милиона лева. И ако това нѣщо не може да стане въ нормални врѣмена, толкозъ повече, ми се струва, то не може да стане въ едно аномално врѣме.

Не е пакъ така сѣщо достатѣчно да се говори съ общи фрази: „Вие увеличихте военния бюджетъ“. Да, виждаме, този воененъ бюджетъ е увеличенъ, но трѣбва да ви се докаже, да-ли е било възможно да не бѣде увеличенъ военниятъ бюджетъ въ този размѣръ, въ който той е увеличенъ, защото и военниятъ бюджетъ не се съставлява по произвола на военния министъръ или на неговитѣ началници на отдѣления; този воененъ бюджетъ се съставя въз основа на редъ закони, които дѣйствуватъ по военното вѣдомство; закони за организацията на военнитѣ сили на държавата и маса други закони налагатъ съставянето на такъвъ, а не на инакъвъ бюджетъ. И нѣма защо тукъ да се подхвърлятъ разни спорове между Министерството на финанситѣ и Военното министерство, да-ли може да се мѣси Финансовото министерство въ организационната работа на Военното министерство или не, защото организацията на Военното министерство почива на единъ законъ. И дѣйствително, колкото се касае до организацията на Военното министерство, то е негова компетентностъ, защото то изпълнява военнитѣ закони и само ако намъ ни се докаже, че при сѣществуването на тѣзи закони, извѣстни разходи могатъ да бѣдатъ съкратени, ние ще видимъ, ще обсъдимъ, да-ли това е вѣрно или не, да-ли могатъ да бѣдатъ съкратени или не, но ако ние видимъ, че тѣзи закони, а така сѣщо и политическитѣ условия, които ние прѣживяваме, ни налагатъ увеличението на военния бюджетъ, ние не можемъ, освѣнъ да го възприемемъ. Ние тукъ, г. г. народни прѣдставители, често пѣти чуваме подхвърляни фрази, че военнитѣ бюджети се били състояли отъ непроизводителни суми. Ако, обаче, вие разгърнете което и да е рѣководство по финансовото право, хората на науката, които сѣ изучавали всички тѣзи въпроси, едногласно признаватъ, че не може да се говори за военнитѣ бюджети, че тѣ сѣ непроизводителни, въ смисълъ, че тѣ сѣ ненужни и че тѣ сѣ безполезна. Напротивъ, военниятъ бюджетъ се дава за осъществяване защитата на най-сѣкщото право на гражданитѣ — това е неприкосновеността на държавната територия и запазването свободата на гражданитѣ и тѣхната независимостъ. Нѣма защо да ви цитирамъ фрази отъ съчиненията на авторитѣ, за да ви доказвамъ, че това е така. Прочее, ако ние виждаме, че е увеличенъ военниятъ бюджетъ, трѣбва да се разберемъ, да се проникнемъ отъ истината, че това става не по каприза на военния министъръ и неговитѣ органи, а това се налага отъ жестоката дѣйствителностъ, която ние прѣживяваме, и отъ законитѣ за организацията на нашитѣ въоръжени сили.

Г. г. народни прѣдставители! Много отъ това, което сега се говори противъ военнитѣ бюджети, се е говорило и въ други сесии. Обаче, и по-напрѣдъ, азъ съмъ единъ отъ тѣзи, който съмъ считалъ, че като най-върховна нужда на българския народъ е да можемъ да имаме своята си армия винаги добръ въоръжена, добръ облѣчена, добръ снабдена съ всичкитѣ припаси, за да може тя винаги, като единъ товѣкъ да скочи и да защити свободата и независимостта на българското отечество. И за това, и въ миналото азъ съмъ винаги поддържалъ, че необходимитѣ разходи за поставянето на армията ни въ такава положение трѣбва да бѣдатъ давани и никакъ не се стѣснявамъ да го заявя, че въ наше врѣме, когато управляваше народно-либералната партия, вѣрно е, че сѣ се отпуснали най-много свѣрх-смѣтти кредити за войската, но това е ставало затуй, защото сме съзнавали, че сугурността на държавата

може да бѣде запазена само при добра подготовка на армията. За голѣмо удоволствие, трѣбва да се каже, на насъ, ние считаме, че събитията оправдаха това наше мнѣние, а събитията, които ставатъ сега прѣдъ очитѣ ни, още повече оправдаватъ това наше мнѣние. Ние имаме, г. г. народни прѣдставители, като една воююща страна сега, единъ народъ, какъвто е белгийскиятъ, когото считаха честитъ, че той не е държалъ постоянна армия, че той не е билъ принуденъ да прави голѣми разходи за поддържане на постоянна армия, и облажаваша Белгия, че се намира въ такава благодатно положение, че тя е толкова забогатѣла, затова, че тя не държи постоянна армия и не прави голѣми разходи за своята армия. Ние, обаче, видѣхме, че благодарение на това, че именно Белгия своеврѣменно не се погрижи да създаде такава въоръжена сила, която да може въ всѣки моментъ да защити нейната територия и нейния неутралитетъ, тя да бѣде погазена отъ неприятелитѣ, и днесъ-заднесъ тя вече се намира въ едни чужди рѣцѣ, цѣлата Белгия е въ неприятелски рѣцѣ.

М. Такевъ: Белгийцитѣ се биятъ много храбро, г. Панайодовъ.

Н. Панайодовъ: Белгийцитѣ се биятъ много храбро, г. Такевъ, но белгийцитѣ сѣдѣ изкараха 250 хиляди души армия, когато тѣ, ако бѣха се рѣководили отъ здравия разумъ на опитнитѣ политици, можеха да създадатъ единъ милионъ постоянна армия, която да бѣде мобилизирана и да бѣде поставена въ тѣхнитѣ укрѣпления, за да защити тѣхната независимостъ.

Д-ръ П. Джидровъ: 600 хиляди постоянна армия? Какво приказвате?

Н. Панайодовъ: Азъ отъ Васъ чувамъ това.

Д-ръ П. Джидровъ: Вие трѣбва да знаете, че по новия проектъ въ Германия . . .

Н. Панайодовъ: Азъ говоря за Белгия.

Д-ръ П. Джидровъ: Белгийцитѣ не могатъ да иматъ единъ милионъ.

Н. Панайодовъ: Не постоянна, кой казва, ефективно. Белгия и по своето народонаселение, което е 8 милиона и повече, и по своитѣ материални сръдства, съ които тя разполагаше, бѣше въ състояние да създаде една организация, която въ врѣме на война да ѝ даде единъ милионъ щикове, съ които да защити своя си неутралитетъ, обаче, белгийцитѣ се надѣваха на това, че тѣхниятъ неутралитетъ билъ гарантиранъ; освѣнъ това тѣ се увлѣкоха отъ чувствата, които питаеха къмъ френския народъ, пошѣрваха, че въ единъ съюзъ съ Англия и Франция ще могатъ да защитятъ своята независимостъ и за това изоставиха своитѣ сили, които тѣ можеха да иматъ винаги, надѣваха се на чужда помощъ, а това имъ докара изгубването, сега-засега поне, на тѣхната независимостъ. Какво може да стане подиръ четири мѣсеца, петъ мѣсеца, година, това е другъ въпросъ. Днесъ-заднесъ, обаче, ние виждаме, че белгийцитѣ изгубиха своята независимостъ. А това мисля, че е резултатъ на тѣхната погрѣшна политика, а именно, да трупатъ повече богатства, да не харчатъ за подготовка на войската си и да нѣматъ такива собствени сръдства, съ които да защитаватъ своята си независимостъ. Ние винаги сме се придръжали о противния възгледъ, и затова считамъ, че необходимитѣ увеличения въ военния бюджетъ трѣбва да бѣдатъ възприети.

Ако обърнемъ внимание къмъ другитѣ увеличения, които имаме, ние имаме увеличение въ бюджета

на държавните дългове, увеличение, безусловно необходимо, защото се налага от изплащането на известни намъанюитети; слѣдъ това, имаме увеличение въ Министерството на народното просвѣщение. Ако ние желаемъ нашето просвѣщение да върви съ сжщитѣ крачки, съ които е вървѣло досега и да достигнемъ до едно положение, на което справедливо да ни завиждатъ нашитѣ съсѣди, ние трѣбва да възприемемъ това увеличение, което се налага. А останалитѣ увеличения, както ще видите, сж почти нищожни, съ изключение на сумата 4.357.961 л., които сж за дневни и нѣжни пари на чиновникитѣ и служащитѣ въ новитѣ земи — разходи, безусловно необходими, признати отъ всички групи, които се изказаха досега.

И така, г. г. народни прѣдставители, ние констатираме едно увеличение на разходния бюджетъ. Ако, обаче, се обърнемъ пакъ къмъ всички раководства по финансовата наука, вредъ ще срѣснемъ неприложното правило, че държавнитѣ приходи се опрѣдѣлятъ отъ държавнитѣ разходи. Въ всички бюджети на всички цивилизовани държави ние по-напрѣдъ ще видите, възприематъ се известни разходи, а слѣдъ това дирятъ се за тѣхъ приходи и се възприематъ и тѣ. Сжщо разпорежда и нашиятъ законъ за бюджета. И той по-напрѣдъ прѣдвижда разходитѣ, а слѣдъ това прѣдвижда приходитѣ. Защо, г. г. народни прѣдставители? Защото държавниятъ бюджетъ не може да се отождестви съ частния бюджетъ на единъ гражданинъ. Ако въ известенъ моментъ единъ гражданинъ види, че неговитѣ приходи не сж били такива, както миналата година, той може да съкрати своитѣ разходи: може да не си купи нови дрехи, може да наеме по-евтино жилище, може да не купува по-разкошни принадлежности за въ къщи и т. н. Обаче разходитѣ на държавата сж отъ такъвъ характеръ, че ако тѣ сж необходими, не могатъ да се съкратятъ. Какъ ние ще съкратимъ разходитѣ по просвѣщението, напр., какъ ще съкратимъ разходитѣ по Министерството на правосъдието? Правосъдието трѣбва, дългогодишниятъ опитъ ни е доказалъ, че само тия сѣдилища, които съществуватъ, могатъ правилно да удовлетворятъ населението въ неговото правосъдие. Нѣщо повече, опитътъ ни доказва, че трѣбва нѣкъдѣ нови сѣдилища да отворимъ, за да иматъ хората бързо правосъдие. Това е такава необходимостъ, която не може да бѣде отстранена чрезъ съкращение на бюджета. Какъ могатъ да бждатъ съкратени разходитѣ по Министерството на благоустройството или желѣзницитѣ, за нѣщо признато, безусловно необходимо и т. н. и т. н. Слѣдователно, увеличението на разходния бюджетъ непрѣмѣнно влѣче слѣдъ себе си увеличението и на приходния бюджетъ. И затова ние виждаме, че и въ нашия прѣдставенъ бюджетъ сж увеличени и приходитѣ. Г. министърътъ на финанситѣ въ своето изложение бѣше искренъ и правдивъ. Съ това той удовлетвори едно отъ тѣзи условия, които се изискватъ за всѣки единъ бюджетъ — бюджетътъ да бѣде прѣдставенъ искренъ и правдивъ. Г. министърътъ на финанситѣ констатира, че миналогодишниятъ бюджетъ ще ни докара единъ дефицитъ; констатира така сжщо, че и бюджетътъ за идущата година ще ни докара единъ дефицитъ. Необходимо е, прочее, да се намѣрятъ източници за покриване на тия дефицити. Той отъ своя страна е билъ длъженъ да покаже на такива източници, защото не може единъ министъръ на финанситѣ да внесе единъ бюджетъ съ дефицитъ. Това е недопустимо. И затова налагаше се на неговото министерство да прѣдстави на разискванията на Народното събрание известни нови източници, съ които да бѣде попълненъ тоя дефицитъ. Върху тия нови източници се говори и ще се говори, ще говоримъ и въ комисията, ще видимъ и тамъ, да-ли да приемемъ тѣхъ, да-ли да приемемъ

други; да-ли, вмѣсто тѣхъ не могатъ да бждатъ възприети нѣкои други източници. Това ние, заедно съ г. министра на финанситѣ, ще го обсъдимъ, защото, доколкото азъ зная, въ случай правителството отъ възприемането на този или другъ новъ приходъ не прави въпросъ. Това, което народното прѣдставителство възприеме, то ще бѣде възприето и отъ правителството. Защото за всѣки новъ приходъ, г. г. народни прѣдставители, може да се каже и добро, и зло. Всѣки може да има свое мнѣние върху всѣки новъ приходъ. Азъ, напр., бихъ мислилъ, че вмѣсто прѣдвидения новъ приходъ отъ акциза върху виното, който въ началото бѣше 10 л. на хектолитъръ, а сега е 5 л. на хектолитъръ и който ще даде въ такъвъ случай, ако той е 5 л. на хектолитъръ, около 4 милиона лева.

Министъръ Д. Тончевъ: 8 милиона лева.

К. Панайодовъ: Може и 8 да даде; никой точно не може да каже колко той ще даде. Азъ мисля, че би трѣбвало да възприемемъ като врѣмenna мѣрка друга една. Напр., всички знаете, каква голѣма нужда се чувствува въ търговията на размѣнната монета — среброто. Почти може да се каже, че сребро не може да се намѣри. Отидешъ да развалишъ 50 л., сребро не можешъ да намѣришъ, даватъ ви повече книги. Въобще, чувствува се една липса на сребро. Азъ си го обяснявамъ съ много причини. И една отъ причинитѣ е тази, че присъединихме нови земи, въ които имаме много сребърни чужди монети — турски и всѣкакви други монети, защото тамъ вървѣха всички монети отъ всички народности — всичко това сега отъ тамъ се изгони, сребърната монета отъ тукъ направи, тѣй да се каже, единъ прѣливъ отатѣкъ и за това се чувствува известна нужда отъ сребърни монети тукъ, сега у насъ. Менѣ ми се струва, че е възможно, ако правителството рѣши да отсѣче сребърни монети нови, въ размѣръ на 10 или 12 милиона лева, отъ тамъ може да получи една печалба, която много лесно да запълни онзи дефицитъ, който искаме да бѣде запълненъ съ акцизъ върху мѣстното вино.

Д. Драгиевъ: Ако има нѣкой да ни даде сребро безъ пари.

К. Панайодовъ: Среброто струва много евтино въ сравнение съ стойността на монетата. — Въ всѣки случай, това е мое мнѣние, то може да бѣде обсъдено и разисквано. Ако отъ смѣткитѣ, които ги има Министерството на финанситѣ, за стойността на среброто и за стойността на никела — азъ ви питамъ, никелови монети срѣщате ли въ пиящата; не знаете ли колко е мжно да развали човѣкъ дребни пари — се установи, че между стойността на монетитѣ и стойността на никела и среброто, отъ които можемъ да насѣчемъ нови монети, има такава разлика, че да ни даде една достатъчна печелба, съ която да запълнимъ една частъ отъ нашия дефицитъ, по-добра мѣрка отъ това не може да бѣде, защото тя сжсвѣрѣменно ще удовлетвори една нужда на пиящата. Не зная да-ли и другото перо, износното мито на хранитѣ не би могло да бѣде запълнено по нѣкой другъ начинъ. Азъ, доколкото виждамъ отъ подробноститѣ на законопроекта, който ние сега изучаваме, намирамъ, че миналата година сж постигнали отъ недобори нѣщо около 10 милиона лева. Съ право можемъ да прѣвидимъ, че и въ бѣдѣщата година, 1915, ще постигнемъ една приблизително такава сума отъ около 10 милиона лева отъ недобори. Вѣрно е, че има единъ законъ за отчетността, който заприщава да се прѣдвижда въ приходнитѣ графи на бюджета приходъ отъ недобори, обаче, нищо не ни прѣчи съ една малка забѣлжка да отмѣнимъ врѣ-

менно, за една или две години, това разпореждаше на закона за отчетността по бюджета и да прѣдвидимъ за бюджета за идущата година около 10 милиона лева приходъ отъ недобори. Оставатъ нѣщо около 6—7 милиона лева, които могатъ да се подирятъ, които, по мое мнѣние, пакъ могатъ да бѣдатъ намѣрени. Не е ли по-хубаво, вмѣсто да въведемъ, да кажемъ, износното мито върху хранитѣ, да прѣдвидимъ едно увеличение въ тарифитѣ на желѣзнопѣтнитѣ прѣвози и за стоки, и за пѣтници, извѣстно увеличение, което може да ни докара 6 или 7 милиона лева. Въ всѣки случай, такова едно увеличение може по-леко да бѣде понесено, отколкото прѣдвиденото увеличение. Наистина, г. г. народни прѣдставители, не само у насъ, а и у други народи е имало врѣмена на кризи, когато сж възприемани и нови данѣци и нови, непопулярни може-би, приходи. Такъвъ е, напр., случаятъ въ Англия съ въвеждането на износното мито върху каменнитѣ въглища. Дълго врѣме Англия е била страната, която е доставяла каменни въглища на по-големата частъ отъ свѣта. Постепенно, обаче, съ развитието на каменновъглената индустрия въ Америка, американскитѣ Съединени-шати почнаха да конкуриратъ Англия съ каменни въглища, и постепенно-постепенно производството на английскитѣ въглища почна да се уравнива съ производството на останалитѣ държави — сѣвероамериканскитѣ и европейскитѣ. Но дойде моментъ, когато производството въ сѣвероамериканскитѣ държави и други европейски прѣвиши производството на Англия, и даже англичанитѣ почнаха да се загрижватъ, да-ли тѣхнитѣ каменни въглища нѣма да бѣдатъ измѣстени отъ каменнитѣ въглища на другитѣ държави. И дойде врѣме, когато износътъ на каменнитѣ въглища отъ Англия съставляваше $\frac{1}{3}$ отъ оная износъ, който правѣха въ Европа другитѣ държави. Обаче, въ този сѣщия моментъ, когато Англия се намѣри въ една парична криза, слѣдъ бурската война, на 1901 г., въ нея се въведе едно мито, за което никой пътъ не се е мислило и противъ което бѣха всички: въведе се износното мито върху каменнитѣ въглища отъ тогавашния министъръ Гиксбичъ. Искамъ да ви кажа, че и такава страна като Англия, въ врѣмена на криза, подирѣ една война, се е рѣшила да въведе едно износно мито на едно производство, което съставлява главното производство на нейната земя. Но азъ мисля, въ всѣки случай, че, макаръ ние да се намѣрваме въ едно положение на криза пакъ сѣщо, ние можемъ да намѣримъ другъ източникъ, съ който да попълнимъ . . .

Прѣдседателъ: Г. Панайодовъ! Часътъ е 8.

Н. Панайодовъ: Много малко ми остава да кажа, сега ще свърша.

Прѣдседателъ: Нека поискаме съгласието на Народното събрание.

Отъ всички страни: Да свърши!

Прѣдседателъ: Които сж съгласни да продължимъ засѣданието, додѣто свърши г. Панайодовъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието. Продължавайте, г. Панайодовъ.

Н. Панайодовъ: Казвамъ, въ всѣки случай, макаръ и да се намираме въ положение на една всесвѣтска криза, когато е позволено всѣка жертва отъ страна на гражданитѣ, и когато, ако намъ се наложатъ нѣкои жертви, ще трѣбва да ги възприемемъ, но ако не можемъ да намѣримъ другъ източникъ, съ който да можемъ да попълнимъ нашия дефицитъ, ние можемъ да направимъ това, и менъ ми се струва,

че това ще бѣде задачата и на комисията, която ще обсъжда бюджета заедно съ г. министра на финанситѣ.

И така, г. г. народни прѣдставители, по принципъ ние не можемъ, освѣтъ да приемемъ нашия бюджетъ.

Въ разискванията, които станаха по поводъ на този законопроектъ, изказаха се и мнѣния върху политиката на правителството. И вѣрно е, че когато се дебатира единъ бюджетъ, позволено е да се говори и върху политиката на правителството, което прѣдставя този бюджетъ. Нѣма съмнѣние, че не трѣбва да се хвърляме въ дребулини; не трѣбва да се ловимъ за нѣща, които не могатъ да иматъ сѣщевременно значение, при сегашното положение, което ние прѣживяваме. Ние, г. г. народни прѣдставители, сме сѣврѣменници на една велика епоха; ние сме участници на събития, които, слѣдъ като се изминахъ 50, 60 или 100 години, поколѣнията, които ще ги изучаватъ, ще считатъ, че сж видѣли много нѣща онѣзи хора, които сж ги прѣживѣли. Ние сега сме толкова близо до тѣзи събития, щото не можемъ много хубаво да разберемъ тѣхното значение и тѣхната величина. Ние сега приличаме на едни хора, които, като обикалятъ единъ музей, въ който има едно множество картини, се намиратъ толкова близо до една великолѣпна картина, щото тѣ не могатъ хубаво да схванатъ чертитѣ, които ѝ е далъ художникътъ, а трѣбва да се отдалечатъ на извѣстно разстояние, за да схванатъ хубаво онова, което художникътъ е искалъ да изрази въ тази картина. И затова, азъ мисля, че само поколѣнията, които ще бѣдатъ отдалечени отъ днешнитѣ събития и които ще иматъ възможностъ, на основание на положителни данни и документи, да изучаватъ отношенията на държавитѣ прѣди войната и въ врѣме на войната, само тѣ ще могатъ да схванатъ правилно, въ пълно освѣтление сегашнитѣ събития, които ние прѣживяваме. Ние само едно знаемъ: че ние живѣемъ въ едно врѣме, когато по-големата частъ отъ европейскитѣ народи и частъ отъ народитѣ, живущи въ Азия и въ Африка, се намиратъ въ една кървопролитна война. Войната е пламнала навредъ около България. И ние трѣбва да уподобимъ себе си на хора, които се намиратъ въ една кѣща, около която има навредъ пожаръ и които трѣбва да употребятъ, прѣди всичко, своитѣ усилия да запазятъ, щото пожарътъ да не прѣхвъркне и въ тѣхната кѣща. Слѣдъ това тѣзи хора трѣбва да се съобиятъ и съ всички срѣдства, които имъ сж необходими да потушатъ този пожаръ, ако той, въпрѣки тѣхната воля, се прѣхвърли и въ тѣхната ограда. Нашето правителство е избрало нашия неутралитетъ като едно отъ тѣзи срѣдства, съ които трѣбва да отстранимъ прѣхвърлянето на пожара и въ България. Ние отъ тази трибуна чухме приказки, съ които искаха да се хвърли единъ укоръ за този неутралитетъ. Чухме, напр., приказки, че ние, като че искаме да се затворимъ въ своята черупка, да не излѣземъ отъ нея, и не искаме да видимъ какво можемъ да се възползуваме отъ събитията, ако ние бихме излѣзли отъ тази черупка. Азъ, г. г. народни прѣдставители, не гледамъ на неутралитета, като на свиване въ черупка; азъ гледамъ на него като на едно обмислено, зрѣло рѣшение. Правителството счита, че, при сегашната обстановка, при сегашното развитие на събитията на военнитѣ театри и въ отношенията на държавитѣ, сега-засега спасителното срѣдство за България е неутралитетътъ. И въ нищо не може да бѣде обвинено правителството, че то е нарушило нѣкой пътъ този неутралитетъ, защото, както казахъ, чухме приказки отъ тази трибуна, съ които се хвърля укоръ върху правителството, че то е нарушило този неутралитетъ. Нѣма защо азъ да бѣда подробенъ въ тѣзи отговори. На врѣмето г. министъръ-прѣдседателъ, по отговора на тронното

слово, даде своя отговоръ. Азъ само ще направя една забѣлѣжка; тя е слѣдующата. По никои правила на международното право не може да се счита за нарушение на единъ неутралитетъ, ако прѣзъ една неутрална държава минаватъ подданици на чиято и да е държава, даже невоюваща държава, и отиватъ въ друга неутрална държава. Ако нѣкоя отъ воюващитъ страни пожелае да прѣкрати всѣки достѣпъ на военни съоръжения, оръдия и снаряди въ прѣдѣлитъ на друга държава, за която тя мисли, че може да бѣде въ война, не ѝ остава, освѣнъ своеврѣменно да ѝ обяви война, да я направи воюваща страна и само тогава да лиши неутралнитъ държави отъ правото да пропускатъ каквото и да било материалъ, било хора, въ тази държава. Но докато една държава е неутрална, тя е свободна да получава всичко, което тя счита за нужно, че може да получи. Защото въ международното право сѣществуватъ правила на взаимностъ, и, ако една неутрална държава желае да прѣкрати достѣпа на всѣкакви прѣдмети въ друга неутрална държава, тя може да отговори съ същото и да влѣзе съ нея въ конфликтъ — това, което не е желателно за правителството, което желае да пази своя неутралитетъ. Докога ще се продължава този неутралитетъ, ще зависи, нѣма съмнѣние, отъ развитието на събитията. Обаче, доколкото азъ съмъ мотълъ да схвана мнѣнието на българския народъ въ неговитъ маси, то е напълно сходно съ мнѣнието на правителството. И нашиятъ народъ, когото и да попитате отъ неговитъ членове, ще ви каже: хубаво е, че правителството пази неутралитета. Ако, обаче, събитията се развиятъ така, че бѣдатъ застрашени нашитъ жизнени интереси, тогава съмъ увѣренъ, че и всѣки българинъ, заедно съ българското правителство, ще прѣдприеме мѣрки да запази тѣзи жизнени интереси на България. Обаче, дотогава, докогато днесъ-затнесъ, сега-засега, тѣзи жизнени интереси не сѣ заплашени, единичка правилна политика може да бѣде само запазване на неутралитета. Никакви приказки за нѣкаква си расова война, за расова борба не могатъ да ни увлѣкатъ да нарушимъ ние своя неутралитетъ и да се присѣдинимъ къмъ едната или къмъ другата отъ воюващитъ страни. Ние не виждаме расова война, ние виждаме война на народи и държави, отъ които всѣки защитава своитъ интереси. И този отъ българитъ, който иска да ни подбуди, чрѣзъ подхвър-

лянето на думи, за расова война, прилича на Леонида Андрѣевъ, който смѣта, че българитъ е трѣбвало досега да се намѣсятъ въ полза на Сърбия, защото ние сме били славяни и тѣ сѣ били славяни. Обаче, българскиятъ народъ счита, че той нѣма длъжността да пролѣе нито една капка кръвъ за спасяването на воюваща Сърбия, която на врѣмето не се посвѣни да наруши свещения договоръ, който бѣше сключенъ между нея и насъ съ подписитъ на държавнитъ глави, договоръ, въ изпълнението на който тѣ сѣ се клѣли, а отиде и се съюзи съ не-славянски народи, за ограбването на български земи. Така щото, искамъ да кажа, че никакви подмѣтания за нѣкаква расова борба между славянството и германизма не могатъ да ни увлѣкатъ. Дотогава, докогато жизненитъ интереси на българския народъ не бѣдатъ засегнати, ние трѣбва да стоимъ твърдо на своя неутралитетъ и да бѣдемъ готови за онзи моментъ, когато ще трѣбва да дѣйствуваме, за да защитимъ нашитъ жизнени интереси. (Ръкоплѣскане въ дѣсницата и дѣсниия центръ)

Прѣседателъ: Утрѣ, съгласно правилника, ще имаме засѣдание.

За дневенъ редъ прѣдлагамъ:

На първо мѣсто, продължение разискванията по общитъ дебати по бюджета. Записани сѣ още двама-трима души оратори, а също така ще се изслушатъ и обясненията на г. министра на финанситъ.

На второ мѣсто ще имаме: трето четене на законопроектитъ, изложени въ втория пунктъ отъ днешния дневенъ редъ.

Слѣдъ туй, на трето мѣсто: първо четене на прѣдложението за отдаване отъ Пловдивската градска община подъ концесия на Иванъ Д. Ивановъ, постройката на здание за градски театъръ, и другитъ законопроекти, които сѣ въ пунктъ 3 отъ днешния дневенъ редъ.

Слѣдъ третото четене на законопроектитъ, които сѣ прѣдметъ на втория пунктъ отъ дневния редъ, на дневенъ редъ ще имаме и докладъ на бюджетарната комисиия по Министерството на вътрѣшнитъ работи и народното здраве.

Засѣданието се вдига.

(Вдигнато въ 8 ч. 15 м. вечерята)

Прѣседателъ: Д-ръ Д. К. Вачовъ.

Подпрѣседатели: { Д-ръ С. Иванчовъ,
Д-ръ И. Момчиловъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.

Край на книга първа.